

Religiøse følelser i et sekulariseret samfund

Et sociologisk studie af religiøse følelser i "Aalborg Citykirke"

Kristoffer Løkken Økland
Studie nr.: 20123481

Vejleder: Anja Jørgensen

10. Semester sociologi
Aalborg Universitet
Dato: 8/8-2017

Anslag: 210.000

Forord:

For fem år siden kom jeg til Aalborg universitet med Peter Bergers *Invitation to sociology* i lommen, med ønsket om at tage imod denne invitation. At selvsamme mand gør sig bemærket, dog kun ganske kort, i dette studie, kan kun vidne om den dengang påbegyndte indoktrinering, ind i en verden af sociologi og religion som jeg bevæget mig ind og fandt mig til rette i, og som I nu skal læse resultatet af.

Nu hvor specialet står færdig, ønsker jeg for det første at takke Aalborg Citykirkes medlemmer og præster, for at have lukket mig ind i deres liv og kirke, samtidig med at jeg vil sende en speciel tak til de medvirkende personer i dette studie, da jeres venlighed, åbenhed og villighed til at fortælle om jeres liv, var hvad der gjorde dette speciale muligt.

For det andet vil jeg takke min vejleder Anja Jørgensen, specialeseminars opponentvejleder Ole Riis og opponentstuderende Cristine Agerholm, for de kyndige, kritiske og brugbare kommentarer, både i løbet af vejledninger og til specialeseminaret.

Ligeledes vil jeg takke Sigve Økland, far og sociologisk sparingspartner, for råd, vejledning, og mange timer med faglig diskussion, samtidig med at jeg vil takke min kæreste Sisse Kristensen, samt familie og venner, for at have udholdt og støttet mig igennem mine mange faglige frustrationer, både de sidste mange måneder, men også de sidste 5 år.

Kristoffer L. Økland.

Abstract

In the following pages, you will be reading about a Danish Pentecostal church, located in the centre of Aalborg, named Aalborg Citykirke. The topic of the paper is religious emotions, more specifically religious emotions generated in the social context of a Pentecostal service, located in the secular Danish society. The amount of studies about religious emotions, and Pentecostal churches in Europe specifically have been limited, and this study tries to explore this unknown territory.

The analysis is based upon eleven documents with fieldnotes, written from my personal observations in the church, and six transcriptions of qualitative interviews, with five young members of the church and one minister. Through these methods, I collected empirical data about the informants' emotions during a service, how they acted, and how they interpreted and used sacred symbols.

The theoretical basis of this thesis is based upon theoretical concepts by Ole Riis and Linda Woodhead, Randall Collins and Peter Bastian.

The conclusion is, that religious emotions is generated during a service in three main events. The songs of Praise, the sermon and the intercessions. In these events, the individual can be drawn into the service, feel connected to God, and experience joy, happiness and melancholia, along with a boost of emotional energy, though this depends on their resonance with the songs and sermons, and their mood from before the service.

Indholdsfortegnelse

1.0 Problemfelt	6
1.1 <i>Pinsebevægelsen</i>	7
1.1.1 Historie	7
1.1.2 I Europa	7
1.1.3 I Danmark	8
1.1.4 Pinsebevægelsens teologi.....	8
1.2 <i>Litteratursøgning</i>	8
1.2.1 Hvad ved vi ikke?	10
1.3 <i>Case valg</i>	11
1.4 <i>Problemformulering</i>	11
2.0 Sociologiske relevans	11
3.0 Teori	12
3.1 <i>Religionsdefinition</i>	12
3.2 <i>Riis og Woodhead</i>	12
3.2.1 Religiøse følelser	13
3.2.2 Riis og Woodheads relevans.....	15
3.3 <i>Randall Collins</i>	16
3.3.1 Interaktionsritual	16
3.3.2 Emotionel energi	16
3.3.3 Collins relevans	17
3.4 <i>Peter Bastian</i>	18
3.4.1 Bevidsthedsmodel	18
3.4.2 Musikkultur.....	19
3.4.3 Musik og følelser	19
3.4.4 Bastians relevans	19
3.4.4.1 Model	19
3.4.4.2 Resonans	20
3.4.4.3 Swing	21
3.5 <i>Teoretisk diskussion</i>	21
4.0 Metode	22
4.1 <i>Forberedelsen af dataindsamling</i>	22
4.2 <i>Empiriindsamlingen</i>	23
4.2.1 Deltagende observation	23
4.2.1.1 Feltnoter	24
4.2.2 Interview.....	24
4.2.2.1 Konstruktion af interviewguide.....	25
4.2.2.2 Valg af informanter	25
4.2.2.3 Interviewet.....	26
4.2.2.4 Transskription	26
4.3 <i>Design</i>	27
4.3 <i>Metodevalg</i>	27
4.3.1 Observation & interview.....	27
4.3.2 Videnskabsteori	28
4.3.2.1 Ontologi	28
4.3.2.2 Epistemologi.....	28
4.4 <i>Metodekritik</i>	29
4.4.1 Validitet	29

4.4.1.1 Deltagende observation.....	29
4.4.1.2 Interview	30
4.4.1.3 Ændring af design	31
4.4.2 Troværdighed	31
4.4.3 Sandhed	32
4.4.4 Generaliserbarhed	32
4.4.5 Etik	32
5.0 Empiripræsentation	33
5.1 Observation.....	33
5.1.1 Kirkens udseende.....	33
5.1.2 Gudstjenester	34
5.1.2.1 Gudstjenestens forløb.....	34
5.1.2.2 Grandes forløb	35
5.2 Interview	36
5.2.1 Anne: 1t. 51 min.	36
5.2.2 Jens: 1t. 51 min.....	36
5.2.3 Steffan: 2t. 3 min.	36
5.2.4 Kristian. 2t. 8 min.....	36
5.2.5 Mia: 2t. 22 min.	36
5.2.6 John: 2t.	37
6 Analyse	37
6.1 Analysestrategi.....	37
6.2 Analyse af gudstjenesten	38
6.2.1 Lovsang	38
6.2.1.1 Lovsangskurve	38
6.2.1.2 Medlemmernes ageren	39
6.2.1.3 Oplevelsen af lovsang	41
6.2.1.4 The moment	47
6.2.2 Teoretisk analyse af lovsang.....	49
6.2.2.1 Lovsang som interaktionsritual	49
6.2.2.2 EE fra lovsang	52
6.2.2.3 Musikkens rolle for prædikerne	53
6.2.3 Prædikenen.....	53
6.2.3.1 Den levende tale	57
6.2.4 Teoretiske analyse af prædikenen.....	57
6.2.4.1 Prædikenen som interaktionsritual.....	57
6.2.4.2 EE fra prædikenen.....	60
6.2.4.3 Biblen som fællesskabende symbol	60
6.2.4.4 Bibellæsningen.....	61
6.2.5 Forbøn	65
6.2.5.1 Oplevelse af bønnen	65
6.2.5.2 At bede for andre.....	67
6.2.5.3 Nadver.....	68
6.2.6 Teoretisk analyse af forbøn	69
6.2.6.2 Forbøn som interaktionsritual	69
6.2.6.2 Emotionel energi.....	71
7.0 Konklusion	72
Litteraturliste.....	76

1.0 Problemfelt

Er Gud død? Ideen om at vi er mindre religiøse end før, har længe været anerkendt inden religionsforskningen. Det religiøse monopol på at definere virkeligheden er væk, og er erstattet af et stort antal nye verdenssyn (McGuire 1997:279-281). Ikke kun Friedrich Nietzsche, men også nogle af sociologiens fadere, herunder Karl Marx og Max Weber, havde samme opfattelse (Weber 1981; Christensen 2014; Woodhead & Heelas 2000:192-194). Et ”nyere” eksempel på sociologisk sekulariseringsteori er skrevet af religionssociolog Peter Berger. I hans efterfølgende værk til *Den samfundsskabte virkelighed* (1966), *The sacred canopy* (1967), diskuterede han sekulariseringens udbredelse i det senmoderne samfund som en proces, hvor individet og samfundet generelt bliver mindre religiøst. Samtidig mente han, at eksisterende former for religion pluraliseres, hvilket fører til øget konkurrence imellem de religiøse menigheder om opmærksomheden fra de troende. Her præsenterede Berger sekulariseringen som et ubetinget faktum. Gud er død, og vi bliver mindre religiøse (Berger 1997; Berger & Luckmann 1987).

Men i 1999 udgav Berger *The desecularization of the world*, med en ændret mening om denne teori. I bogen, kritiseres sekulariseringsteoriene for at tage fejl, i at moderniteten resulterer i mindre religiøsitet. Berger gav selvsamme kritik i 2008, i artiklen *Secularization falsified*, fra tidsskriftet *First things*. Teorien, om at verden sekulariseres er ikke helt korrekt. Dog hold Berger fast, ved at religion pluraliseres i moderniteten. I dag er der ikke kun én Gud, men flere guder eller hellige kræfter, der alle forstås på forskellige måder, og med forskellige tilknyttede praksisser. Både antallet af religiøse fortolkninger og fælleskaber er altså større. Dog bliver verden ikke mindre religiøs. Mange steder er tilfældet det modsatte. En undtagelse er Vest- og Centraleuropa. Kontinentet sekulariseres, mens resten af verden bliver mere religiøs, altså sakraliseres (Berger 1999; Berger 2008).

Men den konstante eller voksende religiøsitet i verden skyldes ikke en styrket orientering imod de gamle/traditionelle religioner. Det skyldes derimod det moderne samfunds nye religiøse bevægelser. Disse bevægelser tager stor plads i dagens religiøse miljø, og kæmper på lige fod med de gamle menigheder, og er en af de vigtigste årsager, til at religion stadig står stærkt på verdensbasis. En af disse bevægelser er den kristne bevægelse *Pentekostalismen*, der i Skandinavien er bedre kendt som pinsebevægelsen (Stålsett 2004). Ifølge Berger er pinsebevægelsen den hurtigst voksende religiøse bevægelse nogensinde, og i dag findes den i store dele af verden. Ifølge Bergers er det da også denne bevægelse, der skal modbevise sekulariseringsteoriene, når den næste snarlige karismatiske eksplosion sker i det exceptionelt sekulariserede Skandinavien (Berkley Center 2013). I dette studie

ønskede jeg dog ikke at teste denne påstand. Derimod tog jeg fadt i denne specielle religiøse bevægelse, pinsebevægelsen, og studerede den i et af de mest sekulariserede områder i verden, nemlig Skandinavien.

1.1 Pinsebevægelsen

1.1.1 Historie

Bevægelsens rødder føres ofte tilbage til en kristne afroamerikanske menighed på Azusa Street i Los Angeles, USA, der havde sin begyndelse i 1906. Det specielle ved menigheden, var deres vægtlægning af kristendommens ekspressive praksisser, herunder nådegaver som tungetale og spirituel healing. Herfra bredte bevægelsen sig til resten af verden. I 1970erne opstod neo-pentekostalismen. De vigtigste forskelle fra sin ældre broder var, at de neo-pentekostale lagde vægt på de troendes mulighed for at opnå økonomiske og sundhedsmæssige fremgang igennem Gud. Samtidig tog de afstand til opfattelsen af, at tungetalen var symbol på frelsen, og accepterende, at medlemmerne drak alkohol og gik med smykker. Pinsebevægelsens succes tilskrives ofte deres evne til at tilpasse sig de enkelte samfund og det enkelte individs behov. Derfor eksisterer der en række forskellige pinsemenigheder, afhængig af deres kontekst, og derfor dækker pinsebevægelsen heller ikke over én trosretning, men en genre af religiøse karismatiske grupper. Siden starten har den vokset eksponentielt, og i dag dækker den over 27% af de organiserede kristne grupper i verden, og forventes at stige til 31% frem mod 2025. Dermed overgår den katolicismen som største organiserede kristne trosretning i verden. Sammenlignet med Asien, Afrika og Latin Amerika, er bevægelsen lille i den vestlige verden, og i Europa har mange pinsekirker mere fokus på immigranter, end på europæere som potentielle medlemmer (Dyer 2014:1-11; Robbins 2004:117-132; Anderson 2017; Hunt 2016).

1.1.2 I Europa

Pinsebevægelsen europæiske begyndelse føres tilbage til svenskeren Andrew Johnson og norsk/engländer Thomas Ball Barratt, der i 1906 og 1907 bragte den nye karismatiske kristendom til Sverige og Norge, efter et besøg i menigheden på Azusa Street. Herfra bredtes troen ud til resten af Europa. Ideen var, at pinsekirkerne skulle være lokale og frie kirker, og ikke underordnet andre kirker. Dog ønskede Barratt, at de skulle bindes sammen af et overordnet fælleskab. Dette har efterfølgende været specielt for den skandinaviske pinsebevægelse. Bevægelsen trivedes bedst i lande med et stort frikirkemiljø, og havde problemer i lande, hvor nationens identitet var knyttet til én kirke. Anderkendelse gjorde, at pinsekirkerne i disse lande blev mere åbne og tolerante, i forhold til den sekteriske position de tog i ikke anderkendende samfund, herunder det sovjetiske og stærkt antireligiøse Østeuropa (Marsh & Tonoyan 2009:510-515; Kuzmic 2014:333-353; Kay 2014:387-389; Alvarsson 2014:19-37).

1.1.3 I Danmark

Pinsebevægelsen kom til Danmark i 1908, og i dag har den danske pinsebevægelse over 5000 medlemmer, fordelt på ca. 50 menigheder. Tallet gik fra 3298 voksne i 2010, til 5135 voksne og børn i 2013 (Sørensen 2005; Nielsen 2017a; Alvarsson 2014:22). I starten var der få prædikanter for troen i Danmark, og derfor var udbredelsen langsom i forhold til i de skandinaviske broderlande. Dette afspejles i dagens relativt lave danske medlemstal, sammenlignet med Norge, der har 40.000 medlemmer fordelt på 330 kirker, og Sverige med 82.000 medlemmer i 381 kirker (2013) (Alvarsson 2014:19-37; Pinsebevægelsen.no 2017; Pingst.se 2017). De danske kirker er selvstyrende, men mange er bundet sammen i et større fælleskab kaldt MOSAIK. I dag giver fællesskabet udtryk for en fælles praksis, vision og teologi (Mosaik.one 2017a).

1.1.4 Pinsebevægelsens teologi

Teologien er præget af bevægelsens grundlæggere, der havde forskellige baggrund fra blandt andet Pietismen, Metodismen og Holiness bevægelsen. Tilfælles havde de en stærk tilknytning til protestantismen og deres spirituelle oplevelser. Biblen ses som eneste autoritet til det kristne liv, hvorigennem Gud taler til mennesket, og hver person må fortolke denne, for at få Guds budskab til den enkelte. Friheden til fortolkning vurderes også at være én årsag til bevægelsens hurtige udbredelse. De kritiseres for at have en selektiv bibellæsning, med fokus på tekster af Poulus og Lukas, der bekræfter deres teologi. Frelsen er kun opnåelig igennem Jesus, Gud og Helligånden, og den kan kun gives, til den der er åbne for Gud. Jesus centrale position i vejen til frelsen ses i bevægelsens store fokus på ham, ofte illustreret i deres sange. Dog mener de, at man skal orienteres imod hele treenigheden, ved at prise Gud i Jesu navn igennem Helligånden. Nådegaven tungetale er et bønnesprog, som individet ikke selv forstår, men som er givet af Helligånden, og det ses ofte som et tegn på frelsen (Plüss 2014:293-309; Alvarsson 2014:37; Pfister 2014: 357-371; Dyer 2014:10). Man fødes ikke som medlem, men bliver dette på eget initiativ igennem dåben, der vasker Adams synd af mennesket. Pinsekirkerne er sjældent politisk aktive, da de anderkender delingen af kirke og stat. Gruppen appellerer ofte til folk igennem deres spontane og ekspressive gudstjenester, der stammer fra bevægelsens afroamerikanske rødder. Ligestillingen har været fremtrædende i bevægelsen, og kvinder har haft en central position i kirkerne siden dens begyndelse (Dyer 2014:1-11; Robbins 2004:117-132; Plüss 2014:309). Dette er litteraturens beskrivelse af teologien, men sammenlignet med MOSAIKs trosbekendelse, virker denne beskrivelse troværdig. Dog tager jeg hensyn, til at der kan være variationer imellem de enkelte kirker (Mosaik.one 2017b).

1.2 Litteratursøgning

For at afgrænse emnet yderligere, læste jeg eksempler på tidligere forskning om pinsebevægelsen i

Europa, for at finde hvad vi ved, og hvad vi ikke ved? Litteratursøgningen tog udgangspunkt i de tilgængelige databaser på Aalborg Universitetsbiblioteks hjemmeside. Databaserne blev udvalgt efter, hvor aktuelle de var for mit studie af sociologi og religion. Flere databaser blev frasorteret pga. manglende søgeresultater. De anvendte databaser var: PRIMO, Sociological Abstracts, Sage Journals, Den danske forskningsbase, Cambridge Journals online, Idunn.no, Jstar og Oxford Journals Online og Google.dk. Søgeordene var: Pentecostalism, Pentekostalisme, Pinsebevægelse(n), Pinsekirke, Pinsevenner, karismatisk kristendom og charismatic christianity. Gradvist tilføjede jeg flere søgeord. Disse var; in Europe, i Europa, in Denmark og i Danmark. Bestemte søgeresultater blev læst på baggrund af, om de gav udtryk for at omhandle pinsebevægelsen i Europa, hvortil tekster der kun beskrev pinsekirker startet af immigranter blev frasorteret, da jeg ville fokusere på de oprindeligt europæiske menigheder.

Pinsebevægelsen er ikke et nyt fænomen indenfor sociologisk, antropologiske eller religionsvidenskabelig forskning. Dog fremgik det, at der har været mere fokus på menigheder i Afrika, Latinamerika, Asien og Østeuropa, end i Vest- og Centraleuropa. Dog er der fire interessante studier af bevægelsen i Skandinavien. Disse er skrevet af Jessica Moberg, Simon Coleman, Ib Sørensen og Annika Fure.

Moberg undersøgte New Life menigheden i Stockholm, og fandt, at kirken appellerede til individer, der søgte fastere regler for deres tro og praksis. Dette fik dem til at søge væk fra deres forældres tro, og til den tro Gud trak dem til, altså New Life. Samtidig fandt hun, at højmoderniteten havde resulteret i inddragelsen af sekulære elementer, hvilket afspejles i kirkens musik og brug af teknologi (Moberg 2005).

Colmans studie tager i lighed med Moberg udgangspunkt i en menighed i Sverige. Studiet omhandler menigheden Livets Ords betydning for både Sverige og resten af verden. I denne sammenhæng, beskriver han, hvordan ordene og det æstetiske og moderne teknologi bruges til at sprede budskabet til resten af verden. Han beskriver også deres tro og praksis, hvilket omfatter ønsket om at give til andre, da dette så vil blive belønnet af Gud, og hvordan de ønsker at sprede budskabet til alle ved at være en del af et internationalt miljø, samtidig med, at de tager afstand til resten af samfundet. Han konkluderer med, at kirkens udviklingen er et udtryk for sociale og kulturelle ændringer i det svenske samfund (Coleman 2000).

Danske Ib Sørensen undersøgt hvordan danske pinsekirker, som Faderhuset og Evangelist skaber

problematiske omverdensrelationer, sammenlignet med Bykirken i Odense. Han konkluderer, at der skabes problematiske omverdensrelationer, når en menighed karakteriserer sig som noget helt anderledes i forhold til resten af samfundet, der ikke fungerer som et supplement, men som et alternativt til dette. Risikoen øges, hvis gruppen mener, at de er eksklusivt legitimerende for samfundet, imens resten af samfundet dæmoniseres. Hans vurderer, at den dominerende form for pinsekirke i Danmark, som Bykirken i Odense repræsenterer ikke skaber problematiske omverdensrelationer. Derimod forebygger de en sådan radikaliserings, hvilket pinsekirkernes netværk har en vigtig rolle i (Sørensen 2010).

Fure undersøgte, hvordan det norske sekulariserede samfund havde påvirket en vestnorsk pinsemenighed. Hun finder en ændring i musikken, der gik fra traditionel samlesang til religiøst betonedede popsange, hvilket skyldes ønsket om at tiltrække unge medlemmer. Dog har det distanceret de ældre medlemmer, men ændringen accepteres. Individualisering har resulteret, i at de unge medlemmer har en mere privatiseret og mindre synlig praksis end de ældre. Derudover har de unge overtaget neo-pentekostale ideer, herunder gaveuddeling, der dog er anonym og uden direkte hentydning til deres tro, hvilket er en mere altruistiske tilgang end de neo-pentekostale kirker. Hun fandt at fornyelsen skyldes konkurrencen om de troendes opmærksomhed. Deres praksis er ændret, men kirkens budskab om kærlighed, og ønsket om at være en generationskirke står fast (Fure 2015).

1.2.1 Hvad ved vi ikke?

Litteratursøgningen afspejlede en manglende viden om pinsebevægelsen i Vest- og Centraleuropa. Vi har kendskab til deres tro og praksis, udvikling i det moderne samfund, og deres mulige skabelse af problematiske omverdensrelationer. En beskrivelse af gældende følelser i menigheden mangler. Forskere har undersøgt, hvilke appel kirkerne har for individerne, der søger en ekspressiv og levende tro, men hvilket emotionelt grundlag er der for disse ekspressive oplevelser? Dette vil være studiets fokus, med udgangspunkt i en pinsemenighed i Danmark, hvor antallet af praktiserende kristne er relativt lavt. Tidligere studier har strejft dette tema tidligere, men aldrig gået i dybden med det. Men hvorfor er følelser et vigtigt tema i pinsekirken? Deres ekspressive praksis tillægges ofte Helligånden, der vækker følelser i individet. Derfor er følelser centralt i kirken. Det er også herfra, at Weber har sin beskrivelse af den karismatiske leder, der får autoritet fra menigheden, der tillægger ham/hende en hellighed, altså en appel igennem følelserne (Månson 2013:121; Alves 2014; Riis & Woodhead 2010:63).

1.3 Case valg

Min case var valgt i konteksten af det danske kontekstsamfund. Kriterierne for udvælgelse var, at casen anderkendes som en pinsemenighed, og at den ikke havde indgået i et lignende studie tidligere. Så vidt jeg ved har der ikke været studier af kirker i Aalborg, derfor valgte jeg casen her. Jeg fandt to anderkendte pinsekirker i Aalborg. Den første var Aalborg Citykirke. Kirken er fra 1926, med tidligere placering i Nørregade, før den flyttede til sin nuværende placering på Samsøgade. Ifølge ungdomspræsten i kirken, er der 350 voksne medlemmer, hvortil de regner med, at der er lige så mange børn og andre deltagende (Kristian:12; Aalborgcitykirke.dk 2017). Den anden er Aalborg Menighedscenter, der ikke er lokaliseret langt fra Aalborg Citykirke. Ud fra kriterierne, var begge kirker gode bud på en passende case, men da Aalborg Citykirke, ud fra antal følgere på Facebook, virket større og mere populær, valgte jeg denne som case.

1.4 Problemformulering

Ud fra disse overvejelser kunne jeg opstille specialets problemformulering. Interesseområdet var de religiøse følelser i Aalborg Citykirke, med specielt fokus på hvordan følelser skabes i det sociale i kirken. Under dataindsamlingen afgrænset jeg mit fokus yderligere til at se på tre specifikke dele af gudstjenesten, lovsangen, prædikenen og forbønnen, da disse dele virkede til at være de vigtigste for medlemmernes følelser i kirken. Derudover afgrænsede jeg mit fokus til de unge, da hele kirken ville være for omfattende, og da de unge er kirkens målgruppe, hvilket gør deres følelser under gudstjenesten specielt relevante (Kristian:14). Problemformuleringen er derfor:

Hvordan skabes de unge medlemmers religiøse følelser, i de sociale situationer under gudstjenesterne i Aalborg Citykirke?

- *Hvilke følelser har de unge i de forskellige situationer?*
- *Hvilke betydning har de brugte symboler for individets følelser?*

2.0 Sociologiske relevans

Selv om fokus er på det religiøse, er dette stadig et sociologisk speciale. Dog er religion ikke ukendt for sociologien. Flere af de sociologiske klassikere, Marx, Weber og Durkheim har arbejdet indenfor dette felt. Studiets placeres mest inden for den weberianske tradition. Hovedsageligt skyldes dette mine tilgang, der handler om at forstå medlemmerne, hvilket Weber kaldte en *verstehen* tilgang. Dog vil jeg også trække på elementer fra Durkheim, blandt andet hans fokus på symboler eller totemet, som er væsentligt for skabelsen af følelser hos individet. Dog trækker jeg også på dele fra den symbolske interaktionisme, hvor følelser også ses som en proces imellem individer, og som en

kommunikationsform, der også sker igennem symboler, som det findes hos Goffman og Collins (Goffman 1959; Månson 2013; Poder 2017; Collins 2004).

Samtidig er der flere grunde til specialets relevans for sociologien og samfundet. Viden om religiøse følelser i studiet af pinsekirker mangler. En anden grund er, at der ifølge Aarhus universitet er en mangel på studier af religiøse grupper i dagens danske, herunder pinsekirkerne. Nogen vil måske spørge, hvorfor denne viden er nødvendig, hvortil jeg vil argumentere, for at det er måske vigtigere end nogen sinde. Mange år med religiøst motiveret terror og stridigheder imellem religiøse og politiske grupper, blandt andet i forhold til spørgsmål om seksualitet, kan have ført til en skævvridning af billedet af hvem de religiøse er, og hvad de står for. Mit mål er nødvendigvis ikke at forsøge at modbevise samfundets fordomme om religiøse, men jeg ville derimod forsøge at belyse gruppen så ærligt som muligt, så folk har mulighed for at vurdere gruppen på et oprigtigt grundlag (Nielsen 2017b).

3.0 Teori

Afsnittet indledes med en kort definition af min forståelse af religion, efterfulgt af en redegørelse af Ole Riis og Linda Woodheads teori om religiøse følelser, der er studiet overordnede teori. Så præsenteres to teorier, som bidrager med vigtige teoretiske overvejelser til Riis og Woodheads teori. Disse teorier er Randall Collins teori om interaktionsritualet og emotionel energi, og Peter Bastians teori om musik som bevidsthedsfænomen. Afsnittet afsluttes med en diskussion af teoriernes forskelle og ligheder, og hvilke konsekvenser dette har for mit studie.

3.1 Religionsdefinition

Det er meningsløst at definere religion i dette studie, men forståelsen af hvad religion er væsentlig. Kort sagt opfattes religion, i dette tilfælde kristendommen, som en samfundsinstitution, der legitimeres af en hellig enhed, bestående af Faderen, Sønnen og Helligånden. Institutionen har et værdi- og normsystem, der har indflydelse på individets levemåde. Specielt for dette studie, legitimerer religion virkeligheden for de troende, og derfor legitimeres og påvirkes deres følelser også, hvilket jeg vender tilbage til senere (Riis 1996:9-19; Plüss 2014:305).

3.2 Riis og Woodhead

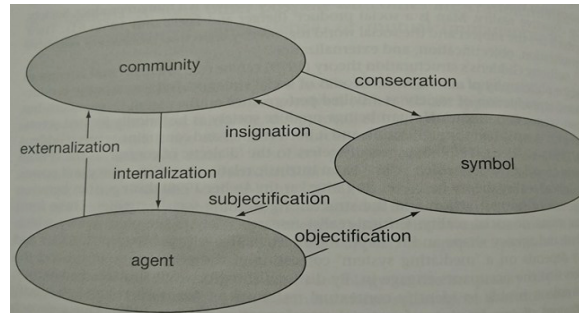
Problemformuleringen lagde op til brugen af en følelsessociologisk teori. Fokus var dog ikke kun på følelser, men på religiøse følelser. En sociologisk teori om religiøse følelser ville være det optimale. *A sociology of religious emotion* (2010) er et sådan bidrag fra Ole Riis og Linda Woodhead. Bogen

diskuterer, hvordan følelser skabes, og hvilken rolle de spiller i en religiøse kontekst. Dette er specialets hovedteorien.

3.2.1 Religiøse følelser

Ifølge Riis og Woodhead er følelser hverken kun biologiske eller kulturelle, men begge dele. Følelseskulturen er ikke kun et resultat af biologien, men biologiske følelser påvirkes også af kulturen. Følelser er ikke kun noget indre, men findes på alle niveauer i samfundet. På *mikro-niveau* er følelser en måde at kommunikere med omverdenen. Et individ kan udtrykke følelser, som andre kan fortolke og reagere på, hvilket vil påvirke den oprindelige afsenders opførsel. Forståelsen er dog ikke helt behavioristisk, da fri vilje er tilstede. Følelser er en måde at forholde sig til verden, der formes og gøres meningsfuld eller meningsløs for individet. Følelser kan afhænge af flere forhold. Er de rette ud mod andre, eller ind imod os selv? Hvordan er status og magtforholdet imellem de interagerende, og hvordan vælger individet at reagere på disse følelser? På *meso-niveauet* ses følelser som en del af sociale relationer og situationer. Følelser er en del af det relationelle sociale liv, og ikke kun noget indre. Følelser skabes i situationer, hvor flere individer fokuserer på et eller flere følelsesbærende symboler. Samtidig skabes et system for hvem, hvornår og hvordan følelser må udtrykkes. Dette hænger ofte sammen med et hierarki, hvor magt til at bestemme symbolers betydning, samt normerne for accepterede følelser og praksis, er ulige fordelt. Individet forsøger at overholde disse normer, men er fri til at handle anderledes, dog kan deres handlinger sanktioneres. Systemet håndhæves på *makro-niveau*, hvor følelser er underlagt magt og status. Den sociale kontrol opretholder hvilke følelser der kan udtrykkes, hvem kan udtrykke dem og hvornår. Ved at se disse tre niveauer i forhold til hinanden, skaber Riis og Woodhead en model for skabelsen af følelser, bestående af tre dele. Individ, samfund og symbol. Modellen uddybes senere. Symboler ses som bærere af følelser, der kan vækkes i individer og grupper ved orientering imod disse symboler. Symbolet kan bære forskellige følelser, og kan fortolkes forskelligt af de enkelte individer. Symbolets betydning står ikke fast, men kan ændres. Samspejlet imellem modellens dele, skaber både følelser, og et system med værdier og normer, der kaldes et *emotionelt regime*. De emotionelle regimer fungerer på alle plan i samfundet, og kan være forskelligt indrettet i forskellige miljøer. Nogen er på makroplan, og dækker derfor mere end regimerne på meso- og micro-niveau, hvilket fører til overlappinger imellem regimerne. Eksempelvis er der et emotionelt regime i Danmark, eller Aalborg, samtidig med at der er et i Aalborg Citykirke. Der vil være ligheder, men også forskelligheder imellem disse, der kan skabe konflikt. De emotionelle regimer er pre-individ. De er der når individet bliver født. Individet internaliserer dette, og får opbygget en emotionel habitus. Individet lærer flere regimer

at kende, men barndommens regimer er stærkere, end de senere indlærte. Men i sammenhæng med hinanden, vil individets erfaringer i forhold til følelser, påvirke deres handlen i livet, hvilket forbinder følelser fra fortiden, nutiden og fremtiden (Riis & Woodhead 2010:1-51). Regimet står ikke fast, men er en del af en dialektisk proces imellem individ, samfund og symbol. Processen vises i denne model:

Figur1:(Riis & Woodhead 2010:118).

I modellen er individ, samfund og symbol, bundet sammen af seks processer, der sammen skaber det emotionelle regime. Modellen kan være i balance eller ubalance afhængig af, hvor gensidig påvirkningen af de forskellige led er. Det balancerede system fungerer således: Det første forhold imellem individ og symbol beskrives med udtrykkene *subjektivering* og *objektivering*. Individet har en følelse som objektiveres i form af symbolet. Symbolet kan allerede bære en følelse, som kan subjektiveres af individet. Det andet forhold imellem individ og samfund forklares med begreberne *ekternalisering* og *internalisering*. Individet kan internalisere samfundets emotionelle regime, men individet kan også eksternalisere sine følelser, og påvirke og ændre regimet. Det sidste forhold imellem samfund og symbol beskrives med ordene *insignation* og *consecration*. Symbolet bærer en følelse som samfundet kan reagere på. Dog kan samfundet også tillægge symbolet bestemte følelser og give symbolet en ny betydning. I et balanceret system tilpasser disse led sig i forhold til hinanden. Processen kan gå med eller mod uret i modellen, eller begge dele. Dette kan illustreres således: Individet tillægger en følelse til et symbol. Samfundet vil overtage denne fortolkning af symbolet, og/eller genfortolke dette. Dette kan få betydning, for hvordan individet fortolker symbolet, og hvilke følelser de forbinder med dette. Et andet eksempel: Samfundet giver symbolet en betydning. Individet reagerer på dette, ved at anderkende eller bekræfte betydningen. Individet udlever sine følelser i forhold til dette, muligvis med modifikationer, hvilket kan påvirke samfundet, altså andre individers følelser (Riis & Woodhead 2010:95-122).

Ifølge Riis og Woodhead er det ubalancerede system mere normalt. Her dominerer en eller flere processer modellen. Processerne i systemet kan forløbe således: Forholdet imellem individ og symbol kan være i en *ultra-subjektivering* eller *ultra-objektivering*. Symbolet kan enten virke så følelsesmæssigt stærkt på individet, at det virker levende for dem, eller objektiveringen kan tage

over, og symbolet opfattes kun som et objekt uden emotionel betydning. Imellem individ og samfund er der mulighed, for at samfundet definerer så faste regler, at individets frihed til at fortolke eller føle anderledes, end systemet dikterer forsvinder, altså en *ultra-internalisering*. Alternativt, kan individets udøvelse være helt fri, en *ultra-eksternalisering*. Imellem symbol og samfund kan balancen være tippet således, at symbolet ses som et objekt, hvor der ses som et objekt og intet andet, en *ultra-consecration*. På den anden side kan et symbol blive så overvældende for individet, at de ikke ser symbolet, men kun det hellige i det, en *ultra-insignation*. Dette er et udtryk for processerne i sine ekstremer, men en proces behøver ikke være meget i overvægt før ubalancen opstår. Eksempelvis kan individet være begrænset i sin frie udøvelse af følelser, uden at der ikke er åbenhed for dette (Riis & Woodhead 2010:123-146).

Således skabes følelsesregimet. Dette gælder også for religiøse følelsesregimer. Religiøse følelser er det samme som andre følelser. Det er den religiøse kontekst, der gør dem specielle. Religiøse følelser knyttes til de religiøse regimer, som de religiøse lever indenfor, og som de kan trække på i religiøse situationer. Regimet konkurrerer ofte med andre regimer, da individet kan fungere indenfor flere regimer samtidig. For nogen religiøse kan det religiøse regime trænge ind på andre arenaer, afhængig af individets hengivenhed til troen. Religiøse følelser adskiller sig fra andre følelser på tre måder. På den ene måde kan følelser ordnes efter det religiøse regime. Eksempelvis kan kærlighed betyde noget andet i det religiøse regime, end andre regimer. Denne forståelse kan blive dominerende i forhold til de andre regimer. For det andet kan religion orientere og inspirere til følelser der er unikke for regimet. Eksempelvis kan følelsen næstekærlighed give individet en speciel glæde ved at hjælpe andre, sammenlignet med andre regimer, hvilket vil stimulere individet til at gentage denne type handling. Til sidst kan religion skabe en kort- eller langvarig ændring af følelserne. Meditation giver individet en åbenhed overfor følelser, der i hverdagens ikke-mediterende tilstand er mindre synlige. Disse kan opdages eller forstærkes i individet under meditation. En længerevarende ændring af følelserne vil ske ved konvertering til en ny religion, hvor individets følelsesliv ændres eller intensiveres. Ændringen er sjældent radikal, da individet ønsker om at skifte regime, ofte skyldes en identificering med regimet. Her er ændringen længere og mere permanent, end ved meditation, da de har overtaget et nyt regime (Riis & Woodhead 2010:54-90).

3.2.2 Riis og Woodheads relevans

På baggrund af teorien ønsker jeg at orientere mig imod modellens tre dele og se disse i sammenhæng med hinanden. Derved kan jeg se, hvilke følelser de unge i kirken har under gudstjenesten, og hvordan de skabes. Det vil være nødvendigt at observere medlemmernes ageren under gudstjenesterne, da dette ifølge teorien er et udtryk for deres følelser, hvilket kan påvirke andre i kirken. Derudover vil

jeg se, hvilke symboler de bruger, og hvilken betydning de har. Jeg vil også spørge medlemmerne, om hvad de føler i udvalgte situationerne, hvordan de beskriver deres praksis, og hvilken betydning de tillægger symbolerne. Ud fra denne empiri, vil jeg undersøge om regimet er i balance eller ubalance, ud fra hvor fri individet kan udtrykke sine følelser, hvor fastlagt betydningen af symbolerne er, og hvem der virker til at have magt i kirken. Derudfra kan jeg vurdere det emotionelle regime, ved at finde hvilke følelser individet har i situationerne, og hvilken praksis der accepteres og fordømmes.

3.3 Randall Collins

Randall Collins præsenterer begreberne *interaktionsritual* og *emotionel energi*, der er nyttige for dette studie (Poder 2017; Collins 2004). Teorien nævnes *A sociology of religious emotion*, og er en del af meso-niveau i den teori. Dog beskrives den ikke i dybden der, hvilket er årsagen til den inddrages her (Riis & Woodhead 2010:30-34). Afsnittet indledes med en beskrivelse af interaktionsritualet, efterfulgt af begrebet emotionel energi, hvorefter begreberne operationaliseres.

3.3.1 Interaktionsritual

Interaktionsritualet (IR) er en mekanisme, hvor to eller flere personer retter deres opmærksomhed imod det samme, hvilket skaber en fælles virkelighed i form af symboler og gruppefølelse. Interaktionsritualet kan skabe identitet, solidaritet og fællesskab imellem deltagerne, hvis interaktionen er vellykket. En vellykket interaktion kræver ingredienser. Disse ingredienser er: Mindst to personer, der bevidst eller ubevidst har indvirkning på hinanden. En afgrænsning af interaktionen for at bevare deltagernes fokus. Et fokus på samme handling, og opmærksomhed på hinandens fokus, og en delt stemning eller oplevelse. Resultatet af et vellykket IR er: Gruppefølelse, emotionel energi, fællesskabende symboler, og/eller moralske værdier for gruppen (Poder 2017:205-208).

Symbolerne kan være materielle eller immaterielle. De lades med følelser, der kan genopleves af individet udenfor fællesskabets rammer. Symbolets ladning er ikke uendelig, men må genopfyldes løbende ved nye IR. Deltagernes fokus får betydning for styrken af fællesskabsfølelsen, eller hvor meget emotionel energi individet får, og hvor orienteret de er imod de fælles symboler. Alle går ind til ritualet med forskellige følelser, men de flest gribes af den dominerende stemning, og ændrer derved følelser. Et tegn, på at individet medrivning i interaktionen, er en synkronisering af kropssproget (Poder 2017:205-208).

3.3.2 Emotionel energi

Emotionel energi (EE) er en langvarig følelse af selvtillid, entusiasme og moralsk forpligtigelse overfor gruppen. Det holder individet fokuseret og handlekraftigt. Mennesket er som et batteri, der oplades eller aflades i bestemte situationer. Individet energiniveau kan aflæses, ud fra individets egen

rapport, om hvor opfyldte de følelser sig, ud fra om de agerer energisk, og hvor gode de er til at holde øjenkontakt. Et lavt EE niveau kommer til udtryk ved en passivitet og tøvende holdning, sammenlignet med den opfyldte person. Deltagelse i et IR er ikke ensbetydende, med at alle får samme udbytte af EE. EE stratificeres på baggrund af magt- og statusforskelle. Dette afspejler sig i to former for IR. Det første er magttrualet, der kun er frivilligt for den magtbesiddende, der tvinger en anden med i interaktionen. Den magtudøvende vil få mere EE end den underordnede. Statusritualet er imellem personer, der er ligestillet i forhold til magt. Den enkeltes udbytte af energi i dette tilfælde, afhænger af hvor centralt man er placeret i interaktionen. De mest centrale vil få mest EE. Teoriens udgangspunkt er, at mennesket er nyttemaksimerende i forhold til brug og tilegnelse af EE. Individet søger på den såkaldte IR-markedsplads, hvor individet kan vælge eller fravælge interaktioner på baggrund af tidligere erfaringer om hvor givende eller drænende disse har været. Udvælgelsen er ikke helt frivillig for individet, da det afhænger af om andre finder interaktion med dette individ profitabel. Attraktivitet på IR-markedet afhænger af EE-niveau, og om de potentielt interagerende har fælles symboler og samtaleemner. Den vellykkede brug af et fælles symbol, vil forstærke symbolet og fællesskabsfølelsen. I sidste ende afhænger individet søgen efter EE af om de er mættet eller drænet for energi (Poder 2017:209-215).

3.3.3 Collins relevans

Denne teori fokuserede også dataindsamling og analysestrategi. Dog har teorien nogle forklarende aspekter i tillæg til denne analytiske model. Interaktionsritualet og de dertilhørende kriterier og resultater, kan forklare hvorfor bestemte følelser opstår, hvilket begrebet EE kan uddybe. Jeg vil mene at gudstjenesten både er et IR, samtidig med at det består af flere IRer. Målet er at undersøge om de er vellykkede, for derudfra at vurdere, hvilken betydning det har for medlemmerne. Derfor udbygger jeg mit fokus ved at undersøge om deltagerne har fælles fokus i situationerne, hvilken stemning der er i situationerne, om der er en følelse af fællesskab, hvor ofte medlemmerne mødes i og udenfor kirken, hvilke moralske værdier har de, og hvordan disse forsvares? Målet er at se om de har et fælles fokus og stemning, om deres kropssprog synkroniseres, om de føler der et fællesskab i kirken, og hvilke normer de giver udtryk for, hvilket kan indikere en medrivning og et vellykket IR.

Studiet har også nytte af begrebet EE, da begrebet beskriver hvor opladende situationerne og gudstjenesten er for individet. Her er energiniveauet før, under og efter gudstjenesten vigtigt. Derudover vil en undersøgelse stratificeringen af EE være vigtig, da dette afspejler medlemmernes forskellige grad af indlevelse. Det vil derfor være vigtigt at undersøge, hvor meget EE medlemmerne får fra forskellige situationer, hvordan dette kommer til udtryk, om der er nogen der er mere centrale eller magtfulde i interaktionen og hvordan medlemmerne agerer før, under og efter gudstjenesten.

Dette hænger også sammen med en undersøgelse af, hvordan de vælger hvilke arrangementer de vil deltage i, hvornår og hvorfor, om de søger bestemte personer og arrangementer, og om de er frivillige i kirken? Målet vi være at se om de agerer energiske, er åbne og venligsindede, og om nogen lades mere end andre.

3.4 Peter Bastian

Under studiet blev jeg opmærksom på musikkens betydning for kirkens gudstjenester. Da de nævnte teorier ikke direkte kigger på musikkens betydning for følelserne, fandt jeg det nødvendigt at inddrage en teori, der kunne beskrive sammenhæng. Her bruges musiker Peter Bastians bog ”Ind i musikken”. I bogen beskriver Bastian musik som bevidsthedsfænomen, og forholdet imellem musik og følelser. Det er ikke en sociologisk teori, men den har aspekter, der grænser imod socialpsykologien. Sat i forbindelse med Riis og Woodhead og Collins, argumenterer jeg for, at teorien kan bruges i den sociale sammenhæng jeg undersøger. Bogens musikfaglige termer er ikke nyttige for mit studie, men hans beskrivelser af den menneskelige oplevelse af musik, er væsentlige at inddrage. Her præsenteres og operationaliseres de, før de sættes i sammenhæng med de andre teorier.

3.4.1 Bevidsthedsmodel

Peter Bastian mener, at alt kan forstås ved at kigge på et fænomens del og helhed. Kun sammen giver del og helhed mening. Et fænomen som musik kan analyseres ud fra delene, puls, tone, rytme osv., men musik kan kun forstås ud fra helheden. Musik er helheden, hvilket jeg vender tilbage til senere. Bastian siger, at mennesket besidder sanser. Igennem sanserne erfarer vi os selv og omverdenen. Sansendrykkene deles yderligere op i det forudsigelige og uforudsigelige. De forudsigelige indtryk er det fysiske, altså krop og materie. Det uforudsigelige består af følelser og ideer, hvilket er sindet. Mennesker har både en krop og et sind. Sammen med andre mennesker, sanser vi verden, og bliver delvist enige om en fælles virkelighed. Dog afhænger erkendelsen af de menneskelige sanser, der ikke kan opfange en objektiv virkelighed. Vi erkender derfor ikke en objektiv virkelighed. Virkeligheden er som vi oplever den. Hvis man koncerterer sig om sig selv, nedbrydes forskellen imellem delene, mig og ikke-mig, og helheden skabes. Bastian kalder dette Ånd. Ånden er abstrakt og kan ikke sprogliggøres. Når de tre dele virker med hinanden, kan følgende processer beskrives. Når sind undersøger krop og materie er det [natur]videnskab. Når sind undersøger sind er det fænomenologi. Hvis sind vil opleve ånd må dette foregå i noget ikke-sprogligt, der kan føre delene i sammenhæng med hinanden. Musik kan give denne oplevelse. Musik er et bevidsthedsfænomen, der fungerer således. Ånd inspirerer og skaber følelser og ideer i musikerens sind. Følelser kan komme til udtryk i kroppen igennem fysiske bevægelser på et instrument, hvilket skaber lydbølger. Bølger

kan opfanges af andres saner, og vække følelser i det lyttende sind, hvilket i sammenhæng skaber musikken, der bevidstgøres i ånden (Bastian 2013:20-45).

3.4.2 Musikkultur

Musik er større end enkeltdele. Men musik er kun lydbølger, hvis det ikke erfares af mennesket. Dog responderer alle ikke lige godt på al musik. Individet har musikalske præferencer, der afhænger af deres erfaringer. Den kendte type musik forstås af individet, den ukendte afvises ofte. Eksempelvis er vi i den vestlige verden vant til musik fra 12toneskalaen, med et tempereret stemt klaver, hvor intervallerne imellem tonerne ikke er perfekte. Samtidig spilles musikken ofte i lige takter, som 4/4, der er nemme at følge. I kontrast til dette, har indisk musik 64 toner, hvilket giver udtryk for et mere fint følt toneapparat. Indere vil derfor opleve vestlige musik som ustemt og falsk, da de ikke har samme tolerance for den vestlige musiks uperfektheder. Ud fra dette vil jeg argumentere for eksistensen af en musikkultur. Man kan lære ny musik, hvis man er åben og accepterende, i stedet for at afvise det som noget fremmed. Man resonerer med kendt musik, og ved at resonere med musikken, bliver komponisten og musikernes ånd tilgængelige for lytteren, hvilket skaber samhørigheden og musik (Bastian 2013:12-13;47-58;76-83).

3.4.3 Musik og følelser

Bastian har mere direkte henvisninger, til hvordan følelser musik skaber følelser. En af de vigtigste er spænding, afspænding og energi. Musikken skabes spænding, der skal opløses for ikke at efterlade lytteren i et ubehag. Spænding skabes når musikken går imod dens naturlige tendens. Den naturlige tendens er eksempelvis at spille højere (volumen) på højere toner (frekvens) (tjek). Musik kan derudover skabe energi som påvirker individets oplevelse både før og efter. Et eksempel er hvis musikken swinger. Hvis et band præsterer af swinge vil både musikkere og lyttere, føle sig tryk og rolig i en naturlig rytme, hvilket giver følelsen af at blive fyldt med energi, som de kan tage med sig. Hvis musikkerne ikke evner dette, kan det være ubehageligt for alle (Bastian 2013:94-113).

3.4.4 Bastians relevans

3.4.4.1 Model

Hvordan passer bevidsthedsmodellen med de andre teorier? Hvis det skal give mening, må musik deles op i to former. Først musik som symbol. Her er musik et udtryk for individets eksternaliserede følelser, der kommer fra ånden/inspirationen. Igennem musikken bliver musikerens følelser tilgængelige for lytteren, hvis de resonerer med denne. Her bindes lytter og musiker sammen i en fælles stemning, som er musikkens anden form, som er ånd. Jeg anderkender, at ånden der inspirerer til følelser i individet, af menigheden kan anses for at være Helligånden. Nu kan modellen krop, sind og ånd ses i forhold til de to teorier.

Krop er individerne. Individet sanser musikken, der skaber følelser i deres sind. Dette skaber en fælles stemning imellem individerne, og musik tillægges derved følelser. Ånd/musik er derved den fælles stemning som afhænger af hvad Bastian kalder *resonans* og Collins kalder fokus og afgrænsning. Derfor er resonans nødvendigt for at den fælles stemning og derved det vellykkede IR kan opstå. Således er musik også symbolet på et vellykket IR.

I Riis og Woodheads model er musikken også symbolet, men også det der inspirerer individet indre følelser, som de kan eksternalisere til andre. Dette afspejles i to vej modellen kan gå. Enten kan ånden slå ned i musikeren (individ), der eksempelvis føler sorg. Musikeren udtrykker disse følelser i musikken (symbol), der så påvirker gruppen. Gruppen kan føle den samme sorg, der udtrykkes i en fysisk gestus imod musikeren, der kan reagere og tilpasse musikken efter dette. Musik er derved et stærkt individuelt symbol, der kan påvirke en større gruppe. Alternativt kan ånden slå ned i gruppen, der får en følelse, der udtrykkes i fællessang (symbol), der måske inspirer individet til at føle og udtrykke dette på et instrument i samspil med gruppen. Påvirkningen på enten individ eller gruppe, vil dog afhænge af flere faktorer: Der skal slå en ånd ned i individet, som han/hun skal reagere på. Dette skal føre til noget som andre individer kan reagere på, ellers slutter processen. Dette kræver også resonans, altså musik som individ og gruppen kan forstå og identificere sig med. I en situation som gudstjenesten, kan musikken skabe følelser, uden at ånden slår ned i nogen. Dette afhænger af at musikken allerede har en betydning fra overstående proces. En vigtig kommentar er, at musikken som IR, er et udtryk for et ulige magtforhold. Musikeren eller musikerne er som enkeltpersoner i kontrol over hvilke følelser de udtrykker. Dog kan lytteren have en musikalsk præference, der bestemmer hvilken musik, der kan spilles i kirken. Altså social kontrol.

3.4.4.2 *Resonans*

Begrebet *resonans* er derfor vigtigt i forklaringen af musikkens betydning. Collin virker til at overse dette, men Riis og Woodhead påpeger at individets manglende reaktion på et symbol, kan skyldes manglende identifikation med det. Dog er Bastians forklaringer mere uddybende i forhold til manglende oplevelse af musikken. Resonans er et udtryk for er en musikkulturen, hvor genkendelige toner og rytmer er lettere tilgængelige for individet og derved lettere at resonere med, end det ikke-genkendelige. Nogen kan finde musikken i kirken lettere at resonere med end andre, hvilket er nødvendigt at undersøge, da dette påvirker oplevelsen af symbolet, men det kan også påvise en bestemt identitet. Resonans ses også som et kriterie for at skabe fokus i interaktionen, både på den foregående situation, men også de efterfølgende situationer (Bastian 2013). I det emotionelle regime vil bestemte følelser være forbundet til bestemte sange, samtidig med at der kan være reglerne for

hvem der må føle og udtrykke disse følelser. Til sidst forventer jeg, at musikken er en kilde til EE. Dette hænger sammen med begrebet *swing*.

3.4.4.3 *Swing*

Det musikfaglige begreb *swing* er et udtryk for musik, der rytmisk er placeret perfekt, hvor musikere og lyttere føler sig ophøjet og bevæget, da *swing* er nemt at *swinge* med på. Derved fyldes individet med energi. Jeg sætter dette i relation til god musik. Med god musik menes ikke god ud fra personlige præferencer, men ud fra hvad der anses for at være en teknisk og musikalsk god fremførelse af et musikstykke. Jeg vil argumentere, for at dette også er en kilde til EE. Derfor vil jeg se på hvilke kvalitet musikken har, samt musikernes evne til at *swinge*, da dette enten skaber en god eller dårlig oplevelse af musikken. Den dårlige musik, kan bryde individets fokus, og skabe ubehag i deres krop og sind, men den gode musik fordyber dem i dette fokus og fylder dem med energi. Individernes rapporterede oplevelse af musikken er derfor essentiel.

3.5 Teoretisk diskussion

Her diskuteres ligheder og forskelle imellem Riis & Woodhead og Collins model for skabelsen af følelser. Forskellene er ikke enorme, da Collins teori er nævnt i Riis og Woodheads diskussion af meso-niveauet. De er enige om, at følelser skabes i situationen imellem individer og symboler. De er også enige, om at skabelsen af følelser i individet kan fejle. Her opstår forskellene. Collins med en lidt deterministisk tilgang mener, at et IR fejler, hvis de fire ingredienser ikke er stedet, hvorimod Riis og Woodhead mener, at individets frie vilje også har en betydning. Den frie vilje kan komme til udtryk i følelsesarbejde, hvor individet ændrer sine følelser. Derudover mener Collins, at symboler har en fælles betydning for en gruppe mennesker, hvorimod Riis og Woodhead mener, at individet kan have en personlig oplevelse af symbolet udenfor gruppens oplevelse. Dog er de enige, om at forskellige grupper kan have forskellige forståelser af samme symbol. Samtidig er de enige om, at symbolet kan ændre betydning, men hos Collins har enkeltindivider ikke magten til dette, hvilket Riis og Woodhead mener, at de har (Riis & Woodhead 2010:32-34; Poder 2017).

Begge teorier inddrager også magtbegrebet, men anvendelsen varierer. Riis og Woodhead mener, at enkeltindivider, ofte ledere, har mulighed for at diktere et symbols betydning, eller definere regimets normer. For Collins er begge dele en fælles kreation, der opstår ved et vellykkede IR. Dette hænger sammen følelseslivets sociale kontrol, som begge teorier mener opretholdes, sanktioneres eller belønnes af kollektivet. Forskellen er, at Riis og Woodheads mener, at enkeltindividets magt kan indvirke på dette. Collins overser ikke magt og status, men mener hovedsageligt, at dette bruges til at tvinge andre med i et IR, eller til at stratificere EE (Riis & Woodhead 2010:102-103; Poder 2017).

Opsamlende kan vi sige, at Collins overser individets frie vilje, symbolernes flertydighed imellem individ og gruppe, og magtforholdet, som aktuelt i forhold til at definere symboler og det emotionelle regime, som jeg argumenterer for også eksisterer i Collins teori, selv om det forbliver unævnt. Kollektivets betydning anderkendes hos begge, både for skabelsen af følelser og opretholdelsen af den sociale orden. Det vigtigste er måske den forskellige opfattelse af hvad følelser er. Collins mener udelukkende, at følelser eksisterer i situationen, hvorimod Riis og Woodhead mener, at de også er at finde hos individet og samfundet. Samtidig gives gruppen/samfundet større magt til at diktere individets følelser, i stedet for at individet altid er medskaber af disse.

At jeg bruger begge teorier når den ene er så mangelfuld skyldes, at Collins teori uddyber væsentlige aspekter af skabelsen af følelser. IR teorien tilføjer ideer om de ingredienser, der skal til, for at et IR kan lykkes, hvilket Riis og Woodhead ikke går i dybden med. Derudover vil jeg beholde anderkendelsen af individets frie vilje til ikke at handle, eller at handle anderledes, end systemet dikterer. Samtidig nævnes begrebet EE kun overordnet i Riis og Woodhead teori, men uddybelsen af hvordan følelser kan ophøje og føre til handling, og hvordan energien kan stratificeres, udebliver (Poder 2017: 223-228).

4.0 Metode

Det følgende kapitel er struktureret således: Først en kronologisk beskrivelse, af hvad jeg har gjort i studiet, i forhold til forberedelse og dataindsamling. Derefter argumenterer jeg for mine valg, herunder videnskabsteoretiske overvejelser, der lægger op til kritisk refleksion i forhold til metoden, med diskussion af konsekvenser af mine valg.

4.1 Forberedelsen af dataindsamling

Før påbegyndt empiriindsamling, søgte jeg Aalborg Citykirkes ledelses tilladelse, til at foretage mit studie i deres kirke. Den indledende kontakt blev gjort over mail. En forespørgsel med en beskrivelse af studiets temaramme og information, om at deltagelse var frivillig, og at deltagerne ville forblive anonyme, blev sendt til kirkens ledende præst, men besvaret af ungdomspræsten, der godkendte min forespørgsel. Det første personlige møde med kirken og dens medlemmer var under mit første feltstudie under en aftengudstjeneste i kirken. Forinden havde jeg orienteret mig, i forhold til hvem kirken og pinsebevægelsen var. Denne viden kom fra videnskabeligt materiale om pinsebevægelsen, som jeg havde læst i løbet af litteratursøgningen. Derudover fandt jeg information om selve kirken på deres hjemmeside (Aalborgcitykirke.dk), Facebook-side og Youtube-kanal, hvor jeg fandt, og så eksempler på kirkens prædikener. Her fik jeg et indblik i kirkens tro, praksis og værdier, med det

forbehold, at dette kunne være et udtryk, for hvad kirken ønskede at visse til omverdenen, men om dette er tilfældet vides ikke (Kvale & Brinkmann 2008:188).

4.2 Empiriindsamlingen

I empiriindsamlingen benyttede jeg to metoder, deltagende observation og semistrukturerede interviews, vis anvendelse jeg nu beskriver.

4.2.1 Deltagende observation

Observation er sociologisk sammenhæng en metode, der er orienteret imod at observere mennesker og deres ageren i forskellige miljøer. Empiriindsamlingen indledtes med denne metode, da den fremfor interviews har en eksplorativ karakter, der var optimal i forhold til at blive orienteret i feltet. Ved deltagende observation var jeg ikke bundet til at observere, men kunne interagere med medlemmerne i kirken, og selv deltage i deres aktiviteter. Derved kunne de fortælle mig om deres oplevelser mens de foregik. Ellers havde jeg været bundet til at fortolke det observerede, hvilket kunne ført til oversætte eller misforståede situationer. Samtidig kunne jeg præsentere mig selv for menigheden, hvilket jeg fornemmer har begrænset deres skepsis til mig, og skabt en mere åben relation. Min relation og viden om medlemmerne, skabte også grundlag for en strategisk udvælgelse af informanterne til de efterfølgende interviews. Udvælgelsen vurderes at være af højere kvalitet af denne grund (Kristiansen & Krogstrup 1999).

I begyndelsen var jeg ikke helt eksplorativ, men var guidet af en observationsguide, som jeg konstruerede med stærk inspiration fra Meredith McGuires observationsguide til feltstudier i religiøse grupper. Jeg anså guiden for at være et godt grundlag for at orientere mig, i forhold til hvem kirken var, og hvordan de praktiserede deres tro. Guiden blev tilpasset løbende, i takt med, at jeg fik mere viden om kirken. Derved var jeg mere åben for det uventede, hvilket en for streng guide ville begrænse muligheden for (McGuire 1997:321-327; Kristiansen & Krogstrup 1999:66). Guiden var oprindeligt designet til observation af gudstjenester, men jeg brugte den også i forbindelse med andre arrangementer. McGuires observationsguide i modificeret udgave, findes i Bilag1.

Guiden var også baggrund for mange af mine spørgsmål til medlemmerne under feltstudierne. Samtalerne var først overfladiske og indledende, med få sensitive spørgsmål. Med sensitive spørgsmål, mener jeg spørgsmål, der omhandlede medlemmernes følelser. Senere introducerede jeg flere af disse spørgsmål i mine samtalerne. Ønsket var ikke at bryde med normerne for indledende interaktion. Dog blev mange spørgsmål gemt til de senere interviews, hvor relationen og situationen i større grad tillod denne type spørgsmål (Jensen 2012:204-209).

4.2.1.1 *Feltnoter*

Da interaktionen med medlemmerne var uformel, og da jeg ikke vil anstrenge interaktionen med teknisk udstyr, er ingen af disse samtaler optaget på bånd. Derfor består observationsempirien kun af mine feltnoter, der gør rede for mine observationer, samtaler med medlemmer og præster og mine egne oplevelser. Derudover beskrives arrangementernes forløb, de anvendte symboler, og aktørenes ageren (Kristiansen & Krogstrup 1999:151-159; Jensen 2012:215). Feltnoter blev skrevet hjemme, efter observationen. Jeg ville ikke skrive noter foran medlemmerne, og da der ikke var nogle pauser i arrangementerne, hvor jeg kunne trække mig tilbage, og da jeg kun havde 15 minutter hjem, valgte jeg at gøre det her. Noterne blev skrevet så detaljeret som muligt, og nedskrivningen varede oftest i 2-3 timer uden pauser. Jeg ville begrænse tiden imellem observationerne og notenedskrivningen, og derved begrænse tabet af empiri. Teksten blev oftest redigeret den efterfølgende dag, hvor jeg rettet det sproglige og tilføjede forglemmelser fra den foregående dag. I situationer under redigeringen, hvor fletnoter og min erindring af situationen ikke stemte overens, stolede jeg på de oprindelige noter. Redigeringen tog ofte 4-6 timer. Jeg redigerende noterne den efterfølgende dag, for at distancere mig fra oplevelserne, og situationens følelsesrus, for derved at se noterne i et nyt lys. Tidspunktet for observationerne, nedskrivning og redigering af feltnoter, står på de enkelte dokumenter. Jeg brugte feltnoterne, til at konstruere to interviewguides, og som empiri i analysen (Kristiansen & Krogstrup 1999:151-154; McGuire 1997:321-324). Jeg fortsatte feltstudierne efter interviewene var indsamlede, for at bruge informanternes udtalelser til at guide mine nye observationer, og for at fokusere på de mangler i observationsempirien, der blev tydelige under analyse.

4.2.2 *Interview*

Den anden metode var semistrukturerede interviews. Metoden skaber viden i relationen imellem forskeren og interviewede, med udgangspunkt i individets egne beskrivelser og fortolkninger af deres livsverden. Metoden var oplagt for studiet, da medlemmerne selv kunne rapportere deres følelser og oplevelser i de forskellige situationer. Jeg brugt metoden, til at få en bedre forståelse for medlemmernes handlinger og oplevelser, og hvilke følelser de knyttede til specifikke situationer, både i og udenfor kirken, samt til at få en af præsternes beskrivelse af kirken og deres opfattelser. Jeg valgte semistrukturerede interviews fremfor andre former, da jeg så det som nødvendigt at følge op på informanternes svar. Dette kunne tætte de potentielle videnshuler i en muligvis mangelfuld interviewguide. Samtidig kan følelser være svære at forstå og forklare, hvilket nødvendiggjorde opfølgende spørgsmål. Dog brugte jeg stadig interviewguide for at fokusere på det essentielle, nemlig følelser. Konstruktionen af interviewguiden vil fremgå nedenunder (Kvale & Brinkman 2008:100;151-161;171-176; Dunn 2010:102-103;110; Riis & Woodhead 2010:220).

4.2.2.1 Konstruktion af interviewguide

På baggrund af teorierne, valgte jeg og fokusere på skabelsen af følelser imellem individ, samfund og symbolerne, altså kirken, medlemmer, ledere, menighed og symbolerne. Der var altså to grupper jeg måtte interviewe, med hver deres interviewguide. Ledere og medlemmer. Ledelsen kunne have et ideal for kirken, der kunne påvirke medlemmernes følelser og oplevelser af bestemte symboler, samtidig med at medlemmerne kunne have indflydelse på dette ideal. En balance eller ubalance i modellen (Figur1), kunne udelukkende blive fundet, ved at inddrage begge parter i interviewet (Riis & Woodhead 2010:226-229).

For at fokusere interviewguiderne imod det jeg ønskede viden om, læste jeg mine feltnoter igennem med et teoretisk blik, for det væsentlige i forhold til medlemmerne og præsternes ageren og udtalelser, samt væsentlige situationer under gudstjenesterne. Det teoretiske blik var dannet ud fra McGuires observationsguide, operationalisering af teorierne og min viden om kirken og pinsemiljøet fra litteratursøgning. Yderligere spørgsmål, relateret til det jeg ikke kunne observere, blev dannet på baggrund af operationaliseringerne af teorierne, og ønsket om at afdække medlemmernes personlige baggrund, omgangskreds og opfattelse af det omkringliggende samfund, da dette potentielt havde betydning for medlemmernes følelser og oplevelser. Forskellen på interviewguiderne var, at interviewguiden til præsten fokuserede på kirken officielle opfattelser og formål med de forskellige arrangementer, samt en beskrivelse af kirken, hvorimod medlemmernes interviewguid var rettet imod deres oplevelser og følelser i bestemte situationer. Kort sagt blev præsten behandlet som ekspert i kirken, hvorimod medlemmerne blev behandlet som privatpersoner. De to interviewguides har tilfælles, at de behandler spørgsmål om religiøse symboler, de forskellige elementer af gudstjenesterne og andre arrangementer, og medlemmernes praksis, holdninger og følelser, samt spørgsmål til deres omgangskreds og opfattelser af det omkringliggende samfund. (Kvale & Brinkmann 2008:151-161; Bilag2; Bilag3). Interviewguidernes struktur er først forholdsvis indledende, med en lav grad af følsomhed i spørgsmålene, så informanterne kunne vænne sig til situationen. Derefter fik spørgsmålene en mere sensitiv karakter. Dette var ikke altid muligt, som følge af en tematisk opdeling. Interviewguidernes temaer findes i Bilag2 og Bilag3. Interviewguiderne blev revurderet i takt med, at jeg fik ny viden, hvor jeg foretog tilføjelser og fravalg, også på baggrund af om spørgsmålene resulterede i gentagelser eller misforståelser (Kvale & Brinkmann 2008:132-133).

4.2.2.2 Valg af informanter

Jeg ønskede en balance imellem antallet af informanter, og den tid det ville tage at indsamle, bearbejde og analysere empirien. Hvert interview ville vare ca. 2 timer, og jeg kunne transskribere 10

minutters interview pr. times arbejde. Ud fra kriterierne vurderede jeg, at 6-8 interviews var passende, men jeg revurderede antallet løbende, ud fra hvornår empirien virkede mættet. Jeg vurderede, at mætningspunkt var når informanterne gentog de samme ting, hvorimod en mangel på dette, ville være indikeret af stadig variation i udtalelserne. Jeg foretog en strategisk udvælgelse af informanter, for at få den type som kunne hjælpe mig med at besvare min problemformulering. Ønsket var både en bestemt type, men også variation imellem disse. Jeg afgrænsede mig tidligt til de unge i kirken, altså personer imellem 18-30 år. Afgrænsningen skyldtes bredden af nuancer i denne gruppe alene, og da dette er kirkens målgruppe. Derudover opstillede jeg følgende kriterier for at skabe variation. Køn (mand/kvinde), om de spiller musik (ja/nej), og om de altid havde været religiøse (ja/nej), og alder (personer fra forskellige steder på spekteret 18-30 år). Derudover interviewede jeg kirkens ungdomspræst, da han passede til denne afgrænsning. Feltstudierne gav den nødvendige viden til at foretage denne strategiske udvælgelse. Det endelige antal informanter var 6 (Kvale & Brinkmann 2008:133-134; 187-188).

4.2.2.3 Interviewet

Interviewene blev foretaget på tidspunkter, hvor det passede bedst for informanterne, og i deres hjem, for at gøre deltagelse så let og afslappet som muligt. Før interviewets begyndelse informerede jeg medlemmerne, om at det var frivilligt at svare på spørgsmålene, at interviewet kunne afsluttes når de ønskede, og at de så vidt muligt ville forblive anonyme i studiet. Derudover søgte jeg deres tilladelse til at optage interviewet. Til sidst introducerede jeg dem til interviewguidens overskifter, så de havde en overblik over interviewet indhold. Interviewet blev optaget på min mobiltelefon og computer, for at begrænse muligheden, for at empirien ville gå tabt i tilfælde af et teknisk problem på én enhed. Optagelse af interviewene gav mulighed for at fokusere på samtalen, og ikke på notenedskrivning osv. Jeg fulgte interviewguiden kronologisk, med undtagelse af de situationer, hvor samtalen naturligt kom ind på emner, der tilhørte en senere del af interviewguiden, eller hvor det var nødvendigt at stille opfølgende spørgsmål. Målet var en naturlig og afslappet samtale. Efter interviewet spurgte jeg informantens om deres oplevelse af at være med, og jeg nævnte nogle af de ting jeg havde tænkt over under interviewet. I denne session havde informanterne mulighed for at spørge mere ind til mit studie, end de tidligere havde haft mulighed for. Båndoptageren var slukket under intro og de-briefing (Kvale & Brinkmann 2008:143-144;148-150; Dunn 2010:112-118).

4.2.2.4 Transskription

Efterfølgende blev alle interviewene transskriberet. Jeg udelod ordlyde, der ikke var en del af deres gengivelse af egne, eller andres udtalelser, samt gentagende ord og usammenhængende sætninger. Målet var en let læselig tekst samtidig med, at jeg ville forhindre en stigmatisering af de deltagende,

da talesprog gjort om til skriftsprog direkte, i værste tilfælde kan virke uintelligent, uden at dette er tilfældet. Transskriptioners kvalitet diskuteres senere (Kvale & Brinkmann 2008:199-210). Transskriptionerne er vedlagt som bilag 13 til 18.

4.3 Design

Dette studie var hverken rent induktivt eller deduktivt. Studiet var dog mest induktivt, da jeg startede med empiriindsamlingen, hvorefter dette dannede en beskrivelse, af hvilke følelser medlemmerne af kirken har, og hvordan disse dannes under gudstjenesten. Det var også først efter empiriindsamlingen, at jeg blev bevidst på hvilke aspekter af gudstjenesten der var relevante. Mit fokus på handlinger og symboler var guidet af teorierne, men hypoteser blev aldrig opstillet. Teorien var kun forklarende. Studiets design byggede også på et teorifortolkende casedesign, da formålet var at skabe ny empirisk viden om et felt ud fra allerede eksisterende teori. Jeg valgte én case, men ikke på baggrund af teorierne, men det er mine observationer og de efterfølgende fortolkninger delvist (Antoft & Salomonsen 2012:34-41; Kristiansen 2002:315-336).

4.3 Metodevalg

4.3.1 Observation & interview

Da formålet var at skabe en dybere forståelse et udvalg af Aalborg Citykirkes medlemmers oplevelse af gudstjenesten vurderede jeg, at kvantitativt orienterede metoder ikke var det optimale valg. Spørgsmålene lagde mere op til en dyb og ikke en bred forståelse af medlemmernes følelser og oplevelser. På baggrund af Riis og Woodheads anbefaling i deres bog, valgte jeg en blanding af kvalitative metoder, for at undgå problemerne ved kun at anvende en enkelt metode til problemstillingen (Riis & Woodhead 2010:218-232). Men hvorfor interview og observation i sammenhæng med hinanden? Alene, kunne ingen af metoderne danne et tilstrækkeligt detaljeret billede af feltet, til at problemstilling kunne belyses optimalt. Interviewmetoden var i stand til at indsamle viden om individets egne opfattelser og beskrivelse af deres oplevelser og følelser, men begrænset muligheden for at se hvordan de skabes i de enkelte situationer. En usikkerhed var også om medlemmerne var i stand til at beskrive deres egne følelser tilstrækkeligt. Usikkerheden kunne skyldes individernes manglende lyst til at udtrykke deres føler, eller deres manglende evne til dette. Samtidig ville manglende observationsempiri begrænse muligheden for at danne kvalificerede spørgsmål til interviewguiderne. Jeg kunne finde informationer om kirken på deres hjemmeside og andre online ressourcer, og væsentlige spørgsmål om kirken kunne informanterne nok svare på, men det optimale ville være selv at gå ind i feltet og indsamle information direkte. Observation var derfor et oplagt valg, både som supplement og forberedelse af interviewene, men også til at skabe empiri som interviewmetoden ikke kunne opfange. Dette omfatter blandet andet observation af udtrykte

følelser, symboler, stemninger og situationer som individet måske ikke selv reflekterede over. Dog ville observationsmetoden alene, kun resultere i denne viden og korte overfladiske samtaler med medlemmerne. Dette kunne føre til fejlfortolkninger af situationer og symboler, pga. forskelle i det emotionelle regime imellem aktør og forsker. Informanternes egen rapport af deres følelser var derfor nødvendig, hvilket nødvendiggjorde interviewmetoden. Ved kombinationen af interview og observation, fik jeg både informanternes egne oplevelser og mine observationer af deres praksis og symboler i forskellige situationer. Derfor vurderer jeg, at sammenhængen imellem de to skabte bedre empiri. De to metoder dækker ikke alt, og der vil være mangler. Konsekvenserne diskuteres senere (Riis & Woodhead 2010:218-231).

4.3.2 Videnskabsteori

De videnskabsteoretiske overvejelser hænger sammen med metodevalgene, og vil hænge sammen med de efterfølgende kritiske refleksioner over disse valg. I det følgende beskrives de ontologiske og epistemologiske overvejelser.

4.3.2.1 Ontologi

Da fokus er på følelser skabt imellem mennesker, vil den virkelighed jeg undersøger altså være den, der eksisterer i det sociale. Dog er følelser ikke uafhængige af individet eller gruppen, men det skabes i processen imellem disse to led og symboler. Dette indebærer, at det er en virkelighed der forudsættes af individets erfaringer og fortolkninger, og i denne sammenhæng indebærer dette også en religiøs dimension. Individet påvirkes af deres oplevede relation til Gud, men om dette er en faktisk påvirkning er ikke væsentligt, da det er virkeligt for aktørerne. Overordnet er den ontologiske tilgang, ud fra disse overvejelser, en mellemting af hermeneutikken og fænomenologien. Dog hælder det mest imod fænomenologien, da meningen ikke var indlagt i situationerne, men blev skabt imellem individerne i situationerne (Berg-Sørensen 2012:215-244).

4.3.2.2 Epistemologi

Viden om denne virkelighed findes på to måder. Ved at observere og interviewe. Følelser og oplevelser sanses af individet, men det er noget i individet som aktørerne har bedst kendskab til. Derfor skal de inddrages. Samtidig er de dog ikke opmærksom, på hvordan disse følelser skabes, hvilket er årsagen, til at observationerne er vigtige, da jeg kan observere disse processer med mit teoretiske blik. Men hvad informanterne siger, vil både være deres fortolkning af deres følelser, men også mine fortolkninger af deres fortolkninger. Dette afhænger af mine erfaringer og antagelser, hvilket jeg forsøgte at holde mig bevidst om. Jeg forsøgte at se verden fra deres ståsted. Fokus var dog på meningsskabelsen, altså skabelsen af følelser. Overordnet er studiets epistemologiske tilgang også en blanding af hermeneutik (eller en dobbelt hermeneutik om du vil) og fænomenologi, men

mest hældende imod fænomenologien på grund af formålet med studiet, der er at finde betingelserne, for hvordan mening skabes for individerne (Berg-Sørensen 2012:215-240; Riis 2012: 367-369).

4.4 Metodekritik

Her diskuteres konsekvenser af metodevalgene, blandt andet på baggrund af de videnskabsteoretiske overvejelser. Kritikpunkterne forholder sig til studiets validitet, troværdighed, generaliserbarhed og etik.

4.4.1 Validitet

Validitet i kvalitative studier, handler om hvor godt studiet er tilrettelagt, med henblik på at beskrive om konklusionen bygger på passende teoretiske vurdering af en passende empiri, indsamlet med passende metoder. For det første er studiet af følelser et diffust emne, der kan være svært tilgængeligt for både forsker og aktør. Jeg begrænset dette problem ved at bruge to komplimenterende og passende metoder. Dog skulle jeg fortolke udsagnene alene, hvor det havde været optimalt at diskutere fortolkningerne med informanterne, dog var tiden ikke til dette. Dette står i relation til de fænomenologiske elementer af studiets epistemologi, i forhold til den intersubjektiv dannelse af viden, imellem informant og forsker. Denne dannelse af viden, får konsekvenser for konklusionernes sandhedsværdi, hvilket jeg diskuterer senere (Riis 2012:357-372). I det følgende diskuteres mulige problemer med observation og interviewmetoden.

4.4.1.1 Deltagende observation

For det første kunne for meget nærhed eller distance påvirke empiri kvaliteten. For meget nærhed, kunne skabe et bias i analysen, som følge af for stærk sympati med informanterne, mens for stor distance kunne gøre empirien mangelfuld som følge af manglende tillid imellem informanterne og mig (Kristiansen 2012:228-236). Jeg forsøgt at balancere dette forhold ved at begrænse min deltagelse, men stadig deltage så meget, at jeg ikke skilte mig ud. Derudover klargjorde jeg mit formål i kirken overfor informanterne. Min deltagelse gjorde muligvis, at jeg til dels kunne sætte mig i informanterne sted i de forskellige situationer, med det forbehold, at mit emotionelle regime er anderledes. Konsekvenserne af dette vurderes at være positiv for analysen (Kristiansen & Krogstrup 1999:105;122-124).

Spørgsmålet til feltnoterne er: hvad skrev jeg ikke ned? Jeg forsøgte at skrive alle relevante detaljer ned. Jeg vurderede relevans ud fra observationsguiden. Dog kunne alt ikke skrives ned. Det der delvist mangler i feltnoterne er nogle af medlemmerne handlinger og udtalelser, samt talernes brug af dramaturgiske virkemidler som toneleje og korpsprog. Jeg bemærkede en mangel i de tidlige observationer, i forhold til uddybende beskrivelser af stemningen i de forskellige situationer, og medlemmernes ageren her. Jeg forsøgte at gøre op for dette i de efterfølgende feltstudier. Derudover

var det umuligt at se alt. Derfor afhænger observationsempirien af forskerens evne til at fokusere på det relevant. Mit fokus blev guidet af observationsguiden, men gennemgangen var til tider usystematisk. En mere systematisk gennemgang kunne derfor have styrket empirien. Problemet forventes dog at være beskedent (Antoft & Salomonsen 2012:145-149).

Potentielt kunne lederne, altså gatekeepere, have en indvirkning på mit studie siden jeg tog kontakt til dem, hvilket havde været et problem. Jeg mener ikke, at dette er tilfældet. Jeg stod selv for kontakt til informanter, og valgte selv hvilke arrangementer jeg deltog i. Jeg har ikke været med til alle arrangementerne, men det har ikke betydning for mit studie af gudstjenesten. Ledernes position har derimod været til gavn, da de har en stor viden om kirken, som medlemmerne nødvendigvis ikke har (Kristiansen & Krogstrup 1999:139-141).

Men hvad så jeg ikke? I forbindelse med gudstjenesterne forgår der mange ting backstage, hvilket jeg ikke havde tilgang til. Herunder planlægningen af gudstjenesterne. Jeg vurderede, at dette var relevant viden, så jeg spurgte ungdomspræsten om dette, dog uden et tydeligt svar, hvilket kan skyldes kompleksiteten af planlægningen, som jeg fornemmede var tilstede. Selv om det var relevant viden, mener jeg ikke, at det har stor betydning for det store billede af skabelsen af følelser (Kristian:15;24).

4.4.1.2 Interview

Interviewenes validitet afhænger af spørgsmålene: Hvad spurgte jeg, hvad spurgte jeg ikke om, og hvem spurgte jeg? Jeg har beskrevet, hvad jeg spurgte om, men ikke hvad jeg ikke spurgte om. Spørgsmålene var fokuseret rundt, medlemmernes følelser og ageren i situationer, i og udenfor kirken, samt deres baggrundsinformationer og omgangskreds. Der var mange spørgsmål, der viste sig at være uvæsentlige for dette studie, men de eneste mangler, var flere spørgsmål rettet imod bøn, specielt forbønnen. Dette, og andre problem for validiteten af interviewene, kan skyldes interviewerens evner. Jeg vurderer, at jeg ikke stillede for ledende spørgsmål, jeg lod informanterne tale færdig, fremstod venlig og åben, samt opmærksom på upræciseder eller modsigelser, og andre interessante kommentarer. Nogle steder kunne jeg have været bedre til dette, men konsekvenserne for analysen er begrænsede. Hvem jeg spurgte, kan præsentere et problem. Spørgsmålet er, i forhold til hvem jeg fik kontakt til, og hvem jeg valgte. Udvalgelsen kunne være præget, af hvem jeg kommunikerede godt med, og hvem jeg kom i kontakt med. Dette kunne medføre en ensartet empiri, hvis gruppen viste sig at være homogen, hvilket er risikoen, da man lettere identificerer og identificeres med bestemte typer. Tidligt i udvælgelsesprocessen var jeg opmærksom på dette, hvortil jeg tilpassede udvælgelsen for at få repræsentanter for de typer, der passede bedst til studiet (Kristiansen og Krogstrup 1999:105-109;118-122).

Jeg oplevede ingen problemer med mine spørgsmål på nær et. Spørgsmålet handlede om hvordan de ville beskrive den vellykkede gudstjeneste. En af informanterne mente, at brugen af ordet vellykket var forkert at bruge i sammenhæng med en gudstjeneste, da det får gudstjenesten til at lyde som et show, hvilket det ikke er. Hun blev ikke fornærmet, men ønskede at præcisere hendes oplevelse for mig (Mia:14-15). Det sidste mulige problem er i forhold til hvad, hvad ikke og hvordan jeg transskriberede. Uanset hvor præcist jeg fulgte de opstillede regler, vil transskriptionen være et udtryk for en udvælgelse og fortolkning, og derfor ikke en objektiv sandhed. Jeg ved ikke om dette har været problem, men jeg har forsøget at beskrive det jeg anså for at være væsentligt, så detaljeret og korrekt som jeg var i stand til, hvilket min snarlige nedskrivning af noter også hjalp med.

4.4.1.3 Ændring af design

Min åbne, eksplorative tilgang resulterede, i at jeg ændret design igennem studiet. Feltet fik lov til at ændre designet. Da jeg arbejdede med følelser i et ukendt miljø, mener jeg også, at denne udefrakommende påvirkning var positiv, da det er medlemmerne, der ved hvad de anser for at være vigtigt. Deres opfordring til at deltage i bestemte situationer og arrangementer er derfor også en måde at komme ind på deres følelser. Jeg blev opfordret til at deltage i ungdomsarrangementet Grande, Gadekirke og et healingarrangement, hvilket jeg måske selv ville finde, men med medlemmernes opfordring viste jeg, at dette var vigtigt for dem. En anden ændring var mit fokus på unge, der var et resultat af afgrænsningen til dette. Det udsprang dog også, af at jeg tidligt fik kontakt til de unge, hvilket gjorde denne afgrænsning fornuftig, når alle aldersgrupper ikke kunne inkluderes. Derudover er det kirkens fokus gruppe, derfor er deres oplevelse også af stor betydning (Antoft & Salomonsen 2012:140-142).

4.4.2 Troværdighed

Kvalitative undersøgelser får sin kvalitet og troværdighed fra dets grundighed og gennemsigtighed. Herigennem får læseren de bedste forudsætninger for at vurdere resultaternes troværdighed, ud fra fremgangs og fortolkningsmåderne. Samtidig styrkes muligheden, for at andre kan gentage et lignende studie af en anden type menighed med samme karakteristika. Derved kan de teste, hvorvidt konklusionerne virker sandsynlige og gyldige for andre af samme type, uden at der nødvendigvis vil være tale om en generalisering til resten af samfundet. For at sikre gennemsigtigheden, fremstillede jeg fremgangsmåden så præcist som mulig, og havde grundige feltnoter og transskriptioner. Jeg forsøgte også at være tydelig og grundig i argumentationen for mine fortolkninger, og med de oprindelige citater til sammenligning. Igen kunne troværdigheden blive styrket, hvis jeg havde inddraget informanterne i fortolkningsprocesserne, med vise forbehold (Riis 2012:345-374; Riis & Woodhead 2010:231).

4.4.3 Sandhed

Ud fra de ontologiske og epistemologiske overvejelser, vil der ikke være tale om en endegyldig sandhed, for hvilke følelser medlemmerne af Citykirken har. Studiets resultater bygger på viden, der blev skabt i sammenspil imellem mig og informant, og er derfor også et udtryk for den virkelighed vi skabte. Dog er den samtidig et udtryk for informanternes forståelse af virkeligheden, der i deres erkendelse af denne er virkelig. Det vil derfor ikke give mening at tale om en objektiv sandhed, men en virkelighed der er et udtryk for den virkelighed informanterne lever indenfor (Berg-Sørensen 2012:215-244).

4.4.4 Generaliserbarhed

Mulighederne for at generalisere begrænses af flere faktorer. Dette er et casestudie med én case, hvilket umuliggør en statistisk generalisering til andre cases. Dette kræver videre forskning af flere pinsekirker. I dette studie, vil der være tale om en teoretisk generalisering. Resultaterne fra studiet danner grundlag for teoridannelse, i forhold til hvordan følelser skabes til en gudstjeneste i en pinsekirke. Det vil dog kræve flere studier på samme emne, før det er muligt at generalisere til andre kirker med samme karakteristika (Riis 2012:370-372).

4.4.5 Etik

Et etiske dilemma i studiet, var i forhold til min feltrelation. Jeg havde to muligheder. At gå til feltet med eller uden menighedens kendskab om, at jeg var i kirken for at forske. Begge dele have fordele og ulemper. Manglende kendskab til min rolle, kunne begrænse en potentiel skepsis til mig, hvorimod ulempen ville være, at min mulighed for at interviewe medlemmerne efterfølgende, muligvis ville være spoleret, da jeg ville være nødt til at afsløre min rolle, hvilket kunne være en negativ overraskelse for medlemmerne, på grund af min uærlighed. Jeg mente, at interviewene var vigtig empiri, hvilket var årsagen, til at jeg i starten informerede medlemmerne om mit formål i kirken. Jeg fornemmer ikke, at dette har skabt skepsis og tilbageholdenhed. Mit fravalg af anonymitet nødvendiggjorde en indsamling af informanternes sammentykke, til at jeg måtte bruge mine observationer og deres udtalelser i mit studie. Jeg gjorde dette mundtligt, hvor jeg informerede dem om, at de ikke var tvunget til at deltage, og at de ville forblive anonyme. Derudover søgte jeg ledelsens godkendelse til at være i deres kirke (Kristiansen 2012:238). Jeg forsøget så vidt muligt at anonymisere deltagerne, men det beskedne antal pinsekirker i Aalborg, ud over Citykirken besværliggjorde denne proces. Derfor kan informanterne blive genkendt både i og udenfor deres egen kirke. Specielt præsterne er udsat, da deres navne blandt andet står på kirkens hjemmeside. Jeg informerede deltagerne om denne mulighed. Derudover forholdt jeg mig ærligt til min empiri og fremhævede ikke konklusioner, der bekræftede mine fordomme, eller tilbageholdt information, der

gik imod disse fordomme, eller som jeg af personlige årsager ville skjule. Jeg har for så vidt muligt, forholdt mig objektivt og afdækket feltet på en grundige måde.

5.0 Empiripræsentation

Først beskrives de observationer jeg foretog i kirken, med en beskrivelse af kirkens udseende og gudstjenesten og ungdomsarrangementet Grandes forløb. Derefter beskrives de enkelte interviewpersoner.

5.1 Observation

Sammenlagt har jeg feltnoter fra 11 observationsgange i Aalborg Citykirke. Alle observationerne er foretaget i kirken, med undtagelse af en. Observationerne var foretaget i perioden 26/3-25/6 år 2017. Det jeg observerede var fem almindelige gudstjenester, hvoraf to var formiddagsgudstjenester og tre var aftengudstjeneste. Derudover observerede jeg to gange til kirkens ungdomsarrangement Grande. Dertil observerede jeg to specielle arrangementer, et healing arrangement med Hans Berntsen, og det der kaldes Gadekirke. De to sidste beskrives ikke her og indgår heller ikke i bilagsmaterialet. Først beskrives kirkens udseende.

5.1.1 Kirkens udseende

Bygningen er hvid, med et hakket tag. Kirken er i to etager, en kælder og en stueetage. Entreen er i stueetagen, først med en trap til kælderen på venstre hånd og længere fremme er der en indgang til salen. Under gudstjenesterne er der gratis vand, kaffe og te i entreen. Salen er et stort rum, med en scene for enden af rummet. På scene er der et projektorlærred på venstre side, og en flytbar tv-skærm på højre side. Disse to skærme viser sangtekster og videoer i løbet af gudstjenesten. Bagerst på scenen står et stort kors, og ved siden af, hænger fire lyspærer ned fra loftet. Derudover er der projektører og lys over scenen. På scenen står også instrumenterne. Trommesættet står til venstre, keyboardet i midten, og de tre mikrofoner forrest på scenen. Ved siden af trommesættet er der ofte en basguitar og forstærker, og helt til højre er der en elguitar og forstærker. Dertil er der ofte en akustisk guitar i midten. Under gudstjenesten er scenen ofte dækket af røg. Resten af salen er fyldt med stole, der danner en gang på midten og ud mod døren til entreen på højre side. Ved denne gang er der en mikseput til at styre musikken. Nogle af stolene er under balkonen bagerst i salen. Væggene er hvide, og den eneste vægpynt er højtalere, og et stort banner på venstre side, der beskriver kirkens mission. Midt i loftet er der en diskokugle, og på forsiden af balkongen er der to tv-skærme. En til sangteksterne og en til at vise den afsatte tid til de forskellige sange, taler osv. I kælderen er der et opholdsrum, toiletter og køkken, et rum til børnekirke og kirkens cafe. Opholdsrummet er dekoreret med borde, stole og en sofa, og cafeen er fyldt med stole og borde, og på venstre side er der en disk.

Jeg har kun kendskab, til at rummet bliver brugt under Grande, hver anden fredag, selv om man kan følge søndagsgudstjenesterne herfra (Observation1:1-8; Observation2:1-12; Observation3:1-13).

5.1.2 Gudstjenester

Gudstjenesterne er kirkens primære arrangement. Det er for alle aldersgrupper, og foregår to gange hver søndag. En undtagelse er om sommeren, hvor der kun er en gudstjeneste om søndagen. Normalt er gudstjenesterne fra 10.30-12.30 og 18.30-20.30. Starttidspunktet er fast, sluttidspunktet varierer. Aftensgudstjenesten er et forholdsvis nyt tiltag som blev introduceret, da der var for mange i kirken om formiddagen. Flere mennesker kommer om formiddagen, end om aftenen (Observation10:5). Da gudstjenesten er den centrale situation i mit studie, henviser jeg ofte til denne i analysen. Derfor beskrives dens forløb her. Efterfølgende beskrives forløbet af ungdomsarrangementet Grande, der også bruges i dette studie. De to arrangementer sammenlignes til sidst.

5.1.2.1 Gudstjenestens forløb

Før gudstjenesten samtaler mange af medlemmerne i entreen eller i salen, og præsterne går uformelt rundt, og hilser på, og snakker med de fremmødte. Folk kaldes ind i salen lige før gudstjenesten. Gudstjenesten starter med lovsang. Lovsangen adskiller sig fra folkekirkens salmesang, ved at den spilles af et band, og dens udtryk er poppet eller rocket, også i dens form, der bygger på mange gentagelser og en opdeling i vers og omkvæd. Teksterne er både på dansk og engelsk. Menigheden står under lovsangen, og at synge med er normal praksis, som flere gør i løbet af gudstjenesten. Håndsovrækning, dans og klap er mindre udbredt, men bliver også hyppigere under gudstjenesten. Der spilles 2 eller 3 sange, før en repræsentant for kirken, enten en leder eller en præst, ønsker velkommen i kirken. Her fremsiges nogle gange en kort beskrivelse af kirkens tro, på at Gud, Jesus og Helligånden er virkelig, og at Jesus tog på sig mennesket synder, døde, og genopstod og er nu med i kirken. Her fremsiges en bøn, der er specielt rettet imod de personer, der har udfyldt et bønnekort, hvor de beskriver et emne de ønsker, at menigheden skal bede for. Dette kan være sygdom, jobsamtaler m.m. Før musikken spiller igen, opfordres de fremmødte, til at hilse på de personer de står sammen med. Så spilles to eller flere sange, før der er indsamling, som kirken kalder Collect. Donationer kan gives kontant i bøtterne, der sendes rundt, eller over MobilePay. Før eller under Collect er der ofte en infovideo, der beskriver kirkens program i den kommende uge. Efter Collect spiller bandet 2-3 lovsange, før prædiken. Prædiken eller talen bliver fremført af en af kirkens præster, ledere eller gæstetaler. Menigheden sidder under talen. Prædiken starter ofte med et bibelvers, eller en personlig historie, der er relateret til talens emne, før eller efter bibelverset. Budskabet relateres ofte til individets udvikling som troende. Til sidst i talen kommer bandets pianist op på scenen og spiller melankolske akkorder bag talerens sidste ord, før den afsluttende bøn. Før

bønnen inviterer taleren menigheden, til at tage imod Jesus, hvis de endnu ikke har gjort dette. Besvarelse sker ved håndsoprækning, der ofte er anonym, ved at alle bøjer deres hoved. Dette følges af forbønnen, hvor bandet igen begynder at spille. Forbønnen foregår lige foran scenen, hvor dem der ønsker kan blive bedt for og/eller velsignet. Efter én eller to sange, hvor forbønnen er slut, takker en af repræsentanter fra kirken for i dag, og opfordrer alle til at blive til kirkekaffe efter gudstjenesten. Gudstjenesten afsluttes med én lovsang mere. Herefter er der kirkekaffe i entreen og/eller salen, hvor de fremmødte og præsterne samtaler før de går hjem. Nogle gange står en af præsterne i udgangen for at sige farvel til de fremmødte, hvis ikke de går rundt og siger tak for i dag (Observation1-3; Observation6-11).

Forløbet er ofte ens, medmindre der er specielle arrangementer, såsom dåb og ungdomsvelsignelse. Musikken varierer i stil afhængig, af hvilken af de tre forskellige lovsangsgrupper der spiller. Nogen er mere poppede end andre, men musikken spilles altid af et band (ibid.). Musikken er forskellig i formiddag- og aftengudstjenesten. Formiddagsgudstjenesten byder på en generationslovsang med fokus på alle generationerne, hvor aftengudstjenesten i større grad er rettet imod de unge, hvilket musikken afspejler med sit ungdommelig præg. Lyst er også mere dæmpet om aftenen, samtidig med at procentandelen af unge er langt større om aftenen, hvor der er langt flere ældre og børnefamilier om formiddagen (ibid.; Kristian:19).

5.1.2.2 Grandes forløb

Grande er kirkens ungdomsarrangement, der foregår hver anden fredag i kirken, fra kl. 20.00 og indtil folk går hjem. Arrangementet er for unge imellem 16-25 år, der er dog intet forbud imod ældre deltagere. Grande arrangeres af kirkens ungdomsafdeling Ungkirke. Det forløber ofte på samme måde som de almindelige gudstjenester. 1) lovsang, 2) velkomst, 3) lovsang, 4) indsamling, 5) lovsang, 6) prædiken, 7) forbøn med lovsang, 8) afslutning med lovsang. Forskellen er, at de fremmødte hovedsageligt er fra den unge aldersgruppe, samtidig med at musikken er mere ungdommelig. Fem minutter før arrangementet starter, afspilles høj teknomusik over højttalerne i salen. Dette er invitationen til at komme ind. Når menigheden har sat sig, stopper denne og bandet tager over. Musikken er i samme stil som intromusikken, altså elektroniske popmusik. Musikken er højere og mere feststemt, end til de almindelige gudstjenester, hvilket også skyldes, at Ungkirken har deres egen lovsangsgruppe. Stemningen er også anderledes før og efter arrangementet. Den festprægede stemning hersker allerede i starten. Alle virker entusiastiske, hvilket afspejler sig i deres dans og sang, allerede tidligt i arrangementet. Stemningen fortsætter efter gudstjenesten, i kirkens cafeen, til mere fest og musik. I cafeen kan man snakke, drikke sodavand, kakao og spille spil. Nogen forbliver

i salen før de går i cafeen. Under gudstjenesten er salens lys dæmpet og scenen er mere tilrøget end til almindelige gudstjenester (Observation3; Observation7).

5.2 Interview

Studiets empiri består også af seks semistrukturerede interviews, som jeg foretog med et udvalg af kirkens unge medlemmer og kirkens ungdomspræst. Interviewene tog imellem 1 time, 50 minutter og 2,5 time. Referencerne til transskriptionerne har navn efter informanterne. Her er en kort beskrivelse af informanterne:

5.2.1 Anne: 1t. 51 min.

Det første interview blev foretaget med Anne, en kvinde på 25 år. Hun har været med i Citykirken enten siden sommeren 2015 eller 2016. Før dette var hun med i en baptistkirke og i Bethelkirken i Aalborg, hvor hun blev døbt som 14årig. Hun kommer fra en religiøs familie, og har altid været religiøs. I dag er hun studerende og er i et forhold (Anne).

5.2.2 Jens: 1t. 51 min.

Det andet interview blev foretaget med Jens, en mand på 23. Han har været med i Citykirken siden han var 10 år, hvor han blev officielt medlem da han blev 18 år og døbt. Tidligere var han og hans familie i Baptistkirken i Aalborg, før familien skiftet til Citykirken. Skiftet var på grund af de lave antal unge i baptistkirken, sammenlignet med Citykirken. Han kommer fra en religiøs familie, han er studerende og er gift (Jens).

5.2.3 Steffan: 2t. 3 min.

Det tredje interview blev foretaget med Steffan, en mand på 23. Han har været med i Citykirken i 1,5 år. Inden dette var han med i en baptistkirke udenfor Aalborg. Han skiftede til Citykirken, da han og hans kæreste ledte efter en fælles kirke. Han kommer fra en religiøs familie, men han så ikke sig selv som religiøs, før han blev med i en kristen ungdomsgruppe som 13-14årig. Han blev døbt som 14årig. Han spiller bas i en af lovsangsgrupperne i kirken, og er en af lederne til Gadekirke. Han er studerende og er på skrivende tidspunkt forlovet (Steffan).

5.2.4 Kristian. 2t. 8 min.

Det fjerde interview var med kirkens ungdomspræst Kristian, der er en mand på 29 år. Han var medlem i Citykirken som lille, før han i en alder af 10 år tog med familie til Mariager, hvor de gik i Mariager Fjord frikirke. For 7 år siden kom han tilbage til Aalborg og Citykirken, hvor han i dag er præst. Han er uddannet markedsføringsøkonom, er gift og har 2 børn, med et tredje på vej (Kristian).

5.2.5 Mia: 2t. 22 min.

Det femte interview blev foretaget med Mia, en kvinde på 27 år. Hun blev medlem af Citykirken i 2011. Hun kommer fra en religiøs familie, hun er uddannet psykolog og er gift. Hun talte ikke dansk under interviewet, og alle anvendte citater er derfor oversat til dansk. (Mia).

5.2.6 John: 2t.

Det sjette og sidste interview var med John, der er en mand på 18 år. Han blev med i kirken i 2015. Forinden var han med i Missionsforbundet. Han følte sig først kristen efter et ophold på en efterskole, og han blev døbt i 2016. Han spiller guitar i en lovsangsgruppe i kirken. Han er på nuværende tidspunkt under uddannelse (John).

6 Analyse

Her fremgår specialets analyse. Den indledes med en analysestrategi, efterfulgt af selve analysen. Analysen er opdelt i tre af de væsentlige situationer, som jeg har observeret under gudstjenesten, hvilket er lovsang, prædiken og forbøn. Jeg vil argumentere, for at ingen af delene kan forstås individuelt, hvilket er årsagen til at de alle indgår her.

6.1 Analysestrategi

På baggrund af operationaliseringen af teorierne og de gældende temaer i feltnoterne, blev interviewmaterialet kodet i Nvivo over to omgange. Først i form af en grovkodning, efterfulgt af en finkodning. Grovkodningen bestod i en kodning af store dele af teksten, ofte 10-20 linjer, i brede kategorier. De vigtigste af disse for denne analyse, var Lovsang, Prædikener, Praksis, Symboler og Grande. Finkodningen delte de enkelte temaer og de dertilhørende citater op i mindre stykker. Et eksempel på opdelingen, er kategorien Praksis, der blandt andet blev delt op i bøn, bibellæsning, dåb, nådegaver og håndsoprækning. Disse blev dannet på baggrund af nuancerne jeg fandt i materialet. Kodningen blev afsluttet med et gennemsyn af de såkaldte ”nodes” for at se om de indeholdt citater fra alle informanterne. Målet var, at hver kategori indeholdt citater fra 5 eller 6 personer, afhængigt af om præsten havde udtalt sig om det pågældende emne. Den efterfølgende analyse blev foretaget ud fra hermeneutiske og teoretiske principper. Overordnet er der tale om en meningsanalyse, hvor jeg først præsenterede, hvad informanterne sagde, med min fortolkning af meningen bag, ud fra commonsense betragtninger, hvorefter jeg lagde en teoretisk forståelse over disse fortolkninger. Her analyserede jeg, hvorledes følelserne blev skabt under de forskellige dele af gudstjenesten, og hvilke følelser der var tale om. Informanternes udsagn og commonsense betragtninger findes i første del af analysen af hvert tema, hvorefter der følger en teoretisk analyse af disse fortolkninger. Det skal dog fremhæves, at dette langt fra blev gjort kun én gang, men analysen blev gennemskrevet mange gange, hvor min forståelse og analyse af temaet blev mere uddybende for hver gang (Kvale & Brinkmann 2008:233-242). Analysen består kun af de tre dele, men gudstjenesten omfatter flere mindre dele, som indsamling, hvilket giver mangler i forståelse af hele gudstjenesten. Jeg anser dog disse som en del af helheden, der bliver præsenteret, når delene ses i forhold til hinanden i konklusionen.

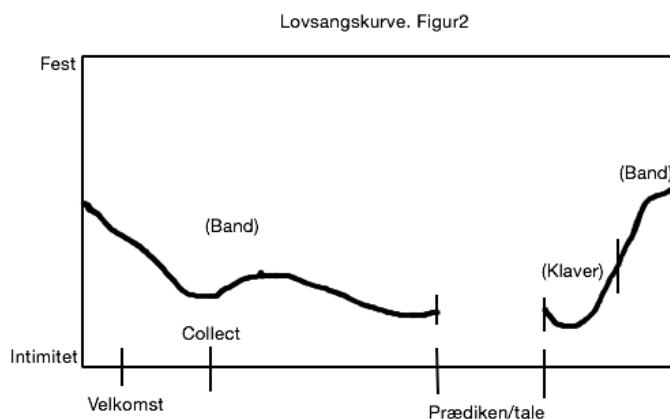
6.2 Analyse af gudstjenesten

Her analyserer de tre udvalgte situationer fra gudstjenesten, lovsang, prædiken og forbøn. Disse beskrives i den rækkefølge de kommer i under gudstjenesten. Først lovsang.

6.2.1 Lovsang

6.2.1.1 Lovsangskurve

Lovsangen fylder en stor del af Citykirkens gudstjenester og som det vil fremgå, gennemsyrrer den hele forløbet. Jeg forventede derfor, at lovsangen havde stor betydning for medlemmernes følelser. Som nævnt er musikken i kirken anderledes fra folkekirken, hvor stilen er det jeg vil kalde rytmisk musik, ofte ganske moderne. Under feltstudierne blev jeg opmærksom på musikkens udvikling i løbet af gudstjenesterne, og hvordan musikken virkede koordineret i forhold til gudstjenestens dele. Efter gennemlæsning af observationsmaterialet, og ud fra min hukommelse, konstruerede jeg følgende figur over musikkens progression:

Lovsangskurve. Figur2

Den tegnede kurve på Figur2 indikerer, hvorledes musikken bevæger sig imellem det jeg kaldte fest og intimitet. Fest dækker over, hvor energisk og glad musikken er, hvorimod intimitet dækker over musikkens melankolske stemning. Dette forløber langs den horisontale linje, der indikerer tidspunkter i gudstjenesten. Der er tale om en forsimpning af virkeligheden. Kurven er relativ. Alle gudstjenester starter og slutter ikke med samme intensitet, men kurven vil være den samme ud fra det pågældende starttidspunkt, der kan være mere eller mindre feststemt. Kurven gælder både for gudstjenester og Grande. Grande er mere feststemt, end de almindelige gudstjenester, hvilket afspejles i kurvens udgangspunkt. Gudstjenesten starter ofte feststemt, for derefter at blive mere intim imod Collect, hvilket ofte er første tidspunkt uden musik under gudstjenesten. Derefter stiger stemningen igen, for så at blive mere melankolsk frem mod talen. Dette afhænger af den enkelte taler, og deres tema. Musikken spilles ikke under de fleste taler, dog er der undtagelser, hvor klaveret toner lyder under

hele talen. Musikken vender tilbage i talens afslutningen, hvor musikken er mest intime, med melankolske opstykkede akkorder bag talerens sidste ord. Dette fører frem til bøn og forbøn, hvor melankolien fastholdes, indtil musikken igen begynder og spille, og løfter stemningen til fest og gudstjenestens afslutning (Observation1-3; Observation5-11).

6.2.1.2 Medlemmernes ageren

Under feltstudier observerede jeg medlemmernes ageren under gudstjenesten. Dette var vigtigt, da deres ageren skaber en fælles stemning, der påvirker individet (Poder 2017:206-208). Det er normalt at stå under lovsangen. Dog virker det ikke, til at der er sanktioner imod at sidde ned. Jeg vurderer at medlemmernes praksis afhænger af stemningen i kirken. Deres praksis omfatter håndsoprækning, klappen, dans og sang. Denne praksis bliver hyppigere i takt, med at de bliver varmet op. Dans er dog forbeholdt særligt festlige tidspunkter, oftest under Grande, og klap foregår også kun under de feststemte sange, efter forsangerens opfordring. Når stemningen er forholdsvis melankolsk, gynger næsten hele menigheden synkront med hinanden, fra højre til venstre, der de står og/eller rækker hænderne op (Observation1:2-3; Observation2:5; Observation3:5; Observation6:1; Observation7:3-7; Observation9:2; Observation10:3; Observation11:7).

6.2.1.2.1 Håndsoprækning

Ud fra mine observationer var det begrænset, hvor mange jeg så, der rakte hånden op under gudstjenesten. Det praktiseres ofte på bestemte tidspunkter. Præsterne er ofte de første, der løfter hænderne, og da de står forrest, virker det til at smitte. Det kan være en indlært praksis fra tidligere gudstjenester, hvilket ikke udelukkes, af at præsterne gør det først. Jeg fandt håndsoprækningen interessant, da det virkede til at være et symbol på noget. Jeg spurgte informanterne om hvad det betyder. Anne svarede: ” *Jeg rækker selv hånden op, og det er egentlig mere, hvor det er sådan, ”oh det er bare her jeg lige vil takke far, eller [...] lige her har jeg bare brug, for at du griber ind, og bare fortæller mig, at det er rigtigt” [...]. Jeg gør det ikke, under hver gudstjeneste, eller under hver lovsang, det er meget forskelligt [...]*” (Anne:19). Anne beskriver det som en måde at sige tak til Gud på, eller at søge hjælp. Dog rækker hun ikke hænderne op hver gudstjeneste. Dette kan hænge sammen med hende humor.

Jens rækker aldrig hænderne op. Han siger at: ”*[...] for mig så bliver det sådan lidt unaturligt [...] det er heller ikke noget jeg vil for eksempel gøre, under hvilken som helst anden sang [...], det ville ikke sådan komme fra mig selv, det ville være noget lidt påtaget tror jeg, så det holder jeg som regel fra.*” (Jens:17). Han finder altså håndsoprækningen unaturlig, da det ikke er noget han ville gøre til

andre sange. Det kan lyde, som om han ser lovsangen som almindelig musik, der ikke giver ham noget specielt. Jeg ser videre på dette senere.

Steffan rækker hænderne op. Her sammenligner han det med at klappe under en sang: *"[...] men så det billede med, at [...] at række hænderne op, det er meget bedre, den der med "Far jeg har virkelig brug for noget nu", for eksempel når et lille barn rækker hænderne op, "far jeg vil gerne op, jeg vil gerne, at du lige tager mig og bare passer på mig" agtig. Og det billede [...] det relaterer jeg meget bedre til, at det kan bruges i alle sammenhænge [...] men ja det med at række hænderne op, det er for mig meget mere stærkt [...] det der med at "jeg overgiver mig virkelig til dig Gud, jeg er her, tag mig op", som det lille barn jeg er." (Steffan:20).* Han sammenligner håndsoprækning med et barn, der strækker sig op efter sin far, for at bliver løftet op, det bliver en form for overgive til Gud. Man vil tage imod Gud som ens far, hvilket for Steffan er en stærk gestus. Jeg fornemmede, at han gav udtryk for en følelse af tryghed i disse situationer, som man får hos sin far. Jeg spurgte ham og dette var korrekt: *"Ja det tror jeg [...] det er igen, det er forskellige fra person til person. Der er også nogen, de synes ikke så meget om det der med at skulle [...] række hænderne op og alt muligt. Der er også nogen de er bare meget mere low, hvor de bare synger med og så har de det bare indvendigt [...]" (Steffan:20).* Han føler tryghed, og jeg fortolker det også som et kærlighedsforhold, som der er imellem far og søn eller datter. Han siger også, at det ikke er påkrævet. Der er nogen der ikke række hænderne op, hvor de derimod har det indvendigt, hvilket de ikke behøver at udtrykke i en fysisk gestus. Jeg forstår dette som, at håndsoprækningen er en reaktion på ens følelser, som Steffan siger, at nogen bare har det indvendigt imens de synger. Hvilke følelser, ved jeg ikke.

Mia beskriver håndsoprækningen således: *"[...] det jeg føler i det, er igen de følelser jeg talte om tidligere, det som sker i lovsangen med, at jeg føler mig tættere på Gud. Så handler det jo også om, at det er de følelser jeg oplever med at få fred og få glæde og føle, at han er tæt på. Hvis jeg har det dårlig, for eksempel, at det er en eller anden ekstra måde og give gensvar på det jeg oplever kommer fra Gud." (Mia:17).* Hun binder sine følelser ved håndsoprækningen fast til det hun føler under lovsangen, hvilket ikke er så mærkeligt, da håndsoprækningen kun praktiseres under lovsang og bøn. Hun beskriver det som en følelse af Guds nærvær, hvilket hun beskriver med følelserne fred og glæde. Hun uddyber også hvad Steffan sagde, om at håndsoprækningen er en reaktion på hendes følelser som hun får fra Gud. Jeg vurderer derfor at håndsoprækningen, for hende, er en reaktion på stærke følelser.

John mener, at håndsoprækningen kan: *"[...] være [...] lidt for ens egen skyld [...] Man rækker hånden op imod Gud. Men det er faktisk lidt sjovt, det der med at række hænderne imod ham. Men det er der mange der gør, jeg gør det også selv. Jeg går det jo sådan i en [...] overgivelses tilstand"* (John:16). I lighed med Steffan, kalder John håndsoprækningen for en overgivelse. De overgiver deres liv til Gud, med løftet, om at de vil følge ham.

Kristian har også denne opfattelse, men han har nogle interessante tanker om det: *"[...] det er jo egentlig sådan en spændende ting. Jeg har også tit undret mig over, "Hvad er det? Hvorfor gør vi det?", men det er klart, altså det er ikke fordi der er et eller andet supernatural i det, det er egentlig bare sådan et... "vi vil gerne have mere" tegn, eller "vi ærer dig" tegn eller [...] "We surrender" agtig"* (Kristian:30). Selv om han er præst i kirken, er han ikke sikker, på hvorfor de gør det, og hvad de betyder, men han vurderer, at det skyldes ønsket om mere fra, eller overgivelsen til Gud, i lighed med de andre.

Alle, med undtagelse af Jens, ser altså håndsoprækningen som en kommunikation med Gud. Jeg fortolker denne og de andre handlinger som dans og klap, som en del af indlevelsen i musikken, der er med til at skabe en fælles stemning med de andre, ved at eksternalisere deres følelser til menigheden, som de enkelte medlemmer kan internalisere. Følelserne tillægges på den måde det de er rettet imod, nemlig musikken (Riis & Woodhead 2010:95-122). Det kan virke, til at det for nogen er opfyldende i forhold til EE. Mest for Mia, der giver udtryk for specifikke følelser som Guds nærvær, men den virker også til at være til stede hos de andre. Dog giver Jens udtryk for manglende resonans med symbolet. Dette kan hænge sammen med hans oplevelse af lovsangen som vi nu skal se på (Poder 2017:209-212).

[6.2.1.3 Oplevelsen af lovsang](#)

Her undersøges informanternes oplevelse af lovsangen. Først spurgte jeg, hvilken musik de ville foretrække i kirken. Anne svarede først, at hun ikke foretrækker en bestemt type musik: *"[...] jeg synes jo lovsang generelt, og salmer også [...] jeg synes det er hyggeligt og det er fedt at kunne bruge sine lunger til at bare og synge til vår herre. [...] Og der er bare et eller andet fedt ved at synge"* (Anne:16). For Anne er det vigtigste ved musikken, den glæde hun får ved at synge og prise Gud. Det virkede, til at hun foretrak teksternes budskab, hvilket jeg spurgte hende om var en korrekt fortolkning: *"For mig ja. Selvfølgelig har det jo også [noget] med om det er sådan noget hård rock, [...] eller om det er mere sådan stille og roligt. Så der er jeg nok lidt mere til det stille og rolige, [...] men det er da også fedt nok når folk de hopper og danser"* (Anne:16). Budskabet er vigtigt, men

genren er alligevel ikke lige gyldig. Hun fortrækker stille musik, men giver alligevel udtryk for en glæde over, at musikken også kan skabe en så stærk entusiasme i tilhørerne, at det får dem til at danse og hoppe til musikken. Hun har altså en god oplevelse af at se andre entusiasme, hvilket kan indikere en medrivning i situationen (Poder 2017:208). Dog mener hun, at menighedens entusiasme kan tage overhånd, hvilket diskuteres senere. Hendes oplevelse af musikken på følgende måde: *”Det er alt afhængig af hvilken stemning jeg er i. Og hvilket humør jeg er i. Er jeg i et rigtig godt humør, og er det sådan nogen [...] glade sange [...] der er jo nogen sange, der er sådan lidt mere fut i, end der er i andre, så oplever jeg dem rigtig positivt, det gør jeg også selvom jeg måske ikke rigtig er i godt humør, men hvis jeg er mere sådan lidt nedtrykt, eller jeg har lidt for i hovedet som jeg er i en stresset periode eller sådan noget, og man synger nogen sange, hvor man sådan tænker ”åh det rammer da bare lige mig det der, hvorfor skal han synge det lige nu [...] for jeg har bare ikke lige brug for at se sandheden i øjnene”, så kan det godt være svært [...] så kan det være rigtig hårdt. Der er jo også perioder, hvor jeg godt kan græde under lovsangen, fordi den ramte da bare lige ind i mit liv på det her tidspunkt, hvor man måske ikke lige synes det hele var så sjovt [...]”* (Anne:17-18). Hendes oplevelse af musikken afhænger derfor af hendes humør. Hun finder glæde ved de gode sange, hvis hendes humør er til det, samtidig med at hun kan blive ked af det, hvis sangen rammer hende i en hård periode af hendes liv. Hun siger efterfølgende, at tårerne oftest rammer hende lige efter prædikenen, hvis hun blev rørt af talen (Anne:18). Hun giver derfor udtryk, for at hendes resonans også afhænger af humøret (Bastian 2013).

Jens siger, at han helst går til gudstjenesten for at høre prædikenen. Han siger følgende om lovsangen: *”[...] Det er ikke fordi det er sådan der, hvor jeg sådan føler jeg kommer nær gud eller, det er ikke sådan der, hvor jeg føler, at det er nu det bliver rigtigt fedt. Så nogen gange, så kan jeg godt tage mig lidt selv i lige og glæde mig lidt til at lovsangen den er slut, så vi kan komme lidt videre i programmet. [...] det er jo altid lækkert med musik og lige kunne stå og nyde det, men det er ikke fordi jeg sådan har nogen store oplevelse sådan i forbindelse med det [...].”* (Jens:16-17). Jens har en afslappet oplevelse af lovsangen. Han synes det kan være behageligt at lytte til, men det virker, til at det ikke har meget større betydning for ham, end hvis sekulær musik blev spillet. Det står i relation til hans udtalelser om håndsoprækningen, da han ikke ville række hånden op til almindelig musik, så hvorfor til lovsangen. Lovsangen kan også fylde for meget i programmet, og som jeg kommer tilbage til senere, så er det prædikenen han ser frem til. Den manglende entusiasme for lovsangen, kan hænge sammen med hans musikiske præferencer, som han beskriver som atypisk for pinsekirke og

Citykirken: ”[...] jeg kan meget godt lide når det er lidt de her ældre salmer [...] så er der måske knapt så meget bas og så videre på, men så er der lidt mere [...] kød på teksterne måske. Så jeg elsker, når det er sådan de her gamle salmer.” (Jens:16). Under feltstudierne har jeg hovedsageligt hørt poppede sange med mange gentagelser. Salmesangene udebliver, og det er disse sange Jens foretrækker, pga. deres dybere og mere indholdsrige budskab. Dette kan forklare hans manglende oplevelse af musikken. Han uddyber at: ”[...] det er også det her med, måske det her lidt intellektuelle af det, teksterne er lige lidt dybere og der er lige sådan lidt mere lige at tænke over, hvor moderne lovsang, der kan godt blive sådan meget simple tekster, hvor... jo, men der kan selvfølgelig også være noget godt i det, men der er hvert fald lidt mere spil når det er de der gamle tekster. Jamen så tror jeg også bare, at det er måske også sådan de der gamle ting som man sådan lidt har hørt når man har været barn og jeg ved ikke, det giver sådan lidt en speciel følelse synes jeg” (Jens:16). Hans præference bygger delvist på ønsket om dybe og intellektuelt udfordrende tekster. Dette hænger sammen med en nostalgi han har overfor salmesangene, som han mener kommer fra sin tid i baptistkirken, hvor han var som barn. Det interessante er, at han føler sig speciel i Citykirke sammenhæng med sine musikalske præferencer. Anne giver udtryk for samme præferencer. Så er dette i virkeligheden atypisk?

Steffan siger, at han oplever lovsangen: ”[...] som værende et fristed, hvor man kan forbyde sig i Gud og bare sige ”Kære Gud, her er jeg, jeg er klar til at skulle høre, på hvad du har at sige”. Som [...] et langt, langt, langt, langt præludium. [...] Præludium i forhold til selve talen. Men at det bare er godt. Der kan også ske meget under sådan [...] en lovsangstund. Det er også sådan for mig, sådan responstid, hvor at du også har mulighed for og sådan skulle bearbejde det som du har hørt om prædiken. [...] Men det er nok bare fordi jeg tænker ret godt, når der er musik på, så jeg kan sådan godt lide der er musik i baggrunden eller et eller andet. Sådan en type er jeg. Sådan tror jeg alle musikanter de er [...]” (Steffan:19). Han ser altså lovsangen som et langt præludium og opvarmning i forhold til talen, hvorefter musikken efter talen ses som en form for personlig debriefing. Set i relation til Figur 2, vil præludiet være den periode, hvor den intime stemning opbygges igennem musikken, hvor den rolige musik efter talen lægger op til betænkningstid og bearbejdning. Som vi skal se senere er betænkningstiden vigtig i forhold til forbønnen, hvor de fremmødte kan tage imod Jesus. Musikken bliver derved et middel til at forberede medlemmerne på at høre budskabet, ved at skabe den rette stemning, for derefter at skabe følelser imellem talen og den efterfølgende musik. En hypotese kan være, at talen får større betydning for individet og deres følelser pga. musikken. Selve

musikstilen er ligegyldig for Steffan. Han siger: *"[...] hvis teksterne er gode, så er jeg sådan set fint tilfreds [...] Nogen ting [...] falder i bedre jord end andre. Hvor der nogen gange er de der helt "bopf, bopf bopf [illustrerer bas beat]... de er fede, det er de da [...] jeg synes også de er sindssyg grineren at spille, og jeg tror også det er vigtigt, at man har sådan nogle sange, hvor der bare er skræl på, men jeg tror, at de lidt mere stille sange, så har de en lidt stærkere tekst. Lidt mere dybe tekster. Og det synes jeg i hvert fald er rigtigt lækkert ved lovsangen, at der er sådan nogle tekster der virkelig er dybde [...]"* (Steffan:18). I lighed med Jens og Anne vægtlægger Steffan teksterne og budskabet, samtidig med at han delvist giver udtryk for en præference af rolige sange, da de ofte har de dybeste tekster. Dog udelukker han ikke de mere feststemte sange. Hans rolle som musiker slår igennem her, da han beskriver en glæde ved at spille de vilde sange. Denne brede i hvad lovsangen er stilmæssigt, fremhæves også af Steffan, som en af de positive aspekter ved musikken i kirken. Ud over at lytte til musikken, spiller han også nogle gange. Jeg ønskede at høre om han havde en anden musikalsk oplevelse af at spille, end at lytte: *"Nej det synes jeg ikke. Jeg synes det er fedt, bare... jo der er selvfølgelig nogle tidspunkter hvor det er bedre end andre. [...] hvor flere husker de aftaler man havde lavet i forhold til musikken og så videre. Og hvor andre, der glemmer man lige fuldstændig hvad man lige snakket om, men så synes jeg altid, at vi bliver redet godt. Jeg synes bare den musikalske oplevelse, den synes jeg plejer at være positiv."* (Steffan:19). Han giver udtryk for, at det er mere krævende at spille end at lytte, hvilket varierer. Men hans musikalske oplevelse er ikke anderledes. Den er hovedsageligt positiv.

John, der også spiller musik i kirken, synes også, at det var krævende at spille musikken i begyndelsen, men da han blev vandt til det, begyndte han at nyde det mere (John:9). Han uddyber: *"[...]Vi lovsynger jo også når vi står på scenen, altså sådan så vi leder bare folk i det nu, eller det har vi jo altid gjort, men for mig var det meget sådan i starten, at "nu skal jeg heller ikke ødelægge det, og nu skal jeg ikke..." men [...] nu kører det bare, så det er dejligt."* (John:9). Musikkens teknikaliteter havde derfor en betydning i starten, hvorefter det udelukkende en behagelig oplevelse tilbage. Han fremhæver også, at de leder lovsangen, hvilket kan være en måde at vise menigheden, hvilke følelser der skal udtrykkes. Jeg spurgte yderligere om det var følelsesmæssigt anderledes at spille musikken: *"Ja det synes jeg [...] hvis man bare sidder sådan og tænker og bare lytter til ordene, der bliver sunget og sådan noget, det er også sindssygt fedt. Men jeg ved ikke om jeg er så følsom i forhold til lovsang, som så mange andre, for det er virkelig følsomt for mange. [...] jeg fokuserer mere på bare og lovsyng Gud, sådan jeg forventer ikke, at det sådan bare springer frem med følelser."*

Det skal bare være glæde [...] og taksigelse. [...] der kommer flere følelser under en prædiken for eksempel, eller hvis man beder sammen. Det er i hvert fald meget mere følsomt for mig end lovsangen. Men det kan også bare være fordi man synes sangene de er blevet kedelige fordi man har spillet dem så mange gange [...]" (John:10). Han siger først, at han har en anden oplevelse af at spille musikken, uden at uddybe hvordan denne er. Han siger også, at han godt kan lide at lytte til musikken, men at han ikke er så følsom når det kommer til lovsang, hvilket han begrundes med, at sangene måske er kedelige, efter at han har hørt dem så ofte. Han fremhæver glæde og taksigelse som det han oplever under lovsangen, men kan klassificerer ikke dette som følelser. Jeg tror han forstår følelser, som melankolske følelser, hvilket han mere har under prædiken og bøn. Jeg spurgte hvilke sange han foretrak, hvortil han svarede: *"Jeg kan egentlig godt lide når det er sådan lidt dur, jonisk. [...] Bare sådan lidt glad i det og sådan frisk. Jeg kan godt lide når det er frisk. Når det ikke altid behøver at være det der, de der mørke pad toner og, altså det vi tit spiller. Vi spiller jo til sådan lidt ambient lyde og sådan noget, hvilket jeg synes er mega fedt. Det er fede lyde, men jeg savner bare nogle gange at der var bare glæde og danser og hører lækker musik. Men jeg tror det er fordi vi har en musikstil, der sådan er meget præget af nutidens musik [...] Jeg synes ikke der er så langt fra en topliste til, altså sådan den genre og den stemning der er [...] i kirken"* (John:14). John foretrak glad og frisk musik, hvilket han til dels ser som en kontrast til den musik der spilles i Citykirken, der kan blive for moderne og dystre. Han uddyber: *"[...] Vi starter frisk ud, og så bliver det langsommere og langsommere og så efter mødet, det er der folk går helt amok og der er nogen der græder, hvor jeg sådan egentlig godt kunne tænke mig, at man bare holdt stilen, og bare blev ved med at smile og synge og danse."* (John:15). John har lavet samme observation som mig, med at musikken bevæger sig som Figur 2. Han ville dog foretrække, at musikken forblev glad igennem hele gudstjenesten. Stemningen bliver for melankolsk for ham, hvilket kulminerer i eftermødet, altså forbønnen, hvor han i stedet ville have en glad stemning og Gudsprisning. Senere i interviewet siger han, at denne præference kan skyldes han favorisering af danske sangtekster, da disse sange er mere glade end de engelske (John:15).

Mia siger, at hun foretrak: *"lovsang som det er i vores kirke. Jeg foretrak det fremfor [...] dårlig bandmusik. Altså, jeg vil heller have flot orgel og salmesang, korsang what ever, end dårlig bandspillet lovsang, hvis det giver mening?"* (Mia:15). Hun favoriserer bandspillet lovsang, hvilket skyldes kvaliteten. Hvis bandet ikke er godt, vil hun foretrække orgel og salmesang. Dette skal sandsynligvis også være af god kvalitet. Jeg spurgte hende, om god bandmusik var bedre en god

salmesang, hvor hun siger, at: *”Ja det kommer an, på hvad formålet med det er. Hvis det er som en del af en gudstjeneste, hvor jeg er med, og igen formålet er, at jeg skal komme i ind for Gud, så er det helt klart lovsang.”* (Mia:15). Hun mener altså, at hvis formålet er at komme ind foran Gud, så foretrækker hun lovsangen. Lovsangen er altså en måde at komme tættere på Gud, hvilket passer med hvad hun sagde om håndsoprækningen. Det passer også med Steffans beskrivelse af lovsangen som et præludium. Man varmes op til at høre Guds ord.

Spørgsmålet er hvad ledelsen mener. Ungdomspræst Kristian beskriver sin oplevelse af musikken og dens betydning for kirken således: *”Den har stor betydning synes jeg. Vores musik [er] den måde som vi ligesom tilbeder Gud, og det fylder jo også en stor del af vores gudstjeneste. Det kan jeg bedre lide, sådan personligt, en frisk måde at tilbede. Jeg vil have svært ved at bruge, tror jeg, sådan en halv time i bøn eller et eller andet. Så er det sjovere at synge [...] man proklamerer jo også ting [...] i musikken, i teksten som også på en eller anden måde er med til at underbygge [hvem] Gud er [...]. Jeg ser det som enormt vigtigt. Festligt.”*(Kristian:25). Han vægterne også lovsangenes tekster. Det er en personlig måde at tilbede Gud på, som virker til at være ligestillet med bøn, men som er sjovere i længeden. Lovsangen er med til at underbygge deres billede, af hvem Gud er. Som jeg har hørt flere gange er dette et billede af en kærlig, men retfærdig Gud, som de har et far/søn-forhold til (Steffan:30).

Da lovsangen er en måde at tilbede Gud, overvejede jeg, hvilken betydning teksternes sprog har. Anne siger, at: *”På sin vis er det helt ligegyldigt, men der er også et eller andet herligt ved de danske, fordi det hele det kan hurtigt blive meget internationalt [...] Nu er vi en international kirke også, hvor der kommer internationale mennesker, så det er helt bestemt også fedt, at vi har internationale sange med, men jeg synes bestemt ikke man skal glemme de danske sange, for de er også herlige, både de gamle fra salmerne, men også de nye der blev skrevet”* (Anne:17). Jens siger, at han også er ligeglad med teksternes sprog. *”[...] men det er et eller andet sådan specielt over en gamle dansk salme [...]”*(Jens:16). Steffan siger også, at det er ligegyldigt, men han tilføjer: *”[...] Det kan godt være nogen ældre mennesker der vil [...] forstå teksterne bedre, ved at de er danske, [...] men det vi gør er, at vi så vidt muligt forsøger at oversætte dem, men det er også bare svært at skulle oversætte en sang synes jeg. Det kan godt være den sådan mister lidt af charmen, at man gøre det men [...]”*(Steffan:18). Selv om han er ligeglad med sproget, udtrykker han et ønske, om at de ældre også skal forstå teksterne. Derfor oversætter de også teksterne selv om dette betyder, at noget af charmen forsvinder. Mia synes også, at teksterne sprog er ligegyldigt, selv om hun oprindeligt ikke talte

dansk.”[...] så sang jeg jo dem på [mit sprog], for det var hvad som gav mening for mig [...]” (Mia:16). Hun tilpassede det til sit eget sprog, der jo ikke er så langt fra det danske, og det virker ikke, til at hun tabte noget på dette. Johns præferencer skiller sig ud i denne sammenhæng: “[...]hvis jeg lytter til lovsang, så kan jeg bedst lide de danske sange. Fordi jeg synes hurtigt, når man synger engelsk, så synger man bare, og så tænker man ikke så meget, over hvad der bliver sagt, hvor sådan jeg tror det er nemmere at tænke over det, tænke over teksten når det er dansk. [...] Men ja altså sådan især de engelske sange vi synger er præget af popkultur [...] De [danske sange] er nok lidt mere, der hvor jeg helst vil være. Sådan lidt mere frisk og sådan lidt mere hyggelige.” (John:15). John er bedre i stand til at tænke over de danske tekster, hvilket er en af grundene, til at han foretrækker dette sprog. Den anden årsag er, at de danske tekster ofte er glattere end de engelske sange, der er mere poppede og dystre. For ham bunder ønsket om et bestemt sprog, altså også i et ønske om en bestemt musikstil og stemning.

Overordnet er Steffan og Mia ligeglade med sproget, hvor Anne, Jens og John til dels foretrækker det danske sprog uden at afvise det engelske. De musikalske præferencer skinner igennem her. Anne og Jens favoriserer det danske tekster, da dette ofte er salmer, og John foretrækker det danske, da det er de glade og friske sange. Steffans citat er interessante, da han mener, at oversatte tekster mister charmen. Om dette har betydning for den kontakt han får til Gud igennem musikken, vides ikke.

Anne og Steffan giver udtryk, for at der er to grupper man må tage hensyn til. De internationale og de ældre. Dette hænger sammen med forklaringen, på hvorfor teksterne er på både danske og engelsk. Kristian siger: “[...] Hvis det kun bliver på engelsk, så står de ældre af. Hvis de kun bliver dansk, så står de internationale af. Så der bliver jo også nødt til at lave en combi.” (Kristian:26). Blandingen er derfor for at kunne favne alle i kirken. Alle skal forstå budskabet. Om manglende forståelse påvirker deres forbindelse til Gud vides ikke, men det kan have betydning for deres resonans, hvilket jeg diskuterer senere.

6.2.1.4 The moment

En aften til Grande bød gudstjenestens afslutning på en intens lovsangssession, hvor lovsangsbandet spillede en sang i 15-20 minutter. Forsangeren fik menigheden til at gentage de samme linjer i et omkvæd og vers. Bagved lå musikken, rolig og melankolsk, hvortil mange af medlemmerne sang med og vugget synkront fra side til side. I lang tid hørte man kun sang fra menigheden, med regelmæssig støtte fra forsangeren, der sang første linje i næste vers. Situationen gav associationer til afslutningen af en rockkoncert, hvor bandet spiller en af deres hit ballader, som alle kender og synger med på. Det eneste der manglet var lighterne. Jeg vil nu analysere denne situation, da jeg mener, at følelserne var specielt tydelige her. Tre informanter var tilstede (Observation7:7-8). Kun to af dem

udtalte sig om situationen. Den ene var Anne, der beskrev det således: *"I starten synes jeg, at det var fedt, men det kan også godt blive for lang tid, og det kan også godt blive for mange gentagelser [...] Nogen gange kan man godt tænkte "Okay, nu har vi så bare sunget den i et kvarter og det har bare været den samme linje igen og igen indtil til sidst i 100 gange. Ny sang tak". Der er helt sikkert nogen der, der synes at det var mega fedt, helt bestemt, jeg var der bare ikke helt i the moment til det."* (Anne:22-23). Den entusiasme jeg mente at observere i menigheden den aften, mistede altså grebet om Anne. I starten synes hun, at det opløftende, men efter for mange gentagelser, faldt hun ud af stemning. Desværre uddybet hun ikke dette, men måske var det pga. hendes humør.

Dog observerede jeg lovsangsbandets hengivenhed imens de spillede. Efter gudstjenesten talte jeg med bandets bassist, Steffan. Han gav udtryk for sin glæde, over at jeg havde været der den pågældende aften. I interviewet beskrev han sin oplevelse således: *"Insane. Insane. Virkelig stærkt, og det er [...] sådan noget der bare gør, at man har lyst til at skulle blive ved med at spille, og det bare skal blive ved med at være. Altså Grande det kan jo bare være ved i flere timer, hvis det var sådan, at man bare kunne få lov til at soake i sådan noget der. [...]"* (Steffan:17). Steffan havde en helt anden oplevelse end Anne. Han mente situationen kunne fortsætte for evigt, hvis de kunne holde på stemningen. Hans oplevelse var stærk, hvilket han begrundede med hans glæde for at spille musik i denne type situationer. Han uddyber hvad der var specielt ved situationen: *"Atmosfæren. Bare det med at vide, at Helligånden han var der bare virkelig og hvilede og dalede bare ned over os, så bare vide, at folk de bare gav sig hen i sådan nogle sange der og bare... det var egentlig bare en rar følelse, sådan at kunne virkelig bare falde helt ned og slappe fuldstændig af, uden at... altså nu kan jeg kun tale ud fra mit indtryk oppe på scenen bare, ved at... det er ikke så ofte, at man som musiker nogle gange bare mærker, hvordan atmosfæren den er, fordi man nogle gange skal koncentrere sig, om hvad man skal spille, men det var bare [...] en af de stærkeste øjeblikke jeg har oplevet som og værende musiker. [...] Bare tænke "hold fast, hvor er jeg bare god", det er lidt svært at skulle beskrive."* (Steffan:17)

Steffan synes det var en rar og afslappet følelse. Han giver udtryk, for at dette skyldtes hans rolle som musiker. Hans koncentration om det tekniske var væk, og han var i situationen, hvilket tilsammen gav det stærkeste øjeblik han har haft som musiker. Det var den musik de spillede, og den hengivenhed menigheden de gav udtryk for, der skabte hans følelser og oplevelse. Dog tilskrives den specielle atmosfære til Helligånden, der skabte en stemning i menigheden og i bandet. Tidligere samme aften havde forsangeren sagt ud til menigheden, at de skulle sig de lyde der kom til dem, som en slags improvisation. Forsangeren gjorde det selv (Observation7:3). Dette er så vidt jeg har forstået

en form for tungetale. Det er lyde de får fra Helligånden, der er et hemmeligt sprog til Gud (Dyer 2014:10). Uanset, er situationen, hvor de samme linjer gangtages en for form bøn, i lighed med det Kristian og Anne tidligere har beskrevet. Uanset mener Steffan, at det var det helliges nærvær i form af Helligånden, der gjorde situationen mulig, og derved resulterede i de nævnte følelser. Forskellen imellem Anne og Steffans oplevelse er interessant. Denne diskuteres i den kommende teoretiske analyse, da den giver udtryk for at forskellige udbytte af samme situation. Denne diskuteres herunder.

6.2.2 Teoretisk analyse af lovsang

6.2.2.1 *Lovsang som interaktionsritual*

Situationen eller interaktionsritualet i denne analyse er lovsangen. En interaktion imellem menighed, individ, band og Gud. De følelser informanterne rapporterede var forskellige. Anne kunne føle glæde eller sorg afhængig af humør og om talen ramte hende. Jens oplevede det ikke på en bestemt måde. Steffan ser det som et fristed, der kan være overvældende i bestemte situationer. Mia føler Guds nærvær, altså følelser af fred og glæde, og John føler glæde og taksigelse. De kan have andre oplevelser også, men det er disse de lægger vægt på. Hvorfor de har en forskellig oplevelse, diskuteres senere.

Først vurderer jeg lovsangskurven. Jeg har ingen data, på hvordan informanterne oplever forskellige sange på forskellige tidspunkter, så kurven bygger kun på mine observationer. Dog støttes figuren af informanternes rapport. Anne siger, at hun har de stærkeste følelser efter talen, når musikken er mest melankolsk. John har observeret samme mønster som mig, og Steffan kaldte lovsangen for et præludium til talen, og som betænkningstid efter talen. Annes udtalelser indikerer også, at musikken ikke står alene, men påvirkes af talen, hvilket diskuteres senere. Men Anne siger også, at hendes oplevelse afhænger af hendes humør, hvilket indikerer, at musikken ikke står alene om at skabe følelserne, men at den afhænger af de følelser individet har med sig fra før gudstjenesten. Men figuren indikere kun, hvordan følelser skabes på baggrund af musikken. Spørgsmålet er, hvordan de skabes i sammenhæng med det sociale.

Ud fra hvad jeg har observeret, og fået rapporteret fra Steffan, så skabes følelserne imellem band, publikum, musik og Gud, hvilket passer med Riis og Woodheads model. Jeg hørte, at musikken bestemmes af lovsangsbandet, men at disse valg kan påvirkes af præster eller taler, hvis de finder det nødvendigt (Kristian:24). Derfor er det dem, der bestemmer hvilke følelser, der objektiveres i musikken, og eksternaliseres til menigheden. Musikerne har magten til at udtrykke deres følelser, men deres frie følelsesmæssige udfoldelse må være begrænset af noget andet, da lovsangskurven er forholdsvis ensformig, hvilket jeg vurderer, at den ikke ville være, hvis den afhang af musikernes indre følelser. Det er ikke bekræftet, at sangene følger en bestemt skabelon, men som sagt påpeger

John, der er musiker, dette. Symbolet, altså musikken, er derfor defineret af en ramme, måske opstillet af præsterne eller lovsangsbandet, hvilket giver dem magten til at bestemme symbolets betydning, og derved følelserne i situationen. Ud fra feltnoterne vurderer jeg, at disse følelser er glæde og feststemning, og intimitet og melankoli. Da disse følelser blandet andet er rapportere af Anne, Mia og John, vurderer jeg, at informanterne subjektiverer og internaliserer disse følelser. Samtidig har jeg observeret, at de udtrykke disse følelser, igennem fysiske handlinger som håndsoprækning, dans, sang og gråd. Derved eksternaliseres individets følelser til menigheden, samtidig med, at individets følelser kan påvirkes af deres internalisering af andres fysiske reaktion på musikken. At menigheden reagerer på disse fysiske reaktioner ses i form af, at flere rækker hænderne op i løbet af gudstjenesten. Stemningen smitter, hvilket jeg også så under *The moment*, hvor menigheden synkront vuggede fra side til side, hvilket også er set i andre situationer. Det er også denne fysiske reaktion på musikken og de udtrykte følelser, der ifølge Bastian er med til at skabe musikken. Her skabes også en fællesstemning imellem de enkelte individer og menigheden, ved at individets udtrykte følelser smitter over på andre, hvilket måske fører til at de afspejler handlingen (Observation7:7; Riis & Woodhead:2010:95-122; Bastian 2013:53).

Informanternes forskellige oplevelse kan forklares på flere måder. En manglende oplevelse kan skyldes, at individets humør ikke passer med situationernes indlagte følelser, hvilket var tilfældet for Anne under *The moment*. Ud fra Collins og Bastians teori, er der også flere faktorer der spiller ind. Fælles for disse er, at de handler om individets resonans med symbolet og situationen. Ifølge Collins kræver det fysisk samvær, afgrænsning, fælles fokus, fælles stemning og fælles medrivning (Poder 2017:206). Personerne er til stede i det samme afgrænsede rum, kirken, og har fokus på musikken. Dette fokus afhænger af musikkens struktur og virkemidler, samt menighedens ageren i løbet af sangene. At synge med, klappe, danse og bevæge sig fra side til side, bliver fysiske udtryk for deres fælles fokus, men også den fælles stemning og medrivning. Her er begrebet resonans væsentligt. Informanterne har udviste forskellige musikalske præferencer, hvilket må være et udtryk for den type musik de resonerer bedst med. Her foretrækker Anne, Steffan og Jens stille musik, hvilket for Anne og Jens er salmerne. John vil have frisk musik, og Mia bare gerne have god musik. Ingen afviser den vilde musik helt. Ud fra den musik jeg har hørt i kirken vurderer jeg, at Mia overordnet resonere bedst med musikken i kirken, da hun ikke afviser en bestemt stil, men fokuserer på den gode lovsang, hvilket jeg vil mene bliver spillet i kirken. Dermed ikke sagt, at de andre ikke resonerer med musikken i kirken (Bastian 2013:53-57; Observation1:6). Ses disse præferencer i forhold til lovsangskurven, kan informanterne placeres på følgende måde ud fra deres favorittidspunkter: Anne, Jens og Steffan

placeres i midten af gudstjenesten, lige før og efter prædikenen. Det er ikke salmer de spiller her, men derimod rolig musik. Dog skiller Jens sig mest ud, da han har den mindste oplevelse af lovsangen. John placeres i starten og slutningen af gudstjenesten, hvor stemningen er mest festlig, og Mia kan placeres over hele gudstjenesten. Senere vurderes betydningen af disse præferencer for deres oplevelse af prædiken og forbøn, men vurderet ud fra figuren, så favoriserer Anne, Jens og Steffan den melankolske stemning, hvorimod John favoriserer den galde stemning, og Mia foretrækker det hele.

Hvad vi også kan drage fra dette er, at en fælles stemning for alle er umulig, men ud fra informanternes svar og observationerne, vil et flertal reagere på musikken. Et resonanskriterie for alle, må være den gode musik, der gerne skal swinge, hvilket vi kommer tilbage til. Jeg vil argumentere for at den fælles stemning varierer i styrke, afhængigt, af hvor mange der blev grebet af stemningen på baggrund af deres resonans. *The moment* er den situation, hvor jeg har oplevet den største resonans imellem medlemmerne og musikken. Bandet levede sig ind i en situation, hvor de udtrykte deres følelser så klart de kunne igennem sangen, og menigheden tog disse følelser til sig og delte den med hinanden, hvilket resulterede i en synkron bevægelse for alle i salen, publikum og band. De havde en stærk forbindelse til hinanden, og de påvirkede hinanden gensidigt med deres følelser. Steffan gav endda udtryk, for at de var under samme ånd, altså Helligånden. Dette ser jeg i relation til Bastians begreb om ånden, der inspirer til følelser som udtrykkes af bandet, opfanges og føles af publikum, og binder dem sammen i musikken, der er den fælles stemning og derved Helligånden (Bastian 2013). Overordnet forklare dette, hvorfor følelserne opstår i informanterne. De påvirkes og påvirker hinanden, og sammen med musikkens udvikling i gudstjenesten er dette med til enten at skabe glæde eller melankoli hos individet. Forskellen er hvad de fremhæver. Jens sin mangel på specielle oplevelser af musikken, tilskriver jeg hans lavere grad af resonans, der skyldes hans lavere interesse for at høre musikken, og da hans foretrukne musik ikke spilles i kirken.

Men som teorien også siger, så fører det vellykkede IR til gruppesolidaritet, EE, fællesskabende symboler og normer (Poder 2017:206). Jeg har ikke observeret bestemte normer, der kan føre til sanktioner under ritualen, og jeg vil derfor ikke sige noget om dette. Jeg kan heller ikke sige om musikken styrker fællesskabet ud fra min empiri, men afspejlingen af udtrykte følelser, kan være med til at skabe denne følelse. Symbolet på det mulige fællesskab bliver dog musikken, hvilket er det alle er rettet imod. Enten det og/eller Helligånden. For Anne, Mia, Steffan og Kristian er enige om, at sangen er til Gud, og en måde at komme ind foran ham, hvor musikken er talerøret. Derfor er følelserne, der tillægges musikken, nok egentlig lagt over på Gud, hvilket er følelser af hans nærvær,

fred, tryghed, glæde og taksigelse, men også melankoli. Men hvis musikken er symbol på fællesskabet, er det også et symbol på deres identitet. Kirkens musik er speciel i forhold til omverdenen, ikke på grund af musikken, men pga. teksterne. Det er da også teksterne, der forbinder dem med Gud igennem den bøn som lovsangen er. Medlemmerne har også mulighed for at genopleve denne musik, og derved de følelser der ligger i dette symbol, ved at høre den CD de har indspillet. Om dette er tilfældet ved jeg ikke.

6.2.2.2 EE fra lovsang

Et vellykket IR skaber også Emotionel Energi. Ud fra overstående analyse vil jeg argumentere, for at denne EE ikke er ligeligt fordelt blandt informanterne. To af informanterne er interessante i denne sammenhæng. Jens og John. De har ikke nogen speciel oplevelse af lovsangen sammenlignet med de andre. Dog oplever John glæde og taksigelse, og hans rapport om at han ikke har nogen speciel oplevelse af lovsangen, er nok relateret, til at han ser følelser som melankolske følelser. Jeg vurderer derfor, at deres EE udbytte er lavere, hvert fald for Jens, end for de andre. Dette tilskrives hans manglende resonans med musikken, samt indlevelse i situationen. De andre har derimod en større oplevelse af musikken, og deres udbytte af EE vurderes derfor at være højere. Jeg tror, at Mia får det størst udbytte, da hun ikke udelukker resonans med musikstilen i kirken, hvilket Anne og Steffan delvist gør, dog meget lidt. Jeg har ikke empiri til at vurdere, hvilken betydning det har for informanterne før talen, men Anne giver udtryk, for at hendes oplevelse afhænger, af hvad hun hører under talen. Her vil en tale, der rammer individet, måske resultere i mere EE, hvilket jeg ser på i den efterfølgende analyse (Poder 2017:209-212).

I forhold til musikken, stratificeres EE afhængigt af status. Under *The Moment* har Steffan en mere emotionel oplevelse, end Anne. Dette skyldes deres forskellige position i interaktionen. Anne var i publikum og Steffan var i bandet. Musikerne er mere centralt placeret i interaktionen, da publikums opmærksomhed er rettet imod dem og Gud. Steffan påpeger også, at hans oplevelse var så styrket, af at han spillede musikken, og det er også som musiker, at han havde sin største oplevelse. Collins kalder dette en statusstratificering, hvor den mest centrale i interaktionen får mest energi. Der er ikke noget magtforhold, da ingen tvinges til at deltage, selv om Steffan er en del af lovsangsbandet, der bestemmer hvilke sange de spiller (Poder 2017:211-212). Resten af publikum virkede dog mere hengivende, end det Anne giver udtryk, for at hun oplevede. Derfor må der også være en anden forklaring. Anne nævner også de mange gentagelser, der kan have dulmet hendes oplevelse. Derudover var hun heller ikke i stemning, altså ikke i rigtigt humør til at resonere, hvilket både går imod Collins teori, om at man vil blive grebet af den fællesstemning til sidst, men også hvad Bastian

siger, om at resonansen kun afhænger af deres musikalske præferencer (Bastian 2013:53-57; Riis & Woodhead 2010:76; Poder 2017:206-208). Teoretisk set kan teksternes sprog også være kilde til stratificering og manglende resonans. John giver til dels udtryk for dette, lidt mere en Anne og Jens. Hvor stor forskellen er vides ikke (Poder 2017:211-212).

Selv om der er nogen, der ikke bliver opfyldt, har jeg observeret, at mange i kirken er opløftede og energiske til sidst, hvilket indikerer, at de er fyldt med EE. Men da det er i slutningen er gudstjenesten, vurderer jeg at dette ikke kun er på grund af lovsangen, men på baggrund af hele gudstjenesten (Observation1:11; Observation2:10; Observation11:7).

6.2.2.3 Musikkens rolle for prædikerne

Musikkens rolle stopper dog ikke her. Figur 2 viser, at musikken skaber stemninger i de forskellige situationer. Steffan og Mia, giver også udtryk for musikkens betydning før og efter talen, hvor fokus er på Guds ord. Musikken skaber fokus, en følelse af fællesskab, det emotionelle energimæssige overskud til at lytte til talen, og fører individet ind foran Gud. Når talen så kommer er menigheden afslappet og glade, og åbne for input. Alle bliver dog ikke grebet af musikken på denne måde. Dette gælder mest Jens, der begrundet sin manglende entusiasme, med at han glæder sig til talen. Om manglende reaktion på musikken fører til en anden oplevelse af talen, undersøges nu (Jens:16-17; John:10).

6.2.3 Prædikenen

Efter et præludium af lovsang, indimellem afbrudt af velkomst, bøn og indsamling, kommer prædikenen. Menigheden er varmet op og klare til at tage imod Guds budskab. Alle sidder ned og har fokus på scenen. Afhængigt af taleren, følger prædikenen også et mønster, hvor emotionaliteten stiger i takt med, at prædikenen kommer tættere på pointen. En emotionalitet, der kulminerer i bønnen. Nogle taler vækker specielt begejstring i menigheden, hvor nogle personer udbryder ”Ja” og ”Amen” på væsentlige tidspunkter, ofte når Jesu handlinger nævnes (Observation1:4-5; Observation9:5-7; Observation10:7-8). Men hvordan oplever informanter talen?

Anne siger, at: ”... Under, der kan jeg nogle gange sidde og tænke, hvor vil man hen med den her prædiken her? [...] Der er også nogen gang, hvor jeg tænker ”Hey, fedt mand, det der det rammer bare lige ned i mit liv. Shit hvor er det hårdt at høre, men det er bare så meget sandheden det der”. Så det er forskelligt [...] det er også alt efter hvilket humør jeg er i.” (Anne:15). På samme måde som under lovsangen, så spiller hendes humør en rolle, i hendes oplevelse af prædikenen. Hendes forståelse af talen er dog også væsentlig. Jeg spurgte om hun havde nogle favorittemaer, hvortil hun svarede, at det helst skulle være noget hverdagsligt (Anne:22). Hun beskriver den gode tale, som en tale: ”[...] hvor folk [...] måske er blevet rørt af prædikenen, altså rørt af Gud. Ikke at man er blevet

ked af det, men at det har talt til en” (Anne:15). Det er altså vigtigt for hende, at nogen finder vejen til Jesus, og bliver rørt af Gud. Fra tidligere ved vi også, at talen har betydning for hendes oplevelse og følelser i forhold til den efterfølgende lovsang, hvis hun bliver rørt af talen, hvilket kan være et tegn på at hun bliver rørt af Gud (Anne:17-18).

Jens favorittidspunkt under gudstjenesten er prædikenen (Jens:18). Som han selv siger: *”[...] så kan jeg også godt blive sådan lidt utålmodig, hvis lovsangen trækker lidt ud [...] Så glæder jeg mig lidt til prædikenen kommer på. Så er det jo måske sådan lidt højdepunktet, eller måske det som jeg sidder og glæder mig lidt til, og ser frem til [...]”* (Jens:18). Igen udtrykker han en utålmodighed i forhold til lovsangen, samtidig med at han fremhæver talen som højdepunktet. Da han er filosofistuderende, og da han tidligere nævnt, at han favoriserede det intellektuelle aspekt ved lovsangen, overvejede jeg om dette også var tilfældet ved prædikenen. *”Ja det er det nok for mig ja. Men det er nok også bare sådan jeg er som type, jeg kan godt sådan lide at tænke over tingene og forstå tingene, og har måske lidt tingene oppe i hovedet.”* (Jens:15). Han bekræfter altså denne vurdering, og begrundet det med den type han er. Han vil gerne forstå budskabet og det kristne liv, hvilket afspejler sig i hans interesse for at reflektere over ting og at høre prædikenen. Jeg spurgte om han mente, at den gode tale skabte grundlag for refleksion, hvortil han svarer: *”Ja, jamen det ville i hvert fald være en god prædiken, der gjorde det. Eller også bare en prædiken som bare stiller tingene klart og forståeligt op, så det ikke sådan appellerer så meget, til at man lige skal føle et eller andet [...]”* (Jens:15). Han vil lære noget som han kan bruge i sit liv, men det skal være på et intellektuelt plan, og formålet skal ikke være, at han skal have en bestemt følelse. Hans tilgang virker næsten videnskabelig, da han siger, at han vil fokusere på det rationelle i stedet for følelserne. Jeg overvejede om han, i lighed med Anne, påvirkes af hans humør under gudstjenesten. Da jeg spurgte ham om dette, svarede han: *”Nej det synes jeg faktisk ikke så ofte. Så skal jeg i hvert fald være i et rigtigt dårligt humør. Det synes jeg faktisk sådan jeg generelt er ret god til måske at [...] abstrahere væk fra [...] jeg ved ikke helt om man kan sammenligne det lidt med sådan en universitets forelæsning, hvor man sidder og så er der lige fokus og så koncentrerer man sig om det, og så kan man [...] have en dårlig dag bagefter eller sådan noget”* (Jens:18). At han sammenligner prædiken med en universitets forelæsning, bekræfter hans intellektuelle ståsted. Han vil ikke lade sin læring påvirkes af følelser, enten som han selv har med udefra, eller som han påvirkes af i kirken. Dette lyder som en potentielt radikal ændring af hans følelser, da der er snak om en pause af disse, altså en form for følelsesarbejde samtidig med, at det også er udtryk for en stærk afgrænsning af interaktionen (Riis & Woodhead 2010:32-34; Poder

2017:206). Han tilføjer efterfølgende, at han kan bringe sine følelser med ind til gudstjenesten, men det er sjældent, og han kan ofte glemme de problemer han måtte have udenfor (Jens:18). Selv om han favoriserer prædikenen, føler han nogle gange, at talerne til gudstjenesterne og Grande kan blive for overfladiske: ”[...] det er måske også fordi jeg har været i kirken i lang tid, og nogen gange så synes jeg måske sådan egentlig prædikenerne til Grande og gudstjenesterne [...] jeg vil ikke bruge ordet overfladisk [...] man kunne måske nogle gange savne lidt dybde, og det er jo klart, det er også nogen prædikener, som skal henvende sig lidt til, hvis der kommer nogen udefra, at de også skal kunne være med. Men så på den anden side, når man har været i kirken i hele sit liv, så har man jo hørt mange af de der ting som der bliver prædikeret om, og det er selvfølgelig altid sådan godt at få genopfrisket det osv. men [...]” (Jens:9). Et relativt langt liv i kirken, har lært Jens mange ting, som efterhånden bliver gentaget i talerne. Han ønsker lidt dybere analyse af de enkelte temaer, men han anderkender, at de potentielt nye i kirken, ikke ville kunne følge med på dette niveau. Han forsøger at finde det positive ved at få det genopfrisket, men han trækker på det til sidst.

Jeg spurgte Steffan hvad han favoriserede under gudstjenesten. Han sagde: ”[...] Jeg synes faktisk det er prædikerne. Bare det der med at kunne lære noget nyt, fordi en lovsang det kan du altid høre, og prædikerne det er lidt mere, der vil man gerne høre, hvad der er at sige, noget nyt, noget godt. Lovsangen kan selvfølgelig gøre [gudstjenesten] god, men jeg tror jeg foretrækker at høre prædikenen.” (Steffan:20). Steffan er også tiltrukket af læringsaspektet. Han vil gerne lære noget nyt. Med dette citat understøtter han også, at lovsangen kan resultere i en bedre oplevelse af prædikenen. Jeg spurgte ham om han havde nogle favoritemner: ”Nej. Jeg synes bare det er godt når der hele tiden er noget nyt [...] Så det sætter sig bare inde i en, og jeg tror igen det er forskelligt fra person til person. Hvad har Gud og sige til dig i dag? Det kan godt være at prædikerne [...] har været gode, men der var måske ikke lige noget der har ramt mig i hjertet. Så kan det være, at det så har ramt nogen andre i hjertet og det kan man så selvfølgelig glæde sig over [...]” (Steffan:20-21). Emnet har ikke betydning, hvis han lærer noget nyt, men den gode tale behøver nødvendigvis ikke være relevant for ham. Det kan have lige så stor betydning for Steffan, hvis andre bliver rørt af talen. Derved er Guds ord altid relevante, og talen er derfor god, hvilket glæder Steffan.

Jeg spurgte også Mia, hvad hun foretrak ved gudstjenesten: ”[...] altså jeg er meget glad for lovsang. Det er en meget vigtig del af det. Det er en vigtig del af det, at jeg føler mig connected med Gud, men for mig er det også talen og Guds ord i den, der er vigtigst tror jeg.” (Mia:15). Hun kan lide

lovsangen, da hun her kommer tæt på Gud, men det vigtigste er at høre hans ord under talen. Videre sagde hun at hendes foretrukne emner, var hvad der var: ”[...] relaterbart, også samtidig så for mig, så er det også vigtig, at det ikke er sådan forudindtaget hvad jeg vil høre, fordi som sagt, så er det forskelligt, hvad man har brug for og høre, om det er en opmuntring eller en trøst eller formaning [...] Her er der noget som ikke er rigtig, hvor du ikke har været klar over det. Så hvis jeg på forhånd siger, at ”Jeg vil gerne høre noget om det her, fordi det kan jeg lide og høre om”, så er det som Sten så fint plejer og sige, ”noget der klør i øret”, det kan man ikke bruge til noget, noget som bare er behagelig og høre. Ja så jeg håber ikke jeg har nogle foretrukne temaer, for jeg vil gerne kunne være åben, for at Gud skal tale til mig på alle områder i mit liv.” (Mia:19-20). De bedste taler og temaer er dem hun kan relatere til. Dog har hun det forbehold, at hun ikke vil have nogen foretrukne temaer, da hun vil være åben, for hvad Gud vil sige til hende, uanset hvad det er. Det vigtigste er, hvad hun har brug for at høre. Det skal ikke kun bekræfte hendes tro og levemåde, men også udfordre den.

John favoriserer også: ”Prædikenen. Det er der sådan man lærer noget [...] den kan også tit være kedelig og man ikke synes, at den henvender sig til en, men når den så gør, så har man virkelig også noget at tænke over [...] Jeg synes det er fedt, at komme hjem og så tænke ”jeg har fundet ud af at det her er galt med mig” og sådan finde noget man gerne vil arbejde med sig selv [...] Det synes jeg ikke man gør så meget under lovsangen [...] Så er der jo altid nogle konklusioner man selv er kommet frem til, fordi der ikke er nogen der har fortalt en det [...] Det kan jo være mange ting. Altså det kan være småting for eksempel.” (John:17). John trækkes altså også til læringsaspektet af prædikenen. I lighed med de andre, bruger han talen til at finde sine forbedringspotentialer, for derudfra at udvikle sig personligt. Talen er dog ikke altid lige relevant, hvilket kan gøre dem kedelige. For ham er talen også vigtigere end lovsangen, da talen er direkte kommunikation af budskabet, hvor lovsang er gentand for fortolkning. Det kan skyldes at biblen er Guds ord til mennesket, hvorimod lovsangen er menneskets ord til Gud, hvor John vægter Guds ord højst. Hans ønske om at udvikle sig, afspejles også i hans favoritemaer om: ”[...] dannelse måske, altså ens karakter og ens... integritet [...] Det er jo ting man altid kan blive ved med at arbejde med, og nogle ting som aldrig bliver perfekte. [...]”Nå, nu har jeg fuldendt min integritet.” Det er der aldrig nogen der siger. Jeg synes sådan noget karakterbygelse, dannelse er fedt at høre om, især andres historier, om hvordan de fik bygget noget karakter.” (John:20). Her er den personlige udvikling igen specielt vigtigt for John. Dog siger han senere, at talen nogle gange kan føles som om at få tæsk, når han bliver fortalt, hvad han kan gøre bedre i sit liv. Han synes dog stadig det er en god oplevelse. Han kalder det en overgivelses følelse

(John:20). Jeg vil mene, at dette er generelt for alle informanterne. De fortrækker prædikenen fordi den kan lære dem om deres liv, de kan arbejde videre med dette og derved forbedre deres person. Jeg er dog usikker på, om der er andre temaer, end dem der omhandler personlig udvikling.

6.2.3.1 Den levende tale

En af de taler jeg observerede i kirken var specielt stærk. Stemningen før talen var glad og opløftet. Alle virkede klare til at høre budskabet. Bandet var gået ned fra scenen, men pianisten forblev bag keyboardet, og spillede de melankolske toner bag hele talen, der normalt kun er der til sidst. Taleren havde to budskab. Det første var, at hvis man vil gøre kirken til sit hjem, skulle man investere i den. Det andet var, at man ikke skulle føle sig hævet over andre, fordi man læste mere i biblen, eller gik oftere i kirken, fordi foran Gud er alle lige. Det sidste budskab, var specielt stærkt, også for taleren selv, der i takt, med at han kom tættere på sit budskab, begyndte at få tårer i øjnene, men hans stemme blev let forvrænget og forstærket, som rørte personer ofte kan få. Stemningen smittede øjeblikkeligt til resten af menigheden. Der var helt stille. Alle havde fokus på scenen, og stemningen var trykket, nærmeste med en tyk følelse af skam hængende over alle. De forstod alvoren i budskabet. I denne følelsesrus faldt taleren på knæ, med hænderne over hovedet, strakt op imod Gud, for at symbolisere hans overgivelse, der er det eneste mennesket kan gøre for at søge frelsen og det evige liv (Observation9:5-10). Det var den mest levende tale jeg så i kirken. Der er mange grader af dette, men mange af talerne, specielt dem med tilknytning til kirken har et udtryk, der får dem til at ligne Webers karismatiske leder. De er i stand til at vække følelser i individet og føre dem helt ind i det de beskriver som Guds nærvær (Månson 2013:121).

6.2.4 Teoretiske analyse af prædikenen

6.2.4.1 Prædikenen som interaktionsritual

Prædikenen som situation eller interaktionsritual, forgår imellem de enkelte individer, menigheden og taleren. Lovsangen skabt en stemning, der kunne resultere i menighedens fokus og åbenhed. Dem der er blevet grebet af gudstjenesten, har fælles fokus, fælles stemning, fællesskabet er styrket, og de er klare til at høre Guds ord. Dog vurderer jeg, at dette ikke er nok til at holde individet fokuseret. De kan falde fra. Frafaldet afhænger af taleren og emnet. Jeg vurderer, at der er to typer taler på baggrund af overstående analyse. Den hårde og inspirerende tale. De udelukker ikke hinanden, men kan fungere i samtidig, og afhænger af individets opfattelse af dem. En inspirerende tale kan motivere til handling. Den hårde tale kører individet ned, før så at motivere. Jeg vil derfor argumentere, for at den hårde tale har brug for noget ekstra for at motivere individet, hvilket jeg vender tilbage til.

Informanterne giver udtryk for to forskellige oplevelser af talen. Den første er gældende for alle. De kan lære noget, som de kan bruges i deres liv. Den anden oplevelse er kun rapporteret af Anne, Steffan

og Mia. Det er følelsen af at blive rørt af Guds ord. Ordene er trængt helt igennem, og de reagerer følelsesmæssigt på dette. I analysen af lovsang gav Anne udtryk, for at talen kunne frembringe tårer, hvis det var hårdt at høre, eller vække entusiasme i hende, hvis hun hørte sandheden. Steffan gav udtryk for glæde, om budskabet så rører ham eller en anden, og Mia føler Guds nærvær. Jens og John ser det i større grad som et sted de lærer noget nyt, selv om John også kan føle, at han får tæsk ved de hårde taler. Jeg vil dog vurdere, at Jens ikke har nogle bestemte følelser ved talen, da han ikke blev fanget af lovsangen, dog kan dette også hænge sammen med et andet syn på, hvad talen skal.

Skabelsen af følelserne kan forklares ud fra Riis og Woodheads model. Her trækkes følelserne fra lovsangen med. Som i lovsangen, er der en afsender af et budskab. Det er taleren, der eksternaliserer sine følelser til menigheden, der kan internalisere disse. Eksternaliseringen forstærkes af talerens dramaturgiske greb, der også er et udtryk for deres følelser. Samtidig objektiviseres følelserne i symbolet, Guds ord. Guds ord er symbolet, da det er centrum for situationen. Individet kan så subjektivere disse følelser. Informanternes forskellige oplevelse vidner dog, om at dette er en individuel fortolkningsproces, hvor det er Guds budskab til den enkelte, der kommer frem, og fører til deres forskelligartede oplevelse. Jeg observerede også en eksternalisering af følelser fra menigheden, der reagerede på budskabet med ”Ja” og ”Amen” på væsentlig tidspunkt. Derved anderkendes symbolet, og styrkes i sin betydning. Igen ligger magten til eksternalisering hos taleren. Taleren er ofte præsten, der også har autoriteten til at forkyndere budskabe, selv om der er lighed til at fortolke det (Riis & Woodhead 2010:95-122; Kristian:23; Plüss 2014:296). Men da informanterne har forskellige oplevelser af ordene, hvad er kriterierne, for at individet bliver rørt og subjektiverer de eksternaliserede følelser?

For det første skal budskabet være relevant, hvilket fremhæves af Anne, Mia, John og Steffan. John rapporterer endda, at de irrelevante budskaber er kedelige. Annes oplevelse spoleres også, hvis budskabet er uforståeligt, og Jens kan miste sin begejstring for talen, hvis det er for overfladisk. For Jens, skyldes den manglende resonans, at han har hørt det så mange gange, hvilket har svækket hans reaktion på dette (Riis & Woodhead 2010:76). Den forskellige oplevelse afhænger også af synet på prædikenen, som enten ren undervisning eller som noget, der også må vække følelser. Jens ser talen som undervisning, og rapporterer heller ikke nogen følelse ved at høre dette, hvorimod Anne, Mia, Steffan og John også er der for at lære, men tager følelserne med i dette. Jens vil nødvendigvis ikke berøres emotionelt af talen, hvilket Mia også gav udtryk for i interviewet, da hun sagde, at hun ikke

vil have en tro, der er bundet til hendes følelser, men at følelserne skal komme fra Gud (Mia:20). Dog er talen et udtryk for Guds ord, og følelserne der opstår her, er derfor fra Gud.

Individets resonans med budskabet afhænger også af talerens præsentationsevner. Nogen talere er mere emotionelle end andre, og ud fra den stemning jeg observerede under disse emotionelle taler vurderer jeg, at medlemmerne resonerer bedre med budskabet, hvis taleren kan skabe fokus, og fører dem ind i budskabet, med en stærk eksternalisering af følelser. Dette kan være følelser der kan gå fra glæde til tårer og tilbage igen (Riis & Woodhead 2010:95-122; Observation9-11; Poder 2017:206-208). De mest emotionelle taler er altså de relevante og rørende taler i en blanding af budskab og fremførelse. Men til sidst afhænger reaktionen også af menighedens anderkendelse af at budskabet er Guds ord, og ikke bare en talers budskab.

Hvis budskabet fanger menighedens opmærksomhed, og skaber en fælles stemning, er IRet vellykket. Dette kan resultere i de nævnte outputs. Min empiri kan ikke bekræfte, at der skabes gruppesolidaritet, men hvis den skabes, er det måske pga. individernes identifikation med hinanden, da de er samlet foran Gud. Informanterne har ikke sagt noget om dette, men jeg observerede et stærke fællesskab i kirken. Dog er det ikke sikkert, at dette skyldes talen. Jeg har hørt taler, der direkte opfordrer til fællesskab, hvilket eksemplet gjorde, da det fremhæver alles lighed overfor Gud (Observation9:5-10). Steffan sagde også i interviewet, at de har et arrangement, der hedder Core, der er en form for debriefing. Her taler præsterne nogle gange om, at folk skal være bedre til at være åben for nye personer i kirken, hvilket har været et problem (Steffan:6). En sådan tale kan også styrke fællesskabet (Poder 2017:206-208). De moralske værdier der skabes, er mere tydelige. Talerne har ofte et budskab, om hvordan man burde leve sit liv (Observation1-3; Observation6-11). Dette er normer medlemmerne forsøger at efterleve, men som John siger, så bliver de aldrig perfekt i deres levemåde (John:20). Derfor er der sandsynligvis mere tale om en guide, end regler. Budskabet er nødvendigvis heller ikke relevant for alle, selv om det er Guds ord. Alle har deres fortolkning af budskabet, hvor den enkelte finder, hvad Gud vil sige til dem den pågældende dag. Derfor er der ingen skam, hvis man ikke finder dette relevant (Mia:19-20; Poder 2017:206-208).

Det fællesskabende symbol, der skabes/forstærkes, er som sagt Guds ord. Der bruges få symboler i kirken. Korset har været nævnt i nogle taler, men der er intet fast symbol ud over Guds ord, der er tilstede ved hver tale som centrum for opmærksomhed (Observation1-3; Observation6-11). Ordene kommer fra de vers der læses højt fra biblen, hvilket fører mig til den konklusion af biblen er symbolet på talen og bærer af følelserne herfra. Ikke som det eneste, men som det vigtigste. Jeg vil diskutere biblen som fællesskabende symbol om lidt. Men først er det nødvendigt at vurdere skabelsen af EE.

6.2.4.2 EE fra prædikenen

Nogen af informanterne fyldes mere synligt op af EE under talen end andre. Jeg har også observeret nogle tegn, på at de fyldes op under gudstjenesten. EE gør individet handlekraftigt, og ifølge teorien burde en opfyldning kunne ses hos individerne, hvis de var energiske. Dette er sjældent, hvis ikke aldrig, tilfældet øjeblikkeligt efter talen. Hvis det sker, kommer det efter forbønnen, som jeg kommer tilbage til (Observation1:11; Observation3:13; Observation7:5; Observation11:7). Jeg vurderer deres opfyldning efter hvor motiverede informanterne og de andre er til at handle på baggrund af talen. Deres motivation kan være, i forhold til at gå til forbøn, eller være klar til at arbejde videre med deres liv efter gudstjenesten. Ud fra disse kriterier vurderer jeg at alle informanterne fyldes med EE under talen, da alle lærer noget de kan bruge i deres liv, nogen mere end andre. Samtidig mener alle, at talen er deres favorittidspunkt, hvilket styrker denne hypotese, da individet ifølge Collins, vil søge imod de IR, der er mest givende i EE (Poder 2017:209-214). Selv om informanterne har forskellige oplevelser, ved jeg ikke hvordan dette påvirker deres EE-niveau. Dog argumentere jeg senere for, at opfyldningen sker i to faser, afhængigt af om man finder talen hård eller inspirerende. Dette ses i forbønnen.

EE stratificeres også i denne situation. For det første, har Anne, Jens og John givet udtryk for at uforståelighed, overfladiskhed og kedsomhed, kan begrænse deres glæde ved talen. Dette betyder ikke, at deres IR ikke er vellykket, men at de vil få mindre EE end ellers. Hvis de ikke finder budskabet relevant, kan de ikke handle på dette. Jeg vil ikke sige, at der sker en status eller magt stratificering. Dette skulle så være for taleren, der er i centrum. Jeg vil argumentere, for at man tildeles EE, efter hvor relevant informanterne finder budskabet. Samtidig kommer det an på deres kriterier for en god tale. For Anne, Steffan har det lige så stor værdi, hvis andre bliver rørt af Gud, som hvis det var dem selv. Disse personer vil fyldes med positive følelser, som glæde, hvilket de selv rapporterer, måske i større grad end de andre (Poder 2017:209-214). I det følgende diskuteres biblen som fællesskabende symbol. Andre potentielle symboler var Gud, Jesus og korset, hvor de to første kunne være specielt vigtige, pga. den opmærksomhed de får under prædikenerne. Dog vurderer jeg, at det er ordene der vægtes mest, da det er disse folk vil høre. De andre symboler vil overlappende her (Observation10).

6.2.4.3 Biblen som fællesskabende symbol

Biblen bruges som afsæt for talen. De starter gerne med et eller flere vers. Versene fortolkes af taleren, der forklarer menigheden, hvad budskabet bag teksten er. Efter flere gudstjenester fornemmede jeg, at biblen blev sparsomt brugt i talerne, hvilket jeg fandt interessant, pga. dens central position troen (Observation1-3; Observation6-11). Jeg testede denne hypotese på Kristian: "[...] det er meget

forskelligt fra prædiken til prædiken, og det er ikke sådan, at vi stiller os op, og så nu læser vi hele Mattheusevangeliet [...] Det bliver alt for omfattende [...] og der er nogle prædiken tekster som [...] har meget biblen, og nogen som ikke har ret meget, og det er klart, vi vil jo altid gerne have den med meget, for ligesom at kunne underbygge alt det der bliver sagt fra biblen [...]” (Kristian:26). Altså varierer brugen af biblen fra tale til tale. Ønsket er dog at inddrage den så meget som muligt, for at legitimere budskabet. Jeg var også interesseret i at vide, om bibelverset kom før budskabet eller omvendt. Jeg spurgte Kristian om dette, og han vidste ikke hvad gæstetalerne gjorde, men svarede han: *”[...] at man først har et bibelvers, eller først tager bibelstedet, og så begynder at grave ned i, ”nå men hvad betyder orden? Hvad er det der ligger i det?” og derfra så kommer budskabet. Den anden vej rundt, lyder for mig... det kan hvert fald hurtigt blive,” vi får det lige til at passe.”*” (Kristian:27). For Kristian er det vigtigt at tage udgangspunkt i biblen. Jeg tror han mener, at hvis biblen er Guds ord, er det hans og ikke talerens budskab der skal frem. Hvis budskabet kom før versene, så ville det være talerens ord. Jeg fik ikke vide, hvordan versene så vælges, hvilket havde været interessant. De har ikke nogen direkte systematisk gennemgang af biblen ud over den ledende præsts talerserie, så versene må vælges ud fra andre kriterier. Dog er det essentielle, at budskab kommer fra biblen. De følelser der skabes, hænger altså sammen med de talte ord og budskaber, der sammen med musikken og talernes dramaturgi, kan skabe en følelsesmæssig reaktion hos individerne. Individets reaktion afhænger dog af deres resonans med ordene. Derfor mener jeg, at biblen er det fællesskabende symbol i talen. Brugen af symbolet vil ifølge teorien kunne vække de samme følelser i individet som under prædikenen. Dette vil jeg kort undersøge, ved at fokusere på informanternes oplevelse af at læse i biblen (Observation2:6; Observation6:6; Observation10:7; Poder 2017:207; Plüss 2014:296-299).

6.2.4.4 Bibellæsningen

Spørgsmålene her er, hvordan oplever informanterne bibellæsningen, og hvor ofte læser de i den? Anne siger: *”Min bibel ligger inde ved siden af sengen og jeg burde, igen burde, det der burde ord det er... det er træt, men jeg burde læse mere i den, end hvad jeg gør. I stedet for lige at sidde og se fjernsyn, så lige tage en session, hvor jeg lige læser lidt i biblen. Måske kommer det en dag.”* (Anne:28). Hun mener, at hun læser for sjældent i biblen, hvortil hun fremhæver ordet ”burde”. Det virker, til at hun udtrykker lidt dårlig samvittighed, i forhold til at hun ikke får læst så meget som hun burde. Hun fremstiller det lidt som en pligt, men også som noget hun burde have lyst til. Det kan være et udtryk for en norm i kirken, om hvor meget man skal læse i biblen. Hendes oplevelse kan derfor skyldes, at hun sammenligner sig med andre. Dog tænker hun, at det måske kommer en dag, som en

del af en modningsproces. Betydningen af det fællesskabende symbol handler dog nødvendigvis ikke, om hvor ofte man bruger det, men hvilken oplevelse man har af det. Hun kalder det: *"[...] en blandet oplevelse. Det er ikke altid jeg forstår det der står i den. Det kommer også an, på hvor henne i biblen jeg læser [...]. Det er igen det der med, hvis det lige rammer ens hverdag, ind i min hverdagssituation, så rammer det bare lige bedre, end hvis det lige er en eller andet historie, der skete for mange år siden."* (Anne:28-29). Hvad hun læser er altså vigtigt for hendes oplevelse. Alt er ikke forståeligt eller relevant, hvilket hun har mindre glæde af, end andre dele. Dog giver hun ikke udtryk for en bestemt oplevelse ved at læse i den.

Jens siger, at hans bibellæsning: *"[...] kommer sådan lidt i perioder, alt efter hvordan jeg lige får det indbygget i min hverdag. Tidligere, der havde jeg [...] et skema, hvor jeg krydset af hver gang jeg havde læst, og så sørgede jeg for at læse det samme tidspunkt i et vist antal tid, eller et vist antal sider, [...]. Der fik jeg læst en masse, og der gav det virkelig god mening for mig. Hvorimod her på det seneste, [...] der har det ikke været så meget en vane, og så har jeg måske haft lidt nemmere ved at glemme det [...]"* (Jens:24). Hans strukturerede måde at læse biblen fungerede altså godt tidligere, men denne har han ikke længere. I relation til hans syn på prædikenen som en forelæsning, så havde han også en tilgang til biblen som en universitetsstuderende ville have til et pensum. Biblen er hans pensum til det kristne liv, som han ønsker at lære. Han siger om hans oplevelse, at: *"[...] nogle gange, så giver det god mening, så kan det godt være sådan nogle ting som, jeg ved ikke om man bruge ordet åbenbarer, nogen ting der bare sådan viser sig for en, og der har det givet god mening, og andre tidspunkter så er det måske sådan lidt mere tørt og lidt mere... ja jeg ved ikke om man kan kalde det en pligt, der skal overstås, men der er visse passager i det gamle testamente i hvert fald, som bliver revet sådan rimeligt hurtigt over, så det kommer også... både an på hvad man læser og også hvor meget man lige kan bruge det i ens liv måske også."* (Jens:24). Der er altså passager som Jens finder mere interessante end andre, og i lighed med talen, er det også relevansen der er aktuel for om det giver mening for ham. I lighed med Anne ser han de kedelige dele mere som en pligt. Da jeg spurgte mere ind til denne pligtfølelse korrigerede han sig selv: *"[...] et eller andet sted, så ved jeg, at det er noget jeg gerne vil, og det er noget som måske, ja det er en beslutning jeg har taget som jeg tror på er god for mig, så når det måske er lidt surt, så jeg ved ikke om man så kan kalde det en pligt, men så er det i hvert fald en beslutning jeg har taget, at det er noget jeg gerne vil."* (Jens:24-25). Pligtfølelsen er altså relativ. Det føles som en pligt at læse det kedelige, men her minder han sig selv

om, at det er noget han ønsker at gøre. Det er noget han vil gennemføre, da han ved at det gavner ham.

Steffan siger også, at han har: *"[...] været ret dårlig til det, men jeg har fået en sådan aftale med en kammerat, hvor vi læser et kapitel om dagen. Det lyder ikke af meget, men det er en god start."* (Steffan:29). Han har altså fået en struktureret tilgang til bibellæsningen som Jens havde. Det handler for ham om at oparbejde nogle rutiner, så det er nemmere at få læst i biblen. Steffan siger, at han oplevelse af bibellæsningen er forskellige: *"[...] Nogle gange tænker jeg "hvad er det lige jeg har læst?", andre gange tænker jeg bare "wow hold fast, hvor god han var" og nogen gange bare sådan "what? [...] det er virkelig svært, at skulle tro på, at du har været sådan en hård Gud, men retfærdig Gud" [...] Det er forskelligt, det afhænger af hvad jeg læser. Det viser bare at nogle gange så er der flere sider af hvem Gud er, og jeg tror det er vigtigt at læse biblen, så man ikke bare kun går og tror, at han er en kærlig Gud, men at han er også meget mere. Han er også en retfærdig Gud [...]"* (Steffan:30). Hans oplevelse afhænger altså også af hvad han læser. Dog varierer hans oplevelse, i forhold til hvordan Gud fremstår i teksterne, og ikke på baggrund af hvor relevant det er for ham. Det rapporterer han hvert fald ikke. Jeg fortolker hans oplevelse som en blanding af begejstring og ærefrygt. Ikke at han er bange for Gud, men han overraskes over hvor hård og bestemt, men retfærdig, han kan være.

Mia siger, at hun læser: *"Ikke så ofte som jeg vil, eller tænker, at jeg har lyst til [...] Det er måske tre gange i ugen, at jeg decideret læser noget, eller tager en session eller noget i den stil."* (Mia:29). Hun mener altså også, at hun ikke læser nok i biblen selv om hun læser tre gange i ugen. Videre siger hun om bibellæsningen, at: *"Det er kamp og komme dertil, det er en kamp og faktisk tage sig tiden til og gøre det. Men det er også den der med, det er altid en god oplevelse, og så er det, hver eneste gang, "hvorfor gør jeg ikke dette oftere?", fordi det altid medfører noget godt, og det kan være selv hvor man læser, men også det, med at man faktisk tager sig tiden til, igen på samme måde som og være i kirken, at være i guds nærvær, og at det er det man oplever, eller det er det jeg oplever når jeg læser i bibelen. Det er en af de nemmeste måder at være sammen med Gud [...] men det er en af de mest tilgængelige måder. Så jeg oplever det som givende, som at jeg får påfyld."* (Mia:30). Her giver hun altså udtryk for at have samme oplevelse af Guds nærvær, ved at læse i biblen, som hun har i kirken. Dette passer også med hendes oplevelse af prædikenen. Hun beskriver det som noget opfyldende, hvilket støtter hypotesen, om at dette er det fællesskabende symbol, der giver hende EE

i lighed med prædikenen (Poder 2017:207-214). Dette er dog ikke en envejsproces. Prædiken skaber biblen som symbol, men biblen og Guds ord, er også med til at skabe følelserne under prædikenen.

Til sidst siger John, at han læser i biblen: "*[...] så vidt som muligt hver dag. [...] En tre, fire sider tror jeg. Jeg kan godt lide at køre sådan nogle personlige andagter. Altså sådan hvor jeg tager fem, seks, syv kapitler og så læser dem, og så skriver jeg ned, hvad har jeg lært af det her og sådan noget. Ligesom da man analyserer noget i dansk eller et eller andet. Altså fordi, ellers synes jeg hurtigt det bare kan blive sådan noget "ej jeg skal bare læse biblen fordi det siger de i kirken", og så læser man det hele og man forstår måske ikke engang halvdelen af det.*" (John:27-28). John har samme studietilgang til biblen som Jens og Steffan. Han studerer, analyserer, og lærer den. Han har denne tilgang, da han ikke bare vil læse biblen igennem, men han vil også lære den og forstå den til fulde. Igen lyder det, til at det kan være en norm i kirken, om at man skal læse biblen, hvilket han siger direkte. Han vil ikke tvinges til det, men vil gøre det i sit eget tempo. Om hans oplevelse siger han: "*Jeg synes faktisk også det er det der boost som i kirken. [...] for eksempel så står der, at du må ikke bagtale, det fik jeg vide i kirken, og så de næste fire dage, så tænker man over det, og handler ud fra det, så hvis man læser i biblen, nå, men du må ikke bagtale, og så næste gang der er en der siger et eller andet, og man lige siger "hov stop" [...] Det var lidt et ringe eksempel men [...] Det får en til at tænke lidt længere end bare, hvad for en situation man er i, fordi man sådan hele tiden holder sig bevist om, hvad der rører sig.*" (John:28). Han kalder det et boost. Det kan ses som en opfyldning af EE (Poder 2017:209-214). Det er følelsen af at lære noget. Her er sammenhængen imellem de han læser og det han hører under talen vigtigt. Det er dette der giver boostet, hvilket støtter hypotesen, om at dette er et fællesskabende symbol. Det er hvert fald et vigtigt symbol.

Opsummerende beskriver informanterne bibellæsningen som noget de har en god oplevelse af, når de endelig gør det. Jens, John og Steffan har en mere struktureret tilgang til dette, hvilket for John og Jens passer med deres opfattelse af prædikenen som hovedsageligt undervisning. John oplever endda et boost af energi. Mia udtrykker som den eneste, en følelse af Guds nærvær i lighed med hvad hun føler under gudstjenesten, men da det er Guds ord, kan flere have denne oplevelse uden, at jeg vil sige dette med sikkerhed.

Det mest interessante er Anne, Jens og Mias oplevelse af ikke at læse nok i biblen, hvor John og Steffan føler at de læser nok. Dette indikerer, at der er en norm, for hvor meget man skal læse i biblen. Dette støttes også af Annes udtalelser fra interviewet, om at hun ikke missionerer, eksempelvis til Gadekirke, da hun ikke kan citere biblen, som andre i kirken kan (Anne:26). En mulig forklaring på,

at de ikke læser oftere i biblen kan være, at de ofte rammer ind i passager de synes er kedelige og irrelevante. Disse vil ikke give så meget EE, og ifølge teorien vil dette begrænse deres motivation for at gøre det igen, da andre aktiviteter, som at se fjernsyn, kan være mere givende for dem. Dette vil også afhænge af deres personlige præferencer. Hvis en person ikke finder nogen vers kedelige eller irrelevante, vil de ikke have en mindre oplevelse af dette. Jeg har dog ikke empiri til at besvare dette spørgsmål (Poder 2017:209-214). Det væsentlige er, at symbolet kan have forskellig betydning, og give forskellige oplevelse, afhængig af om individet subjektiverer dette (Riis & Woodhead 2010:95-122).

6.2.5 Forbøn

Dette fører frem til forbønnen, der er sidste del af gudstjenesten, med undtagelse af dens afslutning, med lovsang og kommentarer fra dagens vært. Afsnittet behandler også bøn generelt.

Talen er slut. Klaverets melankolske akkorder lyder bag talerens sidste ord og fællesbøn, hvor de deltagende, nye som gamle, inviteres til at tage imod Jesus og hans velsignelse. Taleren går ned, forbederne kommer op til scenekanten, og imens lovsangsbandet spiller en stille sang som menigheden stille synger med på, kan de der ønsker komme op til forbederne. Jeg fandt ud af hvad forbedernes velsignelse omhandlede, da en af kirkens præster spurgte om han måtte velsigne mig. Jeg har aldrig set dette før. I respekt for hans ønske sagde jeg ja. Bønnen, i mit tilfælde, handlede om, at Gud og Jesus skulle støtte mig og hjælpe mig i mit liv og med den opgave jeg havde. Overordnet, om at give mig støtte til mit liv. Om dette er en typisk forbøn ved jeg ikke, dog vurderer jeg, at det kan være tilfældet (Observation8:6-8). I det følgende diskuteres medlemmernes oplevelse af forbønnen. Alle informanterne har ikke udtalte sig om denne, men jeg fik kommentarer til hvordan de oplever bøn og at bede for andre, hvilket benyttes her. Dette er med det forbehold, at forbøn og bøn måske ikke giver den samme oplevelse. Analysen foregår i to dele. Hvordan de oplever at blive bedt for af andre eller sig selv, og hvordan de oplever at bede for andre. Dette er de to dele af forbønnen. Der er den bedes for og den der beder for dem. Derfor er begge oplevelser væsentlige.

6.2.5.1 Oplevelse af bønnen

Bøn er en kollektiv eller individuel aktivt. Det kan være i eller udenfor kirken. For Anne er bønnen en situation, hvor hun føler sig tættest på Gud. Hun siger, at hun: *"[...] lukker [...] mig inden i mig selv, og sådan virkelig er fokuseret på, at nu er det bare ham og jeg [...]"* (Anne:22). Bønnen er altså en interaktion med Gud. Det er en oplevelse af at komme tæt på Gud, hvilket også var hendes oplevelse under lovsangen. Hun siger også, at hun kan bruge det hun synger i en bøn, og det er her hun føler Guds nærvær mest (Anne:22).

Jens mener ikke, at han ikke har en så stor oplevelse ved bønnen (Jens:27). Han siger om bønnen: *”Det har du nok også lagt mærke til, at vi beder sammen, hvor der er nogle ting man kan lægge frem, og det synes jeg også bare det er dejligt sådan at kunne lægge de her ting over til Gud sammen også. Ja så det kan både sådan give lidt en ro synes jeg og en... jamen det er en god oplevelse”* (Jens:27). For ham handler det altså om at slippe sine bekymringer, for derved at få en følelse af ro. Det er en vigtig kollektiv aktivitet, som han føler er en god oplevelse, selv om han ikke har en stor oplevelse af det. Dette kan hænge sammen med, at det er naturlig del af hans kristen liv.

Jeg spurgte Mia, hvilket øjeblik der var det mest følelsesladede for hende. Hun svarer, at det varierer. Nogen gange er lovsangen det vigtige (Mia:19). Andre gange er det talen, *”[...] som bare går lige ind i noget som sker i mit liv og som enten gør, at jeg føler mig trøstet... Det kommer meget an på hvad budskabet er, og hvad det er jeg har brug for, eller at jeg føler at ”shit, det her må jeg handle på, jeg kan ikke bare lade den her gå forbi. Den er til mig fordi jeg har brug for at vide det, jeg har brug for at gøre noget med det” og så er det jo den respons som er med det efter at talen er færdig, om det er at stå her og gå frem til forbøn og tage den personlig oplevelsen. Så det kommer meget an, på hvad det er som foregår inden. Men det kan være på mange tidspunkter, og på flere tidspunkter i løbet af gudstjenesten med forskellige ting.”* (Mia:19). Det meste emotionelle øjeblik under gudstjenesten for hende varierer altså, men hun fremhæver lovsangen, talen og forbønnen. For hende er forbønnen en personlig oplevelse med Gud, hvor det også er en respons på det hun har hørt. Dog siger hun også, at hun kan respondere på disse ord ved at stå, lytte og bearbejde det selv. Derfor er forbønnen også en bearbejdning af talen, som Steffan også kaldte øjeblikket med lovsang og forbøn efter talen. Her kan Mia føle sig trøstet. Hendes respons er dog afhængig, af hvad der foregik inden. Præsten Kristian er enige med de andre om hvad den personlige bøn betyder for kirken: *”Personlig bøn, det er næsten det samme som med biblen [...] Vi tror på, at min tro er en relation og tror, på [...] at der er en Jesus og han kan høre mig [...] En personlig bøn kan være mange ting, vil jeg mene, men enormt vigtig, altså det vil jeg jo også gerne gøre dagligt, ind i en bøn sige hvordan kan vi [...] kommunikere med Gud. Og det er alle livets facetter, former, hvad end der sker.”* (Kristian:29). I lighed med de andre, kalder han bønnen for en kommunikation med Gud, på samme måde som biblen. Han siger, at det helst også skal være en daglig kommunikation. Jeg spurgte ham, hvad hans favorit del af gudstjenesten var, hvilket han synes var svært at svare på, men: *”[...] jeg har en stor fidus til forbønnen. Der sker et eller andet der når man har fået et ord, og man har mulighed for at respondere og der er nogle tanker der bliver sat i gang der, så det er klart, der er noget jeg tænker, at det synes jeg faktisk er enormt vigtigt [...]”*. (Kristian:30). Han nævner den samme respons som Mia var inde

på. Man hører noget i talen, som man vælger at reagere på. Forbønnen er vigtig for ham, men efterfølgende siger han, at han er usikker på om vægter dette højere end andet. Som han siger: *”Fordi ord kan inspirere, lovsangen tilbeder, kan måske også opmuntre, og både før og efter fællesskabet, det vægter jeg også højt.”* (Krisitan:31). Ud over forbønnen kan altså både talen, lovsangen og det fællesskab de har i kirken, både før og efter gudstjenesten, være af stor betydning for ham og kirken. Opsummerende. Der er forskellige opfattelser af bønnen, og hvad informanterne vægter i denne. Generelt er det en relation og kommunikation med Gud. Jens fremhæver den hjælp han kan få fra Gud ved at lægge sine problemer over til ham, hvor Mia og Kristian beskriver forbønnen som en respons på det man hørte i talen. En vurdering kan være, at de tager til forbøn, hvis de føler, at der er noget de skal arbejde med, som de søger hjælp til hos Gud/Jesus, igennem velsignelsen (Observation og Interview). Jeg mangler citater om Steffan og Johns oplevelse af bønnen. Derfor indgår de ikke i denne del.

6.2.5.2 At bede for andre

Den anden side af bøn og forbøn er at bede for andre. Jeg forventede, at informanterne ville have en speciel oplevelse af at indgå i denne interaktion med en anden person. Anne siger, at: *”Det sker ikke særlig tit [...] det er igen hæmmeskoen med mig selv [...] [De] få gange, hvor jeg har bedt for andre, der har det bare været... så naturligt [...] Ordene er bare kommet til mig, og så har jeg bare lige bedt fra hjertet af, som person og [...] det har været nemt på et eller andet punkt, fordi man ikke selv har skulle grave ordene frem, som jeg hele tiden frygter.”* (Anne:29). Hun beder ikke så ofte for andre. Hendes frygte er, at hun ikke kan finde de rigtige ord. Når hun beder for andre, ender hun dog alligevel med at finde ordene, hvor hun endda føler, at det som nemt. Hun tilføjer, at det er en positiv oplevelse, men at hun ikke har vendt sig til det endnu (Anne:29-30). Dette er den oplevelse mine informanter generelt har af at bede for andre. Jens synes at: *”[...] det har jeg det forholdsvis fint med. Det synes jeg faktisk det er sådan ret naturligt”* (Jens:25). Hvortil han beskriver sin oplevelse således: *”Ja igen, så er det måske heller ikke fordi jeg sådan får en sådan stor oplevelse af at bede for andre folk, men jeg synes altid det er sådan dejligt at kunne velsigne andre folk, og kunne give noget på en eller anden måde. Så det synes jeg... det er en god oplevelse.”* (Jens:25). Bønnen er også naturlig for ham, og selv om han ikke har en speciel oplevelse af det, er det altid en god oplevelse. Steffan oplever det også som: *”[...] værende naturligt [...] Det afhænger om det er i kirke regi eller bare er stille og rolig eller hvad det er. Ej det er sådan set lige godt. Jeg synes det er meget naturligt.”* (Steffan:30). Steffan føler også det er naturligt, og nogen speciel oplevelse udebliver. Det er en naturlig del af at være kristen (Steffan:30). Mia synes at: *”Det er meget naturligt for mig. Nu har jeg været forbeder*

både til gudstjeneste og til Grande [...] Det er meget naturligt for mig. Det er noget jeg [...] opmuntrer folk til og gøre mere, eller... jeg oplevede også et sted hvor jeg ble brugt. Gud bruger mig, og han på en eller anden måde får lov til og komme meget tæt på folk som du kender meget godt, eller som man ikke kender overhovedet, men alligevel får du lov til at dele nogle ting med dem. Får lov at være den kanalen som Gud kan bruge til at give nogle værdifulde ting ind i folks liv” (Mia:31). Mia finder også bønnen naturlig og som en god oplevelse, som hun vil anbefale til andre. Hun beskriver det som en oplevelse af at være båndet imellem Gud og personen hun beder for, hvor hun hjælper personen, ved at give dem noget værdifuldt i deres liv. Jeg antager, at dette er velsignelsen, og den hjælp de har brug for. Johns beskrivelse af dette er interessant. Han siger: ”Det synes jeg det er fint [...] det er noget jeg synes er meget vigtigt, at man kan, især i kirken og udenfor kirken tror jeg altid. Men altså man gør det meget i kirken, og det synes jeg er super fedt, også fordi det bringer folk sammen på en eller anden måde, altså at blive bedt for... Bøn er også meget personligt så når man ligesom beder for en anden så er der sådan, så er man connected på en eller anden måde. Ikke sådan på et eller andet, meget åndeligt niveau, [...] jamen det kan godt være det er en eller anden åndelig connection man får, [...] så lærer man hinanden bedre at kende, fordi man ser andre sider af en eller anden. Så jeg synes det er meget vigtigt at bede sammen, [...] især [som] familien, men også venner.” (John:28). John uddyber til dels det Mia sagde. Hvor Mia følte, at hun binder individet og Gud sammen, så føler John, at der skabes en forbindelse og et fællesskab imellem forbeder og individ, hvor de lærer hinanden bedre at kende. Derfor mener John, at det er vigtigt for familie og venner at bede i fællesskab, da bønnen bringer dem tættere sammen. Derfor er det også en god oplevelse for ham. Alle informanterne mener, at det er en naturlig og god oplevelse at bede for andre. Mia og John udtrykker den måde forbønnen binder dem til andre mennesker og Gud. Dette kan også være gældende for de andre, da de tidligere beskrev bønnen som en relation til Gud. At de mener, at det er en naturlig oplevelse, hænger sandsynligvis sammen med, at det er en normal del af deres emotionelle regime. Derfor vil deres oplevelse ikke være så unormal, at de identificerer denne som specielt emotionel (Riis & Woodhead 2010).

6.2.5.3 Nadver

Jeg oplevede én nadver i kirken. Nadveren er ikke en forbøn, men jeg inddrager den her, da den foregik forinden, og havde indflydelse på den mest emotionelle forbøn jeg har overværet. Gudstjenestens struktur var anderledes denne aften. Det var Visionsaften, og derfor var der en fælles briefing af kirkens mål for efteråret før talen. Briefingen resulterede også i en kortere tale. Talen blev holdt af den ledende præst, og i lighed med tidligere eksempel, spillede klaverets toner under hele

talen. Talen handlede om, at man skulle bruge korset som målestok for livet. Efter talen var der nadver. Præsten velsignede brød og vin, der blev sendt rundt i salen i små bakker. Han fortalte, at igennem nadveren fyldes man med nåde, på samme måde som korset er fyldt med nåde. Menigheden blev siddende, mens bakkerne blev sendt rundt, og imens bandet spillede en stille sang, der øgede i intensitet imod slutningen, hvor præsten igen kom op på scenen. Han havde en stor ukrudtsplante med sig og sagde, at dette symboliserede tvivlen, der havde sat sig i menneskene. Ved at give sig selv til Jesus, kan denne rives ud, og ens stenhjerte bliver byttet med et kødhjerte, hvorefter man lever efter Guds ord. Dette var en opfordring til at komme til forbøn. Jeg husker ikke at have set så mange til forbøn tidligere, eller at det har været så intenst. Alle forbedere var optaget, og flere blev løbende inddraget. På en måde var stemning både kaotisk og rolig på samme tid. Rummet fyldtes med lyd fra forbedere og band, der spillede rolig musik bag scenen. Det var den længste forbøn jeg har set, og stemningen var tæt. Jeg så en stærk glæde, lettelse og stille entusiasme, i forbedere og medlemmers ansigt. Imens stod menigheden og vuggede til musikken. Den efterfølgende lovsang var følelsesmæssigt mærket af denne forbøn (Observation10:9-10).

6.2.6 Teoretisk analyse af forbøn

6.2.6.2 *Forbøn som interaktionsritual*

I lighed med lovsang og prædikenen er forbønnen et interaktionsritual imellem individ, menighed og symbol. Igen skabes følelser ikke i dette vakuum, men påvirkes af den enkelte persons humør, oplevelse af lovsangen og prædikenen, samt de små dele af gudstjenesten, som jeg ikke har diskuteret. Informanterne rapporterer ikke mange følelser, men henviser, til at bønner er en naturlig og god oplevelse. Mia og Anne henviser også til en følelse af Guds nærvær, og John henviser til en følelse af fællesskab. Jeg vurderer, at forbønnen foregår i to dele. Ud fra Mias og Steffans udtalelse fra tidligere, kan individet under forbønnen enten selv bearbejde det de har hørt, eller gå op til forbønnen. Dette fører til to forskellige interaktioner. Den første er relationen imellem forbeder og individet, der vil velsignes. Interaktionen afhænger mest af individets følelser, end af forbederens. Individet tager initiativet, og i interaktionen, afgrænses de to sig fra omverdenen, med fokus på hinandens interaktion. Ved at gå til forbøn eksternaliseres individets følelser, der bliver synlige for menighed og forbeder, men klarest for forbeder. Som John sagde, bliver denne interaktion også en personlig bøn for forbeder. Derfor påvirker de to individer hinanden gensidigt. Individet udtrykker mundtligt sine følelser, der påvirker forbederen, der beder ud fra dette, hvilket igen påvirker individet. Båndet påvirkes også af deres fælles relation til Gud, derved bliver symbolet på interaktionen er bønner, og derfor er følelserne bundet til dette. Gud er med i interaktionen, men de to individer er fokuseret imod bønner, hvori følelserne lægges. Gud kan ses som symbolet, men han kan også ses som ånden, der

slår ned i individet og vækker de følelser, der kommer til udtryk igennem forbønnen, som Mia har henvist til tidligere (Bastian 2013:42; Mia:20).

Interaktionens andet niveau er imellem alle i salen. Forbeder, individ og menighed. Menigheden har også indvirkning på den lille interaktion imellem individ og forbeder. Skabelsen af følelserne foregår således: De deltagende, både i band og publikum, eksternaliserer deres følelser. Bandet gør dette igennem musikken, publikum gør det ved at agere i forhold til musikken og ud fra de følelser de har fra tidligere, altså fra deres humør, lovsangen og talen. Derved kan en fælles stemning skabes. De følelser der ligger i luften kan internaliseres af individet. Stemningen i sammenhæng med hvad individet føler på baggrund af talen, resulterer i et af to ting. Enten bliver de stående, eller så går de til forbøn. Anne har rapporteret den betydning som lovsangen kan have efter forbønnen, Steffan kaldte det en bearbejdning af talen og Mia henviste til det samme, hvilket støtter op om denne fortolkning. Når individet tager til forbøn, er dette også en eksternalisering af deres følelser. Dette kan påvirke de andre i salen, der muligvis selv vælger at gå til forbøn. Som i eksemplet med nadveren, så virket dette til at være tilfældet. Hvis flere tager til forbøn, bliver stemningen mere emotionel, hvilket kan få flere til at gå til forbøn. Men når individet er til forbøn, kan de også internalisere følelserne fra menighedens stemning og musikken, hvilket tillægger den lille interaktion imellem individ og forbeder flere følelser. På vej ned fra forbøn så jeg nogen der græd, hvilket også er en stærkt eksternalisering af deres følelser (Observation2:10). Følelserne lægges derfor ikke kun i bønnen som symbol, men også i musikken, så de følelser der blev rapporteret i lovsangen hører altså også til her (Riis & Woodhead 2010:95-122; Observation10:9-10). Følelserne der skabes er en følelse af Guds nærvær, fællesskab, glæde og lettelse/sorg. Dog er det en naturlig, men god oplevelse for alle informanterne. Jeg vurderer at deres beskrivelse af det som en naturlig oplevelse, hænger sammen med indretningen af deres emotionelle regime. Her er denne følelse ikke speciel, da det er en så naturlig del af deres liv (Riis & Woodhead 2010:76).

En vigtig kommentar er, at forbønnen opfordrer til en individuelle emotionelle respons. Som vi så under talen, fortolkes denne forskelligt af individerne afhængigt af deres situation og hvad Gud vil sige til dem. Responsen på dette, der kommer til udtryk i forbønnen, må derfor også være en individuel oplevelse, sandsynligvis med ligheder til andres oplevelse. Dette forklarer både de forskellige oplevelser, men også de forskellige reaktioner, der også kan omfatte en manglende reaktion, hvis man ikke er grebet af lovsangen eller talen, og derfor mangler fokus på forbønnen. Men selv om de har en individuel oplevelse, er der stadig tale om dannelsen af fællesskab imellem forbeder og individ, som John fremhæver. Samtidig er forbønnen også en bekræftelse af deres tro, da deres

hengivenhed ved at gå til forbøn, og ved at udtrykke de følelser de har af at høre Guds ord, bekræfter hinanden i troen (Poder 2017:206-208; McGuire 1997:16-17).

Allerede her er det tydeligt, hvordan gudstjenesten skaber følelser hos individet. Lovsang forbereder medlemmerne på talen og støtter forbønnen og gudstjenestens afslutning. Talen er hovedelementet, hvor de vigtige følelserne skabes, hvor individets respons kommer til udtryk i forbønnen. Før vi kommer konklusionen, vil jeg undersøge hvordan forbønnen skaber EE i individet, hvilket er essentielt for deres oplevelse af hele gudstjenesten. Hvis man blev grebet af tale og lovsang, vil man have fokus og være grebet af stemningen, og IRet vil være vellykket. Vi har set hvordan dette skabte fællesskab og symbolet. Jeg kan intet sige om normerne, ud over at interaktionen lægger op, til at man er stille og har fokus. I det følgende ser vi på udbyttet af EE.

6.2.6.2 Emotionel energi

Hvis individet fanges af situation fyldes de med EE. I eksemplet, hvor præsten sagde, at nadveren og korset var fuldt af nåde, så fortolker jeg denne nåde, som det der gør de religiøse, altså medlemmerne af kirken, handlekraftige. Derfor kan denne nåde ses som EE. Derfor er nadveren også opfyldende, hvilket var tydeligt i den efterfølgende forbøn. Derfor argumenterer jeg for, at individet vælger at tage til forbøn afhængig, af hvor meget EE de fik fra talen, og at denne energi kan forstærkes, hvis de tager til forbøn. Dette udelukker ikke, at individet kan få EE ved at bearbejde tankernes selv. Forbønnen er en velsignelse og søgen efter hjælp til den udfordring man står overfor i sit liv. Velsignelsen kan derfor være motiverende. Jeg har ikke direkte citater om dette, men teoretisk passer det. Hypotesen er derfor, at dem der blev mest rørt af talen også vil få mest ud af forbønnen. Dette testes ved at undersøge, hvordan der kan være forskel i udbyttet af EE (Poder 2017:209-212).

Den lille interaktion i forbønnen har den velsignede i centrum, teoretisk set får de mere EE end forbeder, på baggrund af statusritualet. Dog siger både Mia og Johns, at de får meget ud af denne relation, hvilket til dels modsiger dette. En anden overvejelse er, at energien stratificeres på baggrund af om man går til forbøn eller bliver stående på sin plads. Informanterne siger intet om forskellen på de to alternativer, men ud fra de personer jeg har set gå lettet og grædende ned fra forbøn, argumenterer jeg for, at de fyldes mere med EE, pga. disse stærke følelser (Observation10:3). Min hypotese er, at personer der går til forbøn har brug for ekstra støtte og motivation til deres udfordring, hvilket dem der bliver på deres plads ikke har. Om dette ligestiller dem energimæssigt kan jeg ikke vurdere, men jeg vurderer, at det giver mere EE at gå til forbøn, end at blive på sin plads, både da dette centraliserer dem mere i interaktionen, men også da de får velsignelsen og nåden, hvilket kan motivere individet (Poder 2017:209-212).

7.0 Konklusion

Her sammenfattes de overstående analyser, for derudfra at vurdere hele gudstjenesten som et interaktionsritual. Jeg har flere gange hintet til ideen om, at gudstjenestens enkelte dele påvirker hinanden, og kulminerer i forbønnen og gudstjenestens afslutning. Før dette uddybes, er det nødvendigt at påpege nogle gennemgående faktorer i forhold til individets følelser.

Først er der individets humør, der påvirker deres oplevelse af gudstjeneste fra starten. Humøret er et udtryk for de følelser individet bringer med ind i kirken. Humøret får først indvirkning på deres oplevelse og resonansen med lovsangen, der er det andet gennemgående tema, hvilket får konsekvenser for deres oplevelse af resten gudstjenesten. Lovsangen, visualiseret i lovsangskurven, viser hvordan musikken skaber en stemning for hele gudstjenesten. Uden at den endelig kan verificeres, får den flere gange støtte igennem de overstående analyser. Specielt John og Steffan har lagt mærke til denne udvikling, og alle informanter fremhæver tidspunkterne rundt prædikenen og forbønnen som de mest emotionelle og væsentligste tidspunkter. Dog vil det være en fejlslutning at tro, at prædikenen og lovsangen kun er vigtige på grund af musikken. Dog vurderer jeg, at de skabte følelser under talen forstærkes eller støttes af lovsangens emotionelle indvirkning.

Et tredje gennemgående tema er den emotionelle energi. Individet har EE med sig til kirken, men de kommer også for at blive fyldt op. Denne EE bygges gradvist op igennem gudstjenesten afhængig af medlemmernes resonans med lovsangen og talen, og nødvendigheden af forbønnen. Forbønnen bliver der hvor det kulminerer, hvor den opbyggede spænding afløses og fylder individet op med energi. Dog er dette først en proces, der fuldendes når musikken igen opløfter medlemmerne, ofte under den sidste lovsang. At situationen er så givende kan også ses som årsagen, til at de ofte deltager i kirkens arrangementer, samtidig med at jeg anderkender, at deres tro også er en stærk motivation for dette (Poder 2017:209-2014).

Nu diskuteres skabelsen af følelserne generelt. Som vist skabes følelserne under gudstjenesten imellem individer, menigheden, og symboler. Samtidig må man ikke glemme, at informanterne også oplever Helligåndens indvirkning på situationerne, hvilke de har rapporteret flere gange igennem analysedelene, ofte i form af Guds nærvær. Vigtigheden af dette fremhæves af præsten Poul, som sagde til mig, at de ikke mener, at deres følelser skabes af gudstjenestens virkemidler, men af Helligånden, og at de heller ikke vil bygge deres tro på følelser, men at bygger deres følelser på troen, da menneskelige følelser er for ustabile. Dette er også noget Mia fremhæver (Observation2:10; Observation6:8; Observation9:7; Mia:20).

Ud fra Riis og Woodheads model skabes følelser under gudstjenesten således: Individet kommer til kirken med nogle følelser. Gudstjenesten indledes med lovsang, hvor individet, afhængig af resonans med musikken og humør, internaliserer bandets eksternaliserede følelser, og/eller får nogle andre følelser end musikken lægger op til. Medlemmerne bidrager til stemningen i denne situation, ved at udtrykke deres følelser, eksempelvis igennem håndsoprækning og dans, der kan påvirke stemningen, og derved musikken. Her er musikken symbolet, som alle orienteres imod, samtidig med at musikken er rettet imod Gud. Ud fra informanterne rapporter, skaber dette følelser af glæde, melankoli, fred og ro, Guds nærvær og taksigelse, der er en blanding af deres humør og følelserne fra lovsangen. Dette toppes af en opfyldning af energi, der gør individet i stand til at fokusere på talen.

Efter lovsangen med pauser til bøn og indsamling kommer talen. Individet bringer følelserne fra lovsang og bøn med sig. Nu er medlemmerne indviet i gudstjenesten. De er rolige og afslappede og er kommet ind foran Gud, og er klare til at høre Guds ord. Interaktionen starter med, at taleren eksternaliserer hans/hendes følelser. Disse er opstået på baggrund af budskabet, og på baggrund af den stemning som lovsangen har opbygget imod talen. Symbolet der bærer følelserne er derfor Guds ord eller biblen. Disse følelser kan internaliseres af individet. Denne oplevelse vil både afhænge af om individet blev grebet af situationen, og af om de finder budskabet relevant og spændende, hvilket afhænger af deres humør. De følelser der vækkes i individerne ved at høre ordene, kan i visse tilfælde eksternaliseres i øjeblikket, ved at sige ”Ja” og ”Amen”, eller kan eksternaliseres ved forbønnen. Derved objektiviseres følelserne til Guds ord (Biblen), der så kan subjektiveres af individet, der kan få en følelse af, at blive rørt af Guds ord og en følelse af entusiasme, melankoli og Guds nærvær, afhængigt af om talen var hård eller inspirerende. Individet kan genopleve disse følelser ved at læse biblen. Talen kan fylde individet med EE, hvis de finder talen motiverende, eller den kan gøre dem delvist nedtrykte af budskabet, som de har brug for at bearbejdning, enten alene eller til forbøn, hvor de kan få en støttende velsignelse.

Så kommer forbønnen. Musikken skaber en melankolsk stemning. Individet humør er sandsynligvis ændret af lovsangen og talen, men vil stadig afhænge, af hvordan de var før gudstjenesten. Individets stemning vil nu have betydning for om de tager til forbøn eller om de bearbejde tanker selv. Her opstår to interaktioner. Interaktionen imellem det enkelte individ og forbeder, og imellem disse to og menigheden. Under forbønnen spiller musikken, hvor bandets følelser igen eksternaliserer og skaber en stemning blandt menigheden. Stemningen er også påvirket af talens stemning, der nu kan internaliseres af individerne. Ved at blive stående eller gå til forbøn, eksternaliseres individets følelser fra denne stemning og talen, og kan internaliseres af andre i menigheden. Hvis flere tager til forbøn

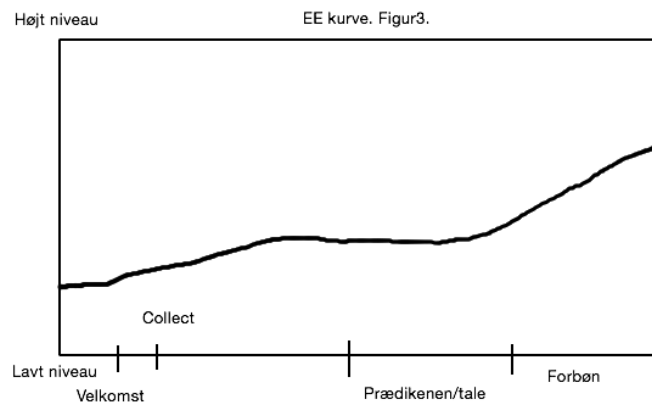
bliver stemningen mere intens. I den lille interaktion imellem forbeder og individ, ændres begges følelser, men fokus er på individet. Her kan velsignelsen muligvis give en lettelse for nogen. Disse følelser lægges i symbolet, bønnen, der bliver et tegn på følelser af Guds nærvær, fælleskab, lettelse, melankoli og glæde, afhængigt af deres oplevelse af talen, deres situation udenfor kirken, og deres oplevelse af lovsangen før og efter talen. Disse følelser tages med ind i gudstjenestens afslutning, hvor musikken forstærker deres følelser, og løfter stemningen fra melankoli til fest. Her fyldes individet helt op med EE, hvis de har fundet hele gudstjenesten relevant og berigende, og de er nu klare til at gå ud i samfundet igen. Dette er også de følelser individet tager med sig fra gudstjenesten. Disse bliver sandsynligvis igen påvirket af mødet med de andre medlemmer til kirkekaffe, men hvordan ved jeg ikke. Samtidig kender jeg heller virkning af gudstjenesten på de enkelte individers hverdag, ud over at nogle af informanterne har rapporterede et boost af energi. Dog ved jeg, at der er en række arrangementer, hvor medlemmerne mødes, eksempelvis i grupper i hjemmene, hvor blandt andet prædiken og bønnen genopleves, hvilket kan føre til, at de genoplever følelserne fra gudstjenesten (Mia:9).

Gudstjenestens virkning på følelserne afhænger dog af, om individet bliver grebet af situationen. De skal fanges af den fælles stemning, der skaber fokus og en følelse af fællesskab. Men som studiet også har vist, afhænger dette også af ønsket om at blive revet følelsesmæssigt med. Min informant Jens har her givet udtryk, for at han ikke vil påvirkes emotionelt, hvilket er Anne, Mia og Steffan giver udtryk for at de vil. De beskriver det også som en overgivelse, måske en overgivelse af deres følelser til Gud, hvor deres reaktion på resten af gudstjenesten er et udtryk for, at de lader sig føre med den emotionelle strøm, uden at jeg ved dette med sikkerhed.

Gudstjenesten som arrangement er i ubalance i forhold til modellen. I de to første ritualer er magten til at udtrykke følelser hos musikerne og talere, hvilket det til dels også er i det sidste ritual, da musikken også spiller her. Dog er det ikke en stor ubalance, da individets frihed til at udtrykke deres følelser, og at reagere på situationerne efter eget ønske, stadig er til stede, uden at denne bliver overvældende. Dette er heller ikke overraskende, da pinsekirkerne generelt har en mere fri og ekspressive guds prisning, hvor der er nogle rammer for dette (Robbins 2004: 126-127).

Til sidst er det vigtigt at konkludere, at jeg ikke vil påpege nogle mønstre i hvilke følelser individerne får. Følelser som glæde, Guds nærvær og melankoli på bestemte tidspunkter kan forventes, men da medlemmerne kan komme til kirken med vidt forskelligt humør, og da vi ved, at informanterne reagerer på lovsangen, prædiken og forbønningen ud fra om det er relevant for deres hverdag, kan dette variere for meget til at jeg vil konkludere at dette er gældende for andre. Det væsentlige at tage med

fra dette studie, er hvordan disse følelser skabes i gudstjenesten, og hvordan dette potentielt kan fylde individet med EE. Nedenunder vil jeg illustrere hvorledes dette niveau forløber.

EE kurve. Figur3.

Denne figur er dannet ud fra mine observationer, over hvor energiske folk er og hvad medlemmerne har rapporteret. I starten skal menigheden varmes op af musikken, dette er opfyldende helt til talen, hvorefter mange fyldes mere op af og efter denne og igennem forbønnen. Til sidst fyldes folk helt op af musikken der løfter stemningen. Figuren gælder kun for dem der bliver grebet af stemningen, og den er relativ i forhold til det enkelte individs udgangspunkt. Udbyttet, nogle steder kan også være højere end andre afhængig af den enkelte person (Observation1-3; Observation6-11).

Som sådan har gudstjenesten ikke et fællesskabende symbol, men en række symboler. Musikken har vist sig at være gennemgående, men biblen er også essentiel. Som jeg har påpeget er disse symboler egentlig underordnet gudstjenestens egentlige fokus, nemlig Gud/Jesus/Helligånden. Ifølge kirker er han der i ånden, og det er ham der vækker og påvirker individets følelser. Derfor vurderer jeg, at symbolet på gudstjenesten er Gud, og de følelser, der opstår her tillægges og kan genopleves med Gud, hvilket passer med både Mia og præsten Pouls udtalelser, om at deres følelser bygger på deres tro.

Selv om studiet besvarer en række spørgsmål, så stilles der også nye. De væsentligste er: Hvad er konsekvenser for medlemmernes hverdag, af at deltage i gudstjenesten? Hvilke og hvordan skaber følelser i andre dele af deres religiøse liv? Hvordan er de unges oplevelse sammenlignet med de ældres? Hvordan er deres emotionelle regime indrettet? Hvordan oplever pinsekirkens medlemmer gudstjeneste, sammenlignet med andre kristnes oplevelse? Hvordan er denne oplevelse sammenlignet med jøder og muslimernes oplevelse af deres religiøse møder? Jeg håber, at studier der vil tage for sig at besvare disse og mange andre unævnte spørgsmål, vil drage nytte af de fund og den teori, der er opstillet på baggrund af de overstående sider.

8.0 Litteraturliste

- Aalborg citykirke (2017) *Historie*, på: <http://www.aalborgcitykirke.dk/historie/>
- Alvarsson, Jan-Åke (2014) *The development of Pentecostalism in Scandinavian countries*, i William K. Kay og Anna E. Dyer (red.) *European Pentecostalism*. The Netherlands: BRILL
- Alves, Elizabeth (2014) *8 måder Helligånden virker på*. Udfordringen, på: <https://udfordringen.dk/2014/09/8-maader-helligaanden-virker-paa/>
- Anderson, Allan (2017) *Contextualization in pentecostalism: A multicultural perspective*. *International Bulletin of Mission Research*, Vol. 41. nr. 1, s. 29-40
- Antoft, Rasmus & Heidi Houlberg Salomonsen (2012) *Det kvalitative casestudium: introduktion til en forskningsstrategi*, i Rasmus Antoft, Michael Hviid Jacobsen, Anja Jørgensen og Søren Kristiansen (red.) *Håndværk og horisonter: Tradition og nytænkning i kvalitativ metode*. Viborg: Syddansk universitetsforlag
- Bastian, Peter (2013) *Ind i musikken*. Latvia: Gyldendal
- Berger, Peter L. & Thomas Luckmann (1987) *Den samfundsskabte virkelighed*. Viborg: Lindhardt og Ringhof
- Berger, Peter L. (1997) *Religion, samfund og virkelighed*. Oslo: Vidarforlaget
- Berger, Peter L. (1999) *The desecularization of the world. Ethics and public policy center*, WM. B Eerdmans Publishing Co: Washington, D.C.
- Berger, Peter L. (2008) *Secularism Falsified*. First things, på: <https://www.firstthings.com/article/2008/02/002-secularization-falsified>
- Berg-Sørensen, Anders (2012) *Hermeneutik og fænomenologi*, i Michael Hviid Jacobsen, Kasper Lippert-Rasmussen og Peter Nedergaard (red.) *Videnskabsteori, i statskundskab, sociologi og forvaltning*. Latvia: Hans Reitzels Forlag
- Berkley Center (19. februar 2013) *Toward a theory of religious pluralism*, på: <https://www.youtube.com/watch?v=-KT2-79M6Ko>
- Christensen, Tobias Pichard (2014) *"Gud er død": Guds døds kamp med videnskaben*. Religion.dk, på: <http://www.religion.dk/viden/gud-er-død-guds-døds kamp-med-videnskaben>
- Coleman, Simon (2000) *The globalisation of charismatic christianity: Spreading the gospel of prosperity*. Cambridge University Press
- Collins, Randall (2004) *Interaction Ritual Chains*. New Jersey: Princeton University Press
- Dunn, Kevin (2010) *Interviewing*, i Iain Hey (red.). *Qualitative Research Methods in Human Geography*. Canada: Oxford University Press

- Dyer, Anna, E. (2014) *Introduction*, i William K. Kay og Anna E. Dyer (red.) *European Pentecostalism*. The Netherlands: BRILL
- Fure, Annika (2015) *Uttrykket endrer seg, men budskapet er det samme: en studie av en generasjonsmenighet i endring*. Institutt for sosialantropologi: Universitet i Bergen
- Goffman, Erving (1959) *The Presentation of self in everyday life*. England, Penguin Books
- Hunt, Stephen (2016) Pentecostalism. *The Blackwell Encyclopedia of Sociology*. Ritzer, George (ed). Blackwell Publishing, 2007. Blackwell Reference Online. 18 January 2017, på: http://www.sociologyencyclopedia.com.zorac.aub.aau.dk/subscriber/tocnode.html?id=g9781405124331_yr2016_chunk_g978140512433122_ss1-504
- Jensen, Sune Qvortrup (2012) *Kvalitativ subkulturforskning*, i Michael Hviid Jacobsen og Sune Qvortrup Jensen (red.) *Kvalitative utfordringer*. København: Hans Reitzels forlag
- Kay, William K. (2014) *A sociological perspective on Pentecostalism*, i William K. Kay og Anna E. Dyer (red.) *European Pentecostalism*. The Netherlands: BRILL
- Kristiansen, Søren (2002) Det kvalitative kontinuum: om data og teoriudvikling i kvalitativ sociologi, i Michael Hviid Jacobsen, Søren Kristiansen & Annick Prieur (red.) *Liv, fortælling, tekst: Strejftog i kvalitativ sociologi*. Viborg: Aalborg Universitetsforlag
- Kristiansen, Søren (2012) *Etik i feltarbejder: udfordringer og dilemmaer i sociologisk praksis*, i Rasmus Antoft, Michael Hviid Jacobsen, Anja Jørgensen og Søren Kristiansen (red.) *Håndværk og horisonter: Tradition og nytænkning i kvalitativ metode*. Viborg: Syddansk universitetsforlag
- Kristiansen, Søren og Hanne Kathrine Krogstrup (1999) *Deltagende observation, introduktion til en forskningsmetodik*. Denmark: Hans Reitzels forlag
- Kuzmic, Peter (2014) *Pentecostal theology and communist europe: Pentecostal power under political pressure*, i William K. Kay og Anna E. Dyer (red.) *European Pentecostalism*. The Netherlands: BRILL
- Kvale, Steinar og Svend Brinkmann (2008) *Interview. Introduktion til et håndværk*. Denmark: Hans Reitzels forlag
- Marsh, Christopher & Artyom Tonoyan (2009) *The Civic, Economic, and Political Consequences of Pentecostalism in Russia and Ukraine*. Vol. 46, nr.6, s. 510–516
- McGuire, Meredith B. (1997) *Religion, the social context*. USA, Wadsworth Publishing Company
- Moberg, Jessica (2005) *Karismaik och reflektion i högmoderniteten: Baptist församlingen New Life i Stockholm*. Södertörns Högskola
- Mosaik.one (2017a) *MOSAIKs historie*, på: <http://mosaik.one/vores-historie/>

- Mosaik.one (2017b) *Troskerklæring*. Mosaik.one, i: <http://mosaik.one/troskerklaering/>
- Månson, Per (2013) *Max Weber*, i Heine Andersen & Lars Bo Kaspersen (red.) *Klassisk og Moderne Samfundsteori*. Finland: Hans Reitzels Forlag
- Nielsen, Marie Vejrup (2017a) *Søgebase, Pinsekirken*. Center for samtidsreligion, på: <http://samtidsreligion.au.dk/religion-i-danmark/soegebase/>
- Nielsen, Marie Vejrup (2017b) *Forslag til emner til projekter på Religionsvidenskab*. Center for samtidsreligion, på: <http://samtidsreligion.au.dk/import/csr/rv-projekter/>
- Pingst.se (2017) *Om Pingst*, i, <http://www.pingst.se/om-pingst/>
- Pinsebevegelsen.no (2017) *Pinsebevegelsen i Norge*, på: <http://www.pinsebevegelsen.no/pinsebevegelsen/om-pinsebevegelsen.html>
- Plüss, Jean-Daniel (2014) *Pentecostal theology and protestant Europe*, i William K. Kay og Anna E. Dyer (red.) *European Pentecostalism*. The Netherlands:BRILL
- Pfister, Raymond (2014) *The Future(s) og Pentecostalism in Europe*, i William K. Kay og Anna E. Dyer (red.) *European Pentecostalism*. The Netherlands:BRILL
- Poder, Poul (2017) *Randall Collins: interaktionsritualer, emotionel energi og voldens mikrosociologi*, i Inger Glavind Bo og Michael Hviid Jacobsen (red.) *Følelsernes sociologi*. Latvia: Hans Reitzels Forlag
- Riis, Ole (1996) *Metoder og teorier i religionssociologien*. Aarhus C: Aarhus Universitetsforlag
- Riis, Ole (2012) *Kvalitet i kvalitative studier*, i Michael Hviid Jacobsen og Sune Qvortrup Jensen (red.) *Kvalitative udfordringer*. Denmark: Hans Reitzels forlag
- Riis, Ole & Linda Woodhead (2010) *A Sociology of religious emotion*. New York: Oxford University Press Inc
- Robbins, Joel (2004) *The globalization of pentecostal and charismatic christianity*. Annual review of anthropology. Vol 33, s. 117-143
- Stålsett, Sturla J. (2004) *Klode søker sjel. Et essay om religion i globaliseringen*. Kirke og kultur, april. Vol. 109, no. 5
- Sørensen, Ib (2010) *Leg med ilden. Pentekostale trosfælleskaber og problematiske omverdensrelationer*. Syddansk universitet: Institut for litteratur, kultur og medier
- Sørensen, Jørgen Skov (2005) *Pinsekirken*. Kristendom.dk, på: <https://www.kristendom.dk/kirkeretninger/pinsekirken>
- Weber Max (1981) *Den protestantiske etikk og kapitalismens ånd*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag.

- Woodhead, Linda & Paul Heelas (2000) *Religion in modern times: An interpretive anthology*. Malden, USA: Blackwell Publishing Ltd

Bilag på CD:

- Bilag1: Observationsguide
- Bilag2: Interviewguide (medlemmer)
- Bilag3: Interviewguide (præst)
- Bilag4: Observation1
- Bilag5: Observation2
- Bilag6: Observation3
- Bilag7: Observation6
- Bilag8: Observation7
- Bilag9: Observation8
- Bilag10: Observation9
- Bilag11: Observation10
- Bilag12: Observation11
- Bilag13: Anne
- Bilag14: Jens
- Bilag15: Steffan
- Bilag16: Kristian
- Bilag17: Mia
- Bilag18: John